

Univerzita Karlova v Praze
Přírodovědecká fakulta
katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie
Studijní obor: Regionální a politická geografie

Petra Ciprová

**Kultura, kreativita a rozvoj města: kritické zhodnocení realizace
projektu Plzeň – Evropské hlavní město kultury 2015**

(Culture, creativity and urban development:
critical evaluation of project Pilsen – European Capital of Culture 2015)

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Doc. RNDr. Luděk Sýkora, PhD.

Praha 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem v ní předepsaným způsobem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze 2. 5. 2012

Petra Ciprová

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat svému školiteli, panu Doc. RNDr. Luďku Sýkorovi, PhD. za odborné vedení a za veškeré cenné rady a připomínky, které mi pomohly nejen při psaní práce, ale hlavně při přemýšlení o celém tématu. Můj velký dík patří i panu RNDr. Milanu Svobodovi, který mi umožnil absolvovat stáž v Plzni 2015, kterou považuji za nejdůležitější zkušenost. Děkuji všem dalším lidem a přátelům, kteří mi byli oporou po celou dobu studia a pomohli mi i při realizaci diplomové práce.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá vztahem mezi kulturou, kreativitou a rozvojem měst se speciálním zaměřením na projekt Evropské hlavní město kultury (EHMK) a jeho realizaci v Plzni. Práce hodnotí potenciál a úskalí této iniciativy na příkladu Plzně, která získala prestižní titul EHMK pro rok 2015. Práce diskutuje stav projektu a situaci ve městě během přípravné fáze a hledá a diskutuje kromě kladných a záporných aspektů kandidatury i možné hlubší příčiny současných problémů, kvůli kterým je situace v Plzni velmi závažná a další vývoj značně nejistý. Mezi nejpalčivější problémy, ke kterým dochází i v jiných post-socialistických zemích, lze považovat nedostatečné pochopení projektu, nedostatek politické podpory, snahy o politizaci a komercializaci projektu, lokální zahleděnost či nedostatečné finanční zajištění. Ukazuje se, že pro tyto země je velmi obtížné zrealizovat projekt na „evropské úrovni“, a proto práce nabízí i některá doporučení, která by mohla vést k úspěšnější realizaci projektu.

Klíčová slova: kultura, kreativita, město, Evropské hlavní město kultury, Plzeň.

Abstract

This diploma thesis deals with the relationship between culture, creativity and urban development with a special focus on the project of European Capital of Culture (ECOC) and its implementation in Pilsen. This study evaluates the positive effects and potential obstacles of this initiative, particularly in the case of Pilsen which has been awarded this prestigious title for 2015. This study discusses the state of the project and the situation in the city during the preparation period. It not only discusses the positive and negative aspects of candidacy, but it also attempts to capture some deep-rooted reasons that have led to current issues. The situation in Pilsen is becoming very problematic and further progress seems uncertain. The most burning issues in Pilsen that occur in other post-socialist cities as well, are lack of understanding, lack of political support, politicizing efforts, commercialization, parochialism and insufficient financial resources. Implementation of this project on a “European level“, within these countries appears difficult. This thesis, therefore, proposes some recommendations that may conduce to a more successful realization of the project.

Key words: culture, creativity, city, European Capital of Culture, Pilsen.

Seznam použitých zkratek

CR – cestovní ruch

ČR – Česká republika

EHMK / ECOC – Evropské hlavní město kultury¹ / European Capital of Culture

EK – Evropská komise

EU – Evropská unie

IPRM – integrovaný plán rozvoje města

IPRM-PEHMK – Integrovaný plán rozvoje města – Plzeň Evropské hlavní město kultury 2015

IPRM-PUM – Integrovaný plán rozvoje města – Plzeň Univerzitní město 2015

MK ČR – Ministerstvo kultury ČR

MMP – Magistrát města Plzně

PK – Plzeňský kraj

PRK – Program rozvoje kultury v Plzni na léta 2009 – 2019

PRMP – Program rozvoje města Plzeň

SR – správní rada

UNeECC – University Network of the European Capitals of Culture

ZMP – Zastupitelstvo města Plzně

ZČU – Západočeská univerzita

¹ Zkratka EHMK je v práci používána paušálně, ačkoliv oficiální název projektu byl až do roku 2005 „Evropské město kultury“, tedy EMK

Seznam obrázků

Obrázek 1: Města držící titul EHMK mezi lety 1985-2016.....	24
Obrázek 2: Plánované klíčové infrastrukturní projekty v období kandidatury.....	52
Obrázek 3: Areál Světovar (budoucí 4x4 Cultural Factory).....	53
Obrázek 4: Vizualizace novostavby divadla.....	57
Obrázek 5: Spekulace ohledně projektu Plzeň EHMK 2015, 1.....	61
Obrázek 6: Spekulace ohledně projektu Plzeň EHMK 2015, 2.....	61
Obrázek 7: Spekulace ohledně projektu Plzeň EHMK 2015, 3.....	61

Obsah

1	Úvod: zaměření a cíle práce, volba tématu a přístup k jeho zpracování	1
2	Mění se společnost a rozvoj měst	6
2.1	Přechod k ekonomice služeb a deindustrializace.....	6
2.2	Způsoby zvyšování konkurenceschopnosti měst.....	7
3	Kultura a kreativita jako nové rozvojové paradigma.....	11
3.1	Proměna chápání role kultury	11
3.2	Kreativita jako nejcennější komodita naší doby	13
3.3	Kultura, kreativita a rozvoj měst.....	17
4	Evropské hlavní město kultury – European Capital of Culture	20
4.1	Zdroje informací o EHMK	20
4.2	Proměny projektu EHMK v čase	21
4.3	Hlavní etapy vývoje EHMK	22
4.4	Co očekává EU od měst s titulem EHMK?	24
4.5	Co očekávají města od projektu EHMK?	25
5	Regenerace měst pomocí kultury.....	28
5.1	Zaměňování cílů kulturní a ekonomické regenerace	30
5.2	Jakým dilematům musí města čelit?	32
5.2.1	Cultural funding dilemma	32
5.2.2	Economic dilemma	34
5.2.3	Spatial dilemma	35
6	Hodnocení úspěšnosti EHMK pro rozvoj a regeneraci měst.....	37
6.1	Přístupy k hodnocení úspěšnosti.....	37
6.2	Politický optimismus vs vědecký „kulturní pesimismus“	38
7	Plzeň EHMK 2015: příběh kandidatury a počátků realizace projektu	40
7.1	Struktura a metodika práce	40
7.2	Plzeň – diagnóza současného stavu	41
7.2.1	Socio-ekonomická sféra.....	41
7.2.2	Urbanistická struktura a infrastruktura	43
7.2.3	Kulturní sféra	43
7.3	Vize rozvoje města Plzně.....	45
7.4	Příběh plzeňské kandidatury na titul EHMK	46
7.5	Cíle a vize projektu EHMK	49
7.6	Úskalí při naplňování vize	53
8	Vlastní hodnocení	62
8.1	Kde se staly místní chyby?	63
8.2	Jaké obecné jevy a procesy mohou projekt destabilizovat?	64
8.3	Co pozitivního přinesl projekt EHMK Plzni?.....	67
8.4	Jaké příležitosti může projekt EHMK ještě přinést?	71
8.5	Specifický vliv společenského kontextu v post-socialistických městech?	72
8.6	Doporučení.....	74
9	Závěr	78
10	Seznam použitých informačních zdrojů	83

1 Úvod: zaměření a cíle práce, volba tématu a přístup k jeho zpracování

"Setting goals for your game is an art. The trick is in setting them at the right level neither too low nor too high."

(Greg Norman)

Zaměření a cíle práce

Diplomová práce se zabývá vztahem mezi kulturou, kreativitou a rozvojem měst se speciálním zaměřením na realizaci projektu Evropské hlavní město kultury (EHMK) v Plzni. Cílem práce je představit projekt Plzeň EHMK 2015 v kontextu programu EU EHMK a diskutovat a vyhodnotit přípravu realizace projektu v Plzni s důrazem na potenciály a úskalí a hledání hlubších příčin v současnosti neuspokojivého až kritického stavu přípravy EHMK Plzeň 2015.

Příběhu plzeňské kandidatury a následné analýze současného stavu nutně předchází tematicky ucelené kapitoly, které vytvářejí teoretický rámec a rovněž reflektují současnou diskuzi. Tyto kapitoly si odpovídají na dílčí cíle, které hledají odpovědi např. na to, proč v současnosti tolik měst touží stát se „kreativními centry kultury“ a jakým způsobem hodlají tohoto stavu dosáhnout. Chtěla bych rámcově objasnit, jak fungují města, která jsou nositeli titulu EHMK; jaká mají od titulu EHMK očekávání a jakým dilematům musí při realizaci projektu čelit.

Na základě studia převážně zahraniční literatury se snažím čtenáři zprostředkovat různorodé názory současné světové diskuze o relevanci tohoto tématu a zároveň pomocí svých myšlenek vést práci tak, aby vynikla paralela mezi měnící se společností, měnící se kulturou, měnícím se konceptem EHMK i měnící se Plzní. Chtěla bych, aby moje práce byla „oknem“ do města držícího titul EHMK; tento vzhled může napomoci vykreslit hlubší vztahy na úrovni místní politiky a mocenských struktur.

Úvod do tématu

Kultura a kreativita jsou obtížně definovatelné pojmy a vzhledem k jejich stále se rozšiřujícímu významu není jejich obvyklé vymezení již dostačující. Spolu s měnící se společností se také posouvá chápání samotného **smyslu kultury**, která v sobě kromě tradičního umění obsahuje i mnoho dalších rovin včetně životního stylu – a to se může týkat i oblastí, jako např. jaké jídlo jíme, jak se oblékáme, jak bydlíme, jak spolu komunikujeme atd. Kultura se zároveň stává prostředkem k dosahování komplexnějších, tedy nejen kulturních cílů. Dostává se do politických programů a strategií rozvoje měst a regionů.

Kreativita, schopnost původně přisuzovaná pouze božským bytostem, pronikla jako módní a často používaný pojem i do slovníků managerů, městských plánovačů, politiků či ekonomů.

Kreativní myšlení přináší nové podněty a souvislosti, nachází nová řešení na „velké“ i každodenní problémy (Resnick 1997, Landry 2008) a tím vznikají inovace. Není proto divu, že všichni touží být kreativní – a to se týká nejen lidí; v současné době hovoříme o kreativním městě, v jehož kreativních čtvrtích se shlukují kreativní odvětví, v nichž pracují zástupci kreativní třídy, kteří jsou motorem kreativní ekonomiky.

Neboť bylo zjištěno (např. KEA 2009), že kreativita může být stimulována i např. uměním, architekturou, hudbou nebo životním prostředím – tedy komplexně kulturou, přešlo mnoho měst na **strategie**, které mobilizují jejich kulturní zdroje ve snaze zvýšit svoji **atraktivitu** a tím zachytit mobilní investice, přilákat turisty a nové obyvatele, posílit regionální a lokální identitu a podporovat regenerační projekty.

Využití kultury a kreativity coby **katalyzátoru** lokálního a regionálního **rozvoje** se během posledních 30 let stalo centrálním tématem rozvojových a regeneračních strategií měst (zejm. Severní Ameriky a západní Evropy) i vyšších politických celků, a to společně s přechodem k post-industriální společnosti služeb. Na úrovni Evropské unie je jedním z takových projektů právě EHMK.

EHMK je iniciativa Evropské unie, která má za sebou již šestadvacetiletou historii (byla přijata 13. června 1985 Radou ministrů). Projekt byl odstartován díky podnětu řecké ministryně kultury Méliny Mercouri a byl navržen primárně za účelem podpory **evropské kulturní spolupráce**, rozvoje mezikulturního dialogu a oslavy a rozvoje bohaté a rozmanité evropské kultury podle hesla „**jednota v různorodosti**“ (např. Palmer 2004; Evropská unie, Komise 2009b, 2010b). Projekt EHMK byl původně navržen pro ryze kulturní účely² a kultura měla sloužit jako nástroj pro stmelování evropských zemí a národů, neboť v 80. letech nebyl image Evropského společenství příliš pozitivní.

Koncept projektu EHMK procházel během své existence různými etapami, během nichž reagoval na **aktuální potřeby** evropských měst. V současné době je titul EHMK (na dobu jednoho roku) udělován dvěma evropským městům na jeden rok³. Projekt EHMK začal být díky svým pozitivním výsledkům označován jako „**katalyzátor změny**“ (Palmer 2004) a města jej využívají k různorodým a komplexním cílům, jež zasahují nejen do sféry kulturní, ale také

² Základní idea doslovně zní: „Vyzdvihnout bohatství a rozmanitost evropských kultur a jejich společné znaky, přispět k lepšímu vzájemnému poznání evropských občanů a podporovat pocit sounáležitosti s týměž „evropským“ společenstvím.“ (Evropská unie, Komise 2009c)

³ Do roku 1999 drželo titul EHMK vždy jen 1 město; výjimkou byl rok 2000, pro který bylo při příležitosti oslavy milénia vybráno 9 měst současně (včetně Prahy). Od roku 2007 jsou pravidelně nominována vždy 2 města (jako reakce na obohacení EU o nové členy v roce 2004 a 2007). Titul se obvykle uděluje městům, ale výjimkou není ani zapojení širšího regionu, popř. euroregionu, např. Essen a Porúří (Essen for the RUHR), Lucemburk (Grand Region), Lille. (Evropská unie, Komise 2010b)

ekonomické, sociální či urbánní⁴. Evropská komise (EK) označila projekt EHMK za je jednu z nejvíce udržitelných, ambiciózních, viditelných a prestižních kulturních iniciativ v Evropě (Rampton et al. 2011). EHMK se stalo **značkou**, jejíž vysoké hodnoty si města velice cení (Evropská unie, Komise 2009b, 2010b) a žádné město by tuto „nálepku“ pravděpodobně neodmítlo (Kunzmann 2004).

Otázka využití kultury pro socio-ekonomický rozvoj města nicméně zůstává stále **otevřeným a kontroverzním tématem**. Dodnes pokračuje akademická debata o tom, zda-li je kultura a kreativita vhodným nástrojem pro rozvoj měst, jaké formy realizace jsou nejefektivnější a jaké jsou výhody a úskalí aplikace těchto konceptů. Tato diskuze trvá už přibližně čtvrt století a soustřeďuje se převážně v západní Evropě. U nás se toto téma dostalo do povědomí až teprve nedávno, zejména při příležitosti kandidatury Plzně a Ostravy v soutěži o titul EHMK.

Zkušenosti jiných post-socialistických měst s realizací projektu EHMK nejsou zatím příliš přesvědčivé. Tým Plzně 2015 si však od začátku uvědomuje možná úskalí a rizika, kterým se dle své strategie chce vyhnout, a stát se tak prvním městem v prostoru střední a východní Evropy, které se s tímto projektem vypořádá se ctí a stane se úspěšným modelem dobré praxe (Brabcová et al. 2011).

Motivace ke zpracování tématu

Téma své diplomové práce jsem si vybrala v době, kdy jsem o něm nevěděla příliš mnoho. Tento **handicap** jsem iniciativně překloupila do **výzvy**, neboť jsem věřila, že mnou zvolené téma bude pro diplomovou práci vhodné hned z několika **důvodů**. **(1)** Téma využití EHMK pro rozvoj a regeneraci města považuji za **velmi aktuální** a v českém prostředí za bezprecedentní. Díky vítězství Plzně máme jedinečnou příležitost sledovat „plzeňský experiment“ od samého počátku. **(2)** O tomto tématu je obecně velmi **nízké povědomí**, obzvláště v ČR. Čeští sociální geografové se mu téměř nevěnují. Postrádám zde vědeckou i laickou diskuzi. **(3)** V tomto tématu se propojuje **několik předmětů studia** sociální geografie (např. geografie města, lokální a regionální rozvoj, evropská integrace, transformace současných měst). **(4)** Na toto téma lze nahlížet **z různých zorných úhlů**, např. pomocí kritického přístupu.

Ráda bych upozornila čtenáře, že důvodem k výběru tohoto tématu nebyly jiné než zde uvedené motivace. Nežiji v Plzni a nemám v Plzni žádné osobní nebo dokonce politické zájmy, nejsem člověk aktivně činný v kultuře s případnými zájmy na EHMK 2015.

⁴ Např. od roku 1999 se stala regenerace města jedním explicitních cílů EHMK (Palonen 2010).

Tyto důvody pro mě byly dostatečně pádné, aby se staly silnou motivací k sepsání **explorativní studie**, která by se v ideálním případě měla stát příspěvkem do celospolečenské diskuze a snad vstupem do problematiky pro potřeby dalšího bádání.

Přístup ke zpracování tématu

Neměla jsem mnoho **inspirace**, jak téma vhodně uchopit, a proto jsem k němu přistupovala od začátku velmi zešíroka. Mým cílem bylo **pochopit** tuto tematiku bez předem daných hodnotících stanovisek či vstupních předpokladů. K dispozici jsem měla na jednu stranu velmi optimistické a **propagačně laděné** příspěvky z jednotlivých měst kultury a EU spolu s literaturou oslavující přínos kreativity a kultury pro celospolečenský rozvoj; na druhou stranu **kriticky vyznívající** odborné články ze zahraničních časopisů, které se zabývaly tématem EHMK v rozličných rovinách, ale stýkaly se většinou v bodech, které upozorňovaly na:

(1) **kritický nedostatek dlouhodobých kvalitativních studií** ohledně efektů/dopadů kulturní regenerace (resp. dopadů projektu EHMK) ze strany měst, EU i výzkumných organizací; studie a zprávy z jednotlivých měst se zaměřují většinou na okamžité výsledky (zvládnutí kulturního programu v daném roce; snaha o ekonomické vyjádření působení kultury);

(2) **nedostatečné pochopení cílů a efektů kulturní regenerace** (ze strany měst) coby doplňujících se s efekty ekonomické regenerace měst (zaměňování těchto dvou typů regenerace; snaha měst „zázračně“ vyřešit všechno; samotná aplikace konceptů však předběhla akademický výzkum; spíše divergentní vztah kultury /ve smyslu grassrootové, nezávislé/ a ekonomiky);

(3) **přeceňování efektů kultury a kreativity** coby (dalšího) módního trendu v oblasti lokálního a regionálního rozvoje a regenerace měst (kritika neoliberálního paradigmatu); problémy měst při naplňování vizí „kulturních a kreativních“ strategií a hrozby s tím spojené (např. velká očekávání zejména u deindustrializujících se měst; nedostatečné znalosti místních politiků a plánovačů pro aplikaci těchto konceptů; umělé vytváření kreativního „milieu“ atp.);

(4) **nebezpečí instrumentalizace kultury** k jiným než kulturním cílům (např. krátkodobé dopady např. v oblasti ČR; ale negativní důsledky v sociální oblasti).

Neboť jsem se chtěla vyvarovat **černobílého pohledu** a psaní vyloženě propagační či a priori kritizující práce, k čemuž mimochodem předkládané zdroje přímo vybízí, upravovala jsem si postupně svoje představy podle toho, **jak** lze k výzkumu takového tématu **přístupovat** a jak nikoliv. Prvotní ambiciózní plány ohledně komparace některých měst s Plzní se rozplynuly kvůli nedostatku relevantních srovnatelných informací a studií a zároveň kvůli nedostatku času a prostředků tyto empirické studie samostatně provést. Kvantitativní analýzu jsem považovala

za nevypovídající vzhledem k nesouměřitelnosti a specifičnosti jednotlivých měst a zároveň jsem nevěděla, k jakému zjištění bych vlastně chtěla pomocí kvantitativní analýzy dospět.

Díky **absolvované stáži v Plzni** (společnost Plzeň 2015), kterou považuji v tomto směru za nejpřínosnější zkušenost (září 2011 – prosinec 2011), jsem získala více **reálný pohled** na téma, který jsem průběžně konfrontovala s poznatky z literatury. Některé skutečnosti mi byly varovným signálem, že se možná ne všechno děje tak, jak bych očekávala, což mě nutilo neustále si klást **otázky**, na základě kterých potom vznikla i tato práce.

Můj **názor** na celé téma nabýval celé škály poloh od původního nekritického přijímání informací a obdivu projektu EHMK včetně osobností s ním spojených až po negativní pohled a zpochybňování jeho relevance. Ani jeden extrém není pro **kritické hodnocení** ideální, ale poznání obou mi pomohlo nahlížet na problém z několika zorných úhlů.

Jako nevhodnější způsob se mi nakonec jevilo zpracovat toto téma tak, abych zachytila mnohost pohledů v rámci aktuální evropské diskuze a abych vyjádřila současně i názor svůj, jenž se stále vyvíjí a je pouze jedním z možných pohledů na realitu (či pouze na její část).

Uvědomuji si, že se čtenáři může zdát moje práce na jednu stranu **příliš globální** a na druhou stranu **příliš lokální** s množstvím rétoriky, rozličných subjektivních pohledů a zároveň s nedostatkem „exaktní a objektivní“ metodiky. Této kritice rozumím a chápu ji, musím se však hájit tím, že přesně tak na mě totiž projekt EHMK v kontextu rozvoje a regenerace měst působí.

Sleduji metaforickou **paralelu** mezi svým přístupem ke zpracování této práce a přístupem měst (např. Plzně) k realizaci projektu EHMK – je to chůze po nevyšlapané cestě plné dilemat, je to kontrast mezi očekáváním a realitou. Pokud čtenář vyhodnotí moji práci jako alespoň částečně tvůrčí, potvrdí se tím zároveň předpoklad Charlese Landyho (2008), že na začátku každé kreativní činnosti/myšlenky stojí zvědavost, představivost a hlavně spousta otázek.

V **závěru** práce si neodpovím na předem stanovené výzkumné otázky, ani se nebudu pokoušet zpětně doformulovat hypotézy, které bych mohla jednoznačně potvrdit či vyvrátit. Závěry mé práce jsou spíše o shrnutí, vyhodnocení a doporučení, což považuji za svůj největší přínos. Hledání svého vlastního postoje k tématu a poznávání skutečnosti bez předem daných předsudků považuji za nesmírně obohacující a tvůrčí, současně však nesnadné.

2 Měnící se společnost a rozvoj měst

„Change is inevitable in a progressive society. Change is constant.“

(Benjamin Disraeli)

Cílem této kapitoly je nastínit čtenáři skutečnosti, které považují za podstatné pro pochopení toho, co motivuje města k aplikaci konceptů založených na kultuře a kreativitě. V první řadě je nutné sledovat souvislosti vyplývající z **přechodu k ekonomice služeb** (např. deindustrializace, informační společnost, kreativní ekonomika), které přispívají ke stále se zvyšující konkurenci mezi městy. Druhou linií sledování jsou potom konkrétní způsoby, jakými města svoji **konkurenceschopnost** zvyšují (např. nové komplexnější strategie rozvoje, důraz na zvyšování atraktivity, stimulace kulturní spotřeby a produkce, kreativní město atd.).

2.1 Přechod k ekonomice služeb a deindustrializace

Profesor Massachusettského institutu technologií (MIT) Mitchel Resnick popisuje dynamiku, se kterou se proměňuje společnost od průmyslové až po kreativní (Resnick 2007; též Giboda 2009). V osmdesátých letech se dle něj hovořilo o přechodu z „průmyslové/industriální“ společnosti ke společnosti „informační“; o deset let později začali lidé mluvit o přechodu ke „znalostní“ společnosti, jež je založena na informacích, ze kterých vznikají znalosti. Resnick ale poznamenává, že samotné znalosti nestačí, neboť v dnešním, rychle se měnícím světě musí lidé reagovat na nečekané problémy pomocí kreativních řešení. Doslova říká, že úspěch nezáleží na tom, co víme nebo kolik toho známe, ale na naší schopnosti myslet a jednat kreativně. Proto mluví o přechodu ke „**kreativní**“ **společnosti**. Tím vzniká nové paradigma kreativní ekonomiky (nebo ekonomiky kultury), která je postavena na nově definovaných kreativních průmyslech.

Koncept **nové ekonomiky** má mnoho příznivců i odpůrců. Např. Pratt (2008) nevidí problém v konceptu jako takovém; kritizuje ale účelovou argumentaci, která představuje kreativní/znalostní ekonomiku jako vyšší/pokročilejší (resp. další) formu rozvoje, jejíž aplikace bude díky předchozím investicím do vzdělání samozřejmě výhodná pro již rozvinuté země (Garnham 2005 cit. v Pratt 2008).

Pro města s industriální minulostí („*cities with past*“, Goméz 1998) bylo/je mnohem těžší přizpůsobit se novému neoliberálnímu ekonomickému paradigmatu (ve srovnání s městy post-industriálními) a tento přechod je u nich nevyhnutelně spojován s procesem deindustrializace.

Keller (2010, str. 3) vysvětluje, že ačkoliv „výraz **postindustriální**“ sám od sebe budí zdání, že prakticky všechny výhody společnosti průmyslové zůstanou do budoucna zachovány, jen na

místo těžkopádné, znečišťující a energeticky náročné tovární velkovýroby nastoupí odlehčená ekonomika poskytující mnohost sofistikovaných služeb šitých přímo na míru stále vzdělanějšího a stále bohatšího zákazníka,“ nemusí být přechod k post-industriální společnosti „bezbolestným“.

V Evropě způsobil proces **deindustrializace** (jako důsledek globalizace, působení nadnárodních korporací, přesunu růstových pólů do jiných oblastí a s tím spojené nové mezinárodní dělby práce/produkce) řadu **problémů**, kterým musela tradiční průmyslová města a regiony čelit. Jedná se zejména o radikální nárůst nezaměstnanosti, jež s sebou přinesl další negativní ekonomické, sociální, zdravotní a politické důsledky. Tyto problémy vedly mnohdy k depopulaci starých průmyslových center a k celkové sociální a fyzické degradaci měst (zejm. vnitřních měst) a regionů (Illner 2010).

Tyto skutečnosti se staly hrozbou, zároveň však příležitostí pro politické činitele, aby přehodnotili svoji vývojovou trajektorii a hledali **nové strategie**, „*jak na jedné straně zmírnit negativní důsledky odprůmyslnění a na druhé straně vytvořit předpoklady pro nastartování rozvoje „starých“ průmyslových měst v nových podmínkách*“ (Illner 2010, str. 14).

V **post-socialistických městech** došlo ke specifické situaci, neboť tato města zůstala déle průmyslová a ve srovnání se západní Evropou došlo k procesu deindustrializace s téměř dvacetiletým zpožděním, který však proběhl potom o to radikálněji a rychleji „*a prolíná se ve svých projevech a důsledcích s ekonomickou, sociální a politickou transformací těchto zemí. Souběh těchto procesů může dopady deindustrializace prohlubovat*“ (Illner 2010, str. 14).

2.2 Způsoby zvyšování konkurenceschopnosti měst

Zhruba od 80. let 20. století byl ekonomický rozvoj hlavním tématem v agendě evropských měst (Keating, de Frantz 2004). Hledání **konkurenční výhody** (tedy strategické pozice) v národním a mezinárodním měřítku vedlo k objevování **nových cest rozvoje** a k přizpůsobení se novým (globálním) podmínkám. Neustálé zvyšování konkurenceschopnosti se stalo nezbytností, zejm. v kontextu „konkurenční hegemonie“ (Bristol 2005 cit. v Åkerlund 2009).

S restrukturalizací ekonomiky a změnou společnosti nutně dochází i k proměnám hodnot (sociálních a kulturních). Města se snaží reagovat na nové výzvy, snaží se být atraktivnější, tím pádem konkurenceschopnější, a proto aplikují strategie, které budou zahrnovat již **komplexnější otázky rozvoje**⁵. Toto kontrastuje s dřívějším způsobem plánování rozvoje měst, jenž se zaměřoval primárně na průmysl a rozvoj ekonomiky s minimální pozorností věnovanou

⁵ Tento nový přístup v plánování se odráží i ve fyzické struktuře města; je založen na rozvoji, který nutně neznamená expanzi; upřednostňují se přestavby a regenerace/revitalizace měst (zejména vnitřních měst, aby se zamezilo jejich dalšímu úpadku) před novou výstavbou s cílem navrátit městu atraktivitu a funkčnost (Mansfeldová 2005).

lidem. V současné době tedy začínáme hovořit např. o strategiích „**trvale udržitelné společnosti**“ (Mansfeldová 2005), kdy se do centra pozornosti dostávají ekologické, sociální a kulturní aspekty a zejména **člověk** jako takový a jeho potřeby⁶.

V současné, postindustriální fázi vývoje společnosti, si lidé již svobodněji vybírají, kde budou žít a pracovat (např. Florida 2009), dovoluje jim to především zvyšující se **prostorová mobilita** (Florida 2005, Martin-Brelot et al. 2010). Lidé⁷ odcházejí žít a pracovat do míst, která považují za atraktivní, která jim kromě práce a kvalitního zázemí (bydlení, služby – školky, školy) nabídnou i pestrou škálu kulturních a sportovních možností, v neposlední řadě také zdravé prostředí pro všestranný rozvoj osobnosti a kvality života (Florida 2005, 2009).

Tyto faktory se označují jako „**měkké (lokalizační) faktory**“ (*soft factors*; viz Martin-Brelot et al. 2010) a hrají čím dál důležitější roli při vytváření nových strategií městského rozvoje. Tyto faktory tvoří protívahou k „**tvrdým faktorům**“ (*hard factors*), mezi něž patří dostupnost zdrojů, pracovní síly, kancelářských prostor; úroveň mezd; dopravní dostupnost atd. Současné strategie rozvoje (zejména koncepty kreativní třídy a kreativních měst) velmi intenzivně pracují s měkkými faktory a přisuzují jim značnou důležitost⁸; to vyvolává kritiku mezi odborníky (viz kreativní třída).

Stejně tak, jako si lidé vybírají, kde se usadí, děje se to i v případě **nadnárodních korporací**, které si poměrně nezávisle určují, kde budou lokalizovat svůj kapitál. To je právě ohniskem **konkurence** mezi městy, která spolu soupeří o prosperitu a růst; konkrétně o mobilní investice, pracovní místa, o obyvatele, návštěvníky, státní dotace, ale také o viditelnost a prestiž (Harvey 1989; Keating, de Frantz 2004). Ve snaze obstát v tvrdém konkurenčním boji se často musí mnohé obětovat.

Městské správy se začínají chovat více **podnikatelsky** (více viz Harvey 1989), neboť věří, že tento styl vedení zajistí městu prosperitu a konkurenceschopnost. Různé skupiny aktérů preferují různé pro-rozvojové/pro-růstové strategie, které nemusí vždy zajišťovat optimální distribuci výhod, aniž by posilování něčí pozice zároveň nepoškozovalo pozici někoho jiného (Keating, de Frantz 2004). Přesto jsou tyto strategie hojně aplikované a mezi politiky oblíbené. Keating a de Frantz (2004) dochází k závěru, že z pro-růstových strategií politici vždy něco získají, ať už tyto strategie fungují nebo ne⁹.

⁶V této souvislosti se mluví o příchodu „druhé vlny humanismu“ (Mansfeldová 2005)

⁷ Zejména lidé, kteří si tato svobodná rozhodnutí mohou dovolit po stránce materiální, tedy zástupci tzv. „kreativní třídy“ (Florida 2005), např. mladí profesionálové.

⁸ Landry (2008) tvrdí, že důležitost lidské kreativity postupně nahrazuje důležitost lokality, zdrojů či přístupu na trh; budoucí úspěch města podle něj závisí na lidském potenciálu.

⁹ Pokud město prosperuje a má nastavenou růstovou strategii, politici si připiší úspěch na svoje konto. Pokud však město prosperuje bez strategie, politici z toho nemohou těžit. Pokud město neroste a ani není nastavená žádná strategie, politikům bude vyčítána pasivita. Když se městu nedaří růst, ale pro-růstová strategie je aplikovaná,

Mezi populární městské strategie patří stimulace (kulturní) produkce a spotřeby (Harvey 1989; Illner 2010; Bianchini, Parkinson 1993 cit. v Colomb 2011). **Stimulací kulturní spotřeby** ve městech rozumíme podporu uměleckých, kulturních, volnočasových a zábavních zařízení coby „lokalizačních faktorů“ při stále narůstající vnitroměstské konkurenci a soutěži o přilákání investic, resp. firem, odborné pracovní síly (tzv. kreativní třídy), turistů a nových obyvatel. Města se snaží stát se oblíbenými centry rekreace, zábavy, sportu, spotřební kultury, turismu (např. zážitkový, poznávací, městský, kongresový, kulturní CR aj.; viz Illner 2010). V tomto případě se města a regiony snaží o zhodnocení svého symbolického kapitálu (tím rozumíme historické dědictví, architekturu, tradice, přírodní, kulturní a technické památky atd.). Města pomocí rozličných marketingových nástrojů posilují/mění svůj image (chtějí se např. stát „městem kultury“, „městem vědy“ atd.).

K nastartování rozvoje lokalit značně přispívá **cestovní ruch** (CR), který se stal velmi významným průmyslovým odvětvím a pomohl k prosperitě u mnoha měst a regionů. Z hlediska CR mají potenciál lokality, které jsou atraktivní mj. díky svému kulturně-historickému potenciálu a díky specifickým vlastnostem, které jiné lokality nemohou nabídnout. Evans (2009) konstatuje, že „návštěvnická ekonomika“ založená na dědictví/kultuře je nejvíce geograficky rozšířenou prioritou politik a to zejména díky nízkým vstupním nákladům a požadavkům na znalosti a dovednosti, proto se dá říci, že přináší i rychlejší zisky. Pro tyto účely se také pořádají periodické festivaly, oslavy, soutěže, atrakce, trhy atd.

Lze konstatovat, že akce velkého rozsahu (**mega-akce**¹⁰), coby stále populárnější způsoby zvyšování atraktivity, tedy konkurenceschopnosti měst, regionů, států i korporací, hrají klíčovou roli v teritoriálním marketingu CR; slouží jako rozvojový nástroj nebo jsou součástí širších rozvojových strategií¹¹. Gibbon a Connell (2005 cit. v Åkerlund 2009) podotýkají, že každý region se alespoň jednou pokusil nějaký festival uspořádat. Tyto speciálně zaměřené akce jsou hojně využívány k zatraktivnění (kultivaci a regeneraci) míst, o kterých se doufá, že se potom stanou místy (*Sticky Places in Slippery Space*, Markusen 1996) se schopností přitáhnout a udržet mobilní kapitál a obyvatele (Hall 2005 cit. v Hall 2006). Mnohá města Evropy, Severní

politici mohou tvrdit, že čelí vážným problémům; neúspěch budou připisovat externím okolnostem (globalizační tlaky, konkurence mezi městy, institucionální bariéry národní vlády), což upevní jejich pozici, neboť hájí autonomii města (Keating, de Frantz 2004)

¹⁰ Mega-akce (angl. mega-events; často též nazývané „hallmark/special events“) jsou veletrhy, festivaly, výstavy, kulturní a sportovní události, které se buď pravidelně opakují, nebo jsou jednorázové (Hall 1992; cit. v Hall 2006), mívají různou tematiku (patří sem např. Olympijské hry, Expo, Evropské hlavní město kultury, Commonwealth Games)

¹¹ Strategie využívající mega-akce k podnícení rozvoje jsou součástí neoliberálního konkurenčního diskurzu (Hall 2006 cit. v Åkerlund 2009), který je často mnoha autory kritizován. Např. Swyngedouw (1992 cit. v Hall 2006) upozorňuje na „horečnatý“ a „bezuzdný“ konkurenční boj o kapitál, který vede k nadměrné akumulaci a následné hrozbě devalvace. Kotler, Haider a Rein (1993 cit. v Hall 2006) nebo Pratt (2008) konstatují, že tato konkurence má povahu „zero-sum game“ (hra s nulovým součtem), nebo dokonce „negative-sum game“ (hra s nenulovým součtem), kde se nakonec i vítěz stává poraženým. Kritici upozorňují, že se u těchto akcí upřednostňují korporátní zájmy před zájmy veřejnými (neoliberální diskurz konkurenceschopnosti).

Ameriky a dalších částí světa se proto rozhodla zavádět strategie, které mobilizují jejich kulturní zdroje.

Kultura a kreativita se nemusí využívat jen pro stimulaci kulturní spotřeby, jak bylo naznačeno výše, ale slouží i k rozvoji a **stimulaci (kulturní/kreativní) produkce**, což je již záležitost sofistikovanější, obtížnější a vyžaduje mnohem více času a zdrojů (finančních i lidských). Města usilují o to stát se kreativními centry, které generují své vlastní inovace, a to práce pomocí kreativity (viz Cooke, Lazzaretti 2008). Tyto koncepty **kreativních měst** jsou považovány za relevantní dodnes (Cikánek 2009).

Kreativní města využívají svůj potenciál různými způsoby. Pratt (2010) charakterizuje 4 základní typy aktivit, kterými se kreativní města profilují. Jsou to **(1)** již zmíněné jednorázové **mega-projekty** zastřešené nějakou událostí (*event*); **(2) vlajkové (flagship) projekty** – významné budovy, které ukotvují širší plány městské regenerace (např. Bilbao, Berlín, Vídeň); **(3) sociální a kulturní programy**, které jsou založeny na zapojení komunity a jejich tréninku/praxi; **(4) inovace** a kritická výměna spojená s ekonomickou a kulturní praxí a excelencí.

3 Kultura a kreativita jako nové rozvojové paradigma

„The ‚Earth‘ without ‚art‘ is just ‚eh‘“

(neznámý autor)

V této kapitole se pokusím vytvořit přehled hlavních konceptů, které se zakládají na kultuře a kreativitě a jsou v současné době hojně diskutované. Nejprve čtenáře seznámím s novým pojetím kultury, resp. její nové role ve společnosti. Snažím se načrtnout, do kterých všech oblastí lidského života kultura proniká a k čemu a kým je využívána. V další části představím kreativitu coby nejcennější komoditu naší doby spolu s konkrétními „kreativními“ koncepty. Ve třetí části budu hledat souvislosti mezi kulturou, kreativitou a rozvojem měst; zde bude centrálním tématem koncept kreativního města. Tyto poznatky jsou východiskem pro další diskuzi ohledně EHMK.

Ve své práci narážím na problematiku jednotlivých pojmů¹². Sémantika a epistemologie sehrávají důležitou roli vzhledem k tomu, že se v podstatě jedná o umělecko-kulturně-kreativně-znalostní kontinuum s různými interpretacemi napříč národy a kulturami (Mossberger Stoker 2001 cit. v Evans 2009). To samozřejmě vede ke zmatení a obtížnému uchopení jakýchkoliv dalších konceptů, které se na kultuře zakládají¹³.

3.1 Proměna chápání role kultury

Po dlouhém přemýšlení a studování docházím k závěru, že kultura je vším, jen ne jednoduše **definovatelným** pojmem. V současné době, kdy dochází **k proměně celé společnosti**, dochází nutně i k proměně chápání kultury. Definice kultury na nízkou a vysokou je dnes již zcela nedostačující. V posledních letech se v Evropě začala zdůrazňovat **nová role umění a kultury** ve společnosti, kdy kultura už nemá být jen nadstavbou (např. Ryšlinková 2005), luxusem či elitářskou kratochvílí, nýbrž „základní lidskou potřebou“ (Kreuzmannová, Den Evropy 2011).

Kultura se stává stále **komplexnějším** pojmem a propojuje se s oblastmi běžného lidského života (Zukin 1995). Antropolog Ulf Hannerz (1992 cit. v Ghilardi 2001) definuje kulturu velmi široce – jako významy, které jsou tvořené lidmi a které zpětně utvářejí z lidí členy společnosti/komunity¹⁴. Dle Williams (1989 cit. v Stevenson 2004) je kultura obecným procesem intelektuálního, duševního a estetického vývoje, je intelektuální a uměleckou

¹² Na podobné problémy upozorňuje např. Martin Cikánek (2009) při pokusech o první definici kulturních a kreativních průmyslů v českém prostředí.

¹³ Stevenson (2004) říká, že pokud má kulturní plánování vést k sociálně progresivním výsledkům, musí kultura znamenat *něco* (konkrétního, definovatelného) a ne *všechno*.

¹⁴ Zukin (1995) hovoří v tomto kontextu o kultuře coby prostředku reprezentace kolektivních životních stylů, což může být současně zdrojem konfliktu, zejména ve městech.

aktivitou a zároveň specifickým způsobem života, založeným na hodnotách a významech; je procesem a současně produktem.

Vymezení kultury je na jednu stranu stále rozsáhlejší, na druhou stranu možná také povrchnější. Zukin (1995) se domnívá, že kultura a její mnohoznačnost začala být **redukována** (zejm. pomocí marketingových strategií) na vizuální reprezentaci – na něco, co je viditelné (tedy vystavené a interpretovatelné) a prodejné (tedy reprodukovatelné). Tyto „**kulturní produkty**“ mohou být komoditou, tematickým parkem, fetišem či instrumentem k dosahování komplexnějších¹⁵ a nejen kulturních cílů.

Kultura se stává politickým programem¹⁶, atrakcí pro turisty či ekonomickým odvětvím. Kulturu začala využívat i města a regiony jako oblíbený nástroj pro zvyšování konkurenceschopnosti (zejména při tzv. „konzumaci unikátního“ /Zukin 1995/ ve stále homogennějším, globalizovaném světě) či jako hnací motor pro širší regeneraci města.

Kunzmann (2004) říká, že kultura byla vždy důležitou **součástí ekonomiky**, stejně tak jako ekonomika součástí kultury. Myerscough ve své studii *The Economic Importance of the Arts in Britain* (1988 cit. v Cikánek 2009) jako první upozornil na multiplikační¹⁷ efekty kultury, tzn. ekonomické výkony kulturního sektoru; tato studie akcelerovala trend podpory nových kreativních průmyslů/odvětví, kreativních klastrů atd. (Cikánek, 2009).

Ze studie *Economy of culture in Europe* (KEA 2006), která zkoumá **přímé a měřitelné hospodářské dopady** kulturního a kreativního sektoru jako celku, vyplývá, že toto odvětví dosáhlo v roce 2003 obratu více než 654 miliard eur, přispělo k HDP EU 2,6%, zaměstnávalo 5,8 milionu lidí (tzn. 3,1% všech zaměstnaných lidí v EU25), kdy se dokonce zaměstnanost mezi lety 2002 a 2004 zvýšila o 1,85% (zatímco v jiných sektorech poklesla), a celkový růst přidané hodnoty v tomto odvětví činil 19,7% (1999-2003). Mezi neměřitelné socio-ekonomické přínosy, kterými se studie rovněž zabývá, patří: generování ekonomického růstu v kreativním sektoru (zejm. ICT¹⁸), rozvoj nových technologií, rozvoj regionů (zejm. jejich atraktivita pro cestovní ruch, investice a tvůrčí talentované lidi), sociální integrace a územní soudržnost.

¹⁵ Kunzmann (2004) při popisu vztahu kultury, kreativity a územního plánování vymezuje sedm oblastí, které kultura nejvíce ovlivňuje. Jsou to: image města/lokality, identita místa/obyvatel, prostor, zábava, vzdělávání, kreativita a ekonomika. Tyto oblasti jsou rovněž velice důležité pro trvale udržitelný socio-ekonomický rozvoj, regeneraci měst a kvalitu života a stále více se jeví jako klíčové v rámci městského/regionálního marketingu.

¹⁶ Např. dokument *Economy of culture in Europe* (KEA 2006) uvádí, že kultura je nástrojem pro prosazování evropských hodnot (tolerance, demokracie, diverzita, pluralismus, způsob života) a nese důležitá poselství (sociální a politické „*messages*“). Kultura dle této studie podněcuje mezikulturní dialog v Evropě a ve světě, tím pádem napomáhá k teritoriální a sociální integraci.

¹⁷ Měření multiplikačních efektů kultury se v České republice věnuje Tereza Raabová (2010). Používá různé druhy multiplikátorů a modelů pro výpočet ekonomických efektů kultury.

¹⁸ Informační a komunikační technologie

Na kulturu, umění a zábavu se začalo pohlížet jako na nový průmysl (nové ekonomické odvětví) s obrovským **růstovým potenciálem** (Cooke, Lazzaretti 2008). „Nově objevené“ kulturní průmysly slibují příznivý ekonomický rozvoj a vyšší zaměstnanost; mají zásadní roli v podpoře inovací a nových technologií a jsou považovány za **motor udržitelného rozvoje** (např. Cooke, Lazzaretti 2008; Cikánek 2009). Evropská unie proto apeluje na zvýšení a zkvalitnění investic do kultury¹⁹ (KEA 2006), které jsou „*součástí investic do lidského kapitálu, který je nezbytnou podmínkou ekonomického růstu a konkurenceschopnosti Evropy v globální ekonomice*“ (Brabcová et al. 2011, str. 16).

3.2 Kreativita jako nejcennější komodita naší doby

Kreativita neboli tvořivost – schopnost původně přisuzovaná pouze bohům, se dostala jako módní a často používaný pojem i do slovníků managerů, městských plánovačů, politiků či ekonomů; a to zejména díky **pozitivním asociacím**, které na sebe váže. Kreativní myšlení, založené na představivosti, přináší nové podněty a souvislosti, nachází nová řešení na „velké“ i každodenní problémy (Resnick 1997, Landry 2008). Není proto divu, že všichni touží být kreativní a inovativní – a to se týká nejen lidí; mluvíme i o kreativním městě, v jehož kreativních čtvrtích se shlukují kreativní odvětví, v nichž pracují zástupci kreativní třídy, kteří jsou motorem kreativní ekonomiky.

Kreativita může být chápána jako **proces** (lidského myšlení a konání), ale také jako konkrétní **produkt** (jako zdroj vstupující do procesu výroby). Kreativita totiž začala být stále více spojována se schopností tvořit/produkovat nové věci, tedy s inovacemi, „*protože v kontextu kreativních nebo kulturních průmyslů kromě síly imaginace je nutný i konkrétní výstup, tzn. nejenom tvořivá diskuse, ale také realizace nápadu*“ (Gajdoš 2010). Kreativita se stala dogmatem našeho věku, a jak píše Landry (2008), každý je nyní zapojen do „kreativní hry“. Kreativita se stala psychologickým i ekonomickým konstruktem (Stolarick 2010).

Rok 2009 byl vyhlášen Evropskou unií za **rok kreativity** (Evropská unie, Komise 2009a). V květnu 2009 schválila Rada Evropy své závěry v rámci dokumentu Kultura jako katalyzátor tvořivosti a inovací (Evropská unie, Rada 2009). Kultura začala být oficiálně respektována jako jeden ze zdrojů kreativity (viz KEA 2009), která je nepostradatelná pro tvorbu inovací, které jsou motory ekonomického růstu. Hovoří se i o eventualitě, že kreativní průmysly nepodléhají ekonomické krizi (např. Cikánek 2009). Při příležitosti roku kreativity se v Praze konalo prestižní Fórum pro kreativní Evropu (viz Institut umění 2009).

Kreativní ekonomika se stala novým ekonomickým paradigmatem (novou ekonomikou), která je postavena zejména na technologiích a inovacích a má obrovský růstový potenciál; základem

¹⁹ Viz např. program Creative Europe, jehož rozpočet (jako jediný) byl v roce 2011 navýšen.

kreativní ekonomiky je oblast vědy, výzkumu, umění a kultury (KEA 2006). Tyto složky podléhají komercializaci (Cooke, Lazzaretti 2008).

Kulturní produkci zajišťují **kreativní a kulturní**²⁰ **průmysly**, které začaly postupně vyplňovat trhlinu po mizejících tradičních průmyslových odvětvích. Evropská komise (cit. v Cikánek 2009) tyto průmysly dělí na kulturní (oblast tradičního umění a oblast kulturních průmyslů) a kreativní sektor (všechna další odvětví a aktivity, které využívají umění a kulturu jako přidanou hodnotu v produkci zboží a služeb mimo oblast samotného umění a kultury).

Problematika kulturních²¹ (*cultural industries*) a kreativních průmyslů (*creative industries*) je velice komplexní a stává se aktuální i v České republice²². Žádná jednotná definice těchto pojmů u nás však zatím neexistuje. V zahraničí se setkáváme s různým vymezením; nejrozšířenější definice kreativních průmyslů pochází z Velké Británie. Tamější ministerstvo pro kulturu, média a sport (DCMS, 1998 cit. v Cikánek 2009) definovalo tento pojem jako aktivity, které mají svůj původ v individuální kreativitě, dovednostech a talentu a které mají potenciál pro tvorbu bohatství a pracovních míst skrze využívání intelektuálního/duševního vlastnictví. Do kreativních průmyslů se obvykle řadí design, móda, architektura, reklama, PC hry, videohry, fotografie, filmová produkce aj.²³

„Kreativní průmysly se staly revitalizačním řešením pro města a regiony s upadajícím těžkým průmyslem (Skotsko, Anglie) či pro lokality, kde se nikdy nevyvinula silná základna tradičních průmyslových odvětví (Queensland, NZ), nebo pro města, která byla později vystavena negativním vlivům úpadku průmyslu informačních technologií (Tchaj-wan, Singapur)“ (Cikánek 2009, str. 20).

Kritika kreativních průmyslů se týká zejména jejich vymezení (co se do nich započítává a co způsobuje růst sektoru; viz např. Comunian 2009). Pokud na ně totiž nahlédneme jako na jednu entitu, sledujeme, že jsou deformované disproporcionálně vysokou zaměstnaností a obratem v audiovizuálních a digitálních médiích, tisku, vydavatelství a softwarových a počítačových aktivitách; v kontrastu s nízkou zaměstnaností ve více „kulturních“ (umění a řemesla) aktivitách (Leadbetter 2000 cit. v Evans 2009).

²⁰ Zde často dochází k zaměňování pojmů „kreativní“ a „kulturní“, ačkoliv mezi nimi existuje významový rozdíl, který rozlišuje např. Evropská komise i UNESCO ve svých definicích (viz např. Žáková 2010; Cikánek 2009)

²¹ Některé státy stále rozlišují mezi kulturními a kreativními průmysly (včetně ČR), většina vyspělých států již hovoří pouze o kreativních průmyslech. Kulturní průmysly využívají kreativitu, kulturní znalosti a duševní vlastnictví k vytváření produktů a služeb, které mají sociální a kulturní rozměr/význam (UNCTAD 2004 cit. v Evans 2009). Kreativní průmysly jsou zas více otevřené obchodu a výměně. Tímto se kreativní průmysly postavily na křižovatku mezi umění, obchodem a technologií (Evans 2009).

²² Zejména ve spojitosti s osobou Martina Cikánka, který se zabývá mapováním kulturních a kreativních průmyslů v ČR a jejich potenciálem. Cikánek spolupracuje s Institutem umění – divadelním ústavem (IDU), což je zatím jediná instituce, která se zabývá kreativními průmysly a kulturní politikou. Viz např. Žáková (2010).

²³ Kvalifikovaný přehled problematiky kulturních a kreativních průmyslů podává Cikánek (2009)

Kreativní aktivity se ve městech shlukují do tzv. **kreativních klastrů**²⁴, které mohou tvořit ve městě celé čtvrti (Cooke, Lazzaretti 2008). Jednotná definice kreativních klastrů neexistuje. Navazuje na teorii průmyslových klastrů, která se datuje zpět k Marshallově studiu průmyslových okrsků (*industrial districts*) na konci 19. století (Flew 2010; Blažek, Uhlíř 2011). Na začátku 90. let došlo ke znovuoživení konceptu klastrů díky práci Michaela Portera a jeho modelu konkurenční výhody (*competitive advantage*) firem a národů. Porter rozšířil tento model, když tvrdil, že udržitelnost konkurenční výhody se odvíjí hlavně od existence prvků, které zajišťují růst produktivity a vznik inovací (Flew 2010). Kreativní klastry mají s těmi průmyslovými mnoho společného (zejm. aglomerační výhody), zakládají se na stejném konceptu, jen mají kreativní obsah. Vznikají většinou v centrech měst, bývají jak úzce specializované, tak multifunkční a tvoří většinou celý urbanistický komplex.

Flew (2010) poukazuje na **problémy s politikami kreativních klastrů**, neboť dochází ke stírání rozdílů mezi uměním a kulturou a k „rozmělnění“ do zábavních, volnočasových a služebních průmyslů. Upozorňuje také na politickou agendu, která si často protirečí, když na jednu stranu chce zajišťovat ekonomický rozvoj a na druhou stranu sociální cíle. Varuje před tím, že projekty městské regenerace často přebírá soukromý sektor a realitní kanceláře. Tím veřejný sektor podle mého názoru deleguje na tyto firmy i kus své zodpovědnosti, což může vést k budoucím hrozbám.

Mnoho autorů kriticky hodnotí **umělé vytváření** kreativních klastrů a kreativních měst. Lia Ghilardi²⁵ se domnívá, že namísto budování nových kreativních klastrů je „*efektivnější zmapovat ty latentní a snažit se je podpořit v rozvoji. Některé země (a regiony) v minulosti investovaly spoustu peněz do umělého vytváření nových klastrů, což mělo katastrofální následky. (...) Je třeba zlepšit diagnostiku klastru, což znamená porozumět potenciálu klastrů vytvářet spill-overs*²⁶ do dalších odvětví. Je nutné vyvinout nástroje, které povedou k podpoře dalšího rozvoje fungujících klastrů“ (cit. v Marková 2011a).

Richard Florida, často označovaný jako „guru kreativní ekonomiky“, se věnuje kreativní ekonomice a zejména tzv. **kreativní třídě** (creative class), kterou považuje za motor ekonomického růstu. Za základ kreativity považuje Florida (2005) lidskou kreativitu. Tvrdí, že se stala nejcennější komoditou naší ekonomiky, přestože komoditou vlastně není. Kreativita pochází z lidí; a zatímco lidé mohou být najímáni a propouštěni, jejich tvořivá kapacita nemůže být koupena nebo prodána, vypnuta či zapnuta. Florida tvrdí, že kreativita musí být motivována

²⁴ Vzhledem k omezenému prostoru pro tuto problematiku odkazují na další zajímavé zdroje – např. Cooke, Lazzaretti 2008; Martin, Sunley 2003; Evans 2005; Mommaas 2004; Cikánek 2009

²⁵ Lia Ghilardi je ředitelkou mezinárodní poradenské firmy Noema Research and Planning specializující se na mapování míst a strategické plánování kultury.

²⁶ Efekt „přelévání/přetékání“; externalita vznikající ekonomickou aktivitou.

a vyživována řadou způsobů: zaměstnavateli, lidmi samotnými a komunitami, v nichž tito lidé žijí.

Kreativní třída se stává dle Floridy dominantní společenskou vrstvou, kterou tvoří vysoce vzdělaní jedinci (*super-kreativní jádro* představují např. vědci, univerzitní profesori, spisovatelé, umělci, herci, designéři, architekti, novináři aj.) s mimořádnými příjmy (řádově dvakrát vyšší příjmy než pracovníci ve výrobě a službách, Cikánek 2009). Příslušníci kreativní třídy jsou dle Floridy vysoce prostorově mobilní a jsou přitahováni atraktivními místy, která vykazují známky tolerance, rozmanitosti a inovativnosti; zkráceně „třemi T“: **technologie, talent, tolerance**. Florida tedy vytváří argument pro situaci, kdy města chtějí díky své atraktivitě přitáhnout určitá povolání; tyto pracovníky budou následovat i nově relokované high-tech průmysly, protože budou moci být blízko atraktivního pracovního trhu.

Florida vytvořil několik indexů, pomocí kterých vypočítává přitažlivost daného místa (pro americká města) pro kreativní třídu (z hlediska naplnění „3T“), později vypracoval kreativní indexy i pro evropská města (viz Florida, Tingali 2004). To, že ve Floridově konceptu zcela chybí teritoriální aspekt, který by vystihl unikátní a autentické atributy místa/komunit, kritizují mnozí autoři (např. Pratt 2010). Stolarick (2010) apeluje na potřebu jít za všeobecně použitelné a „monolitické“ chápání kreativní třídy/klastru/města a zaměřit se na jejich skutečný charakter. Do Floridova konceptu „3T“ doplňuje Stolarick (2010) čtvrté „T“ – **teritorium**.

Martin-Brelot et al. (2010) na základě výzkumu v 11 evropských metropolích zjistili, že **evropská „kreativní třída“** není tak mobilní (výzkum se týkal dlouhodobé mobility), jak Florida ve svých pracích předpokládá, a že je role měkkých faktorů v Evropě přeceněná. Kulturní (např. jazyková bariéra, kulturní odlišnosti, menší otevřenost vůči cizincům, potřeba získat lokální „know-how“ atd.) a institucionální omezení (rozdílné systémy zdravotnictví a školství, jiná legislativa, jiný finanční a penzijní systém, rozdílný stupeň byrokracie atd.) snižují míru mobility a jako více důležité se jeví (často autory zanedbávané) „osobní trajektorie“ (např. územní zakořeněnost). Autoři dochází k závěru, že Evropa je propojená spíše regionálně. **Měkké faktory** se sice projevují jako okrajové ve věci přitáhnutí členů kreativní třídy do města, ale sehrávají důležitou roli pro udržení těchto lidí ve městě. Tento důvod stimuluje politická rozhodnutí k vytváření podmínek pro rozvoj kreativního města.

Floridovy koncepty jsou mezi odbornou veřejností terčem **ostré kritiky**; ta se týká (1) stylu jeho práce, kterou mnozí považují za nevědeckou („*Velmi často hledá korelace a jiné vztahy tam, kde nejsou. Jeho práce jsou spíše manifestem určitého životního stylu, ke kterému se Florida sám hlásí, než nezaujaté vědecké analýzy*“ Cikánek 2009, str. 40) a (2) konkrétních úskalí této teorie. Především je to Floridův zmatený, vágní a nedotažený koncept kreativní třídy

(např. Comunian 2009; Markusen 2006; Peck 2005), nebo např. fakt, že kreativní třída je v podstatě původcem gentrifikace ve městech (např. Zukin 1995).

Toto jsou však zároveň předpoklady pro širokou **pozitivní odezvu** mezi politiky, kteří hledají „instantní“ a úspěch-zaručující řešení (Peck 2005). Dle Pratt (2008) se jedná se o neoliberalně laděné „návody“, jak vytvořit „kreativní město“. Markusen (2006) tvrdí, že je to právě kvůli neoficiálnímu a nedostatečně analytickému charakteru „kreativní literatury“, proč politici nevědí, co mají dělat se všemi předkládanými informacemi; používají je potom jako „aranžmá“ pro marketing CR a rozvojové strategie pro centra měst.

Kreativní agenda přinutila autory k hlubší revizi vztahů mezi místem a komunitami. Pratt (2008) namítá, že současná debata o kultuře je **vytržená z časoprostoru** („*placelessness*“) a zdůrazňuje, že kultura je vždy vytvářena v konkrétních místech během konkrétních časových období, proto je pro ni (resp. pro sociální, kulturní a ekonomickou sféru města) kontext podstatný, ne-li ustavující. Florida však nikde vnitřní hodnotu kultury, která „kreativce“ přitahuje, nezmiňuje. Z takto definovaného argumentu vyplývá, že kultura a kreativní průmysly jsou pouze nástrojem²⁷ („vedlejší atrakcí“/“pozlátkem“), které má sloužit především „elitní“ kreativní třídě (Pratt 2008).

3.3 Kultura, kreativita a rozvoj měst

„Creativity is not only about having ideas, it is about making them happen too.“

(Charles Landry 2008)

Právě ve městech je využití kultury coby nástroje pro dosahování širších společenských a ekonomických cílů nejzřetelnější (Griffiths 2006). Města jsou historickými **centry kultury** (Hall cit. v Flew 2010), **kulturní produkce a inovace**, tvorby/proměny módy a vkusu což se v době ztráty mnohých výrobních funkcí měst (resp. jejich přesunu jinde) jeví jako ještě důležitější, neboť právě tyto významy mohou sehrát důležitou roli v rámci strategií pro **přežití města** (Harvey cit. v García 2004, Zukin 1995).

Symbiotický vztah mezi rozvojem kreativních průmyslů a růstem měst byl zmíněn v mnoha pracích během prvního desetiletí 21. století, ale vysvětlení tohoto vztahu bylo zatím

²⁷ Evans (2009) na příkladu Montrealu („město inovací a znalostí“) upozorňuje na zneklidňující **absenci kultury**, jejíž pravá role byla obětována. Kultura byla doceněna jen do té míry, pokud přitahovala nutné investice, vědce a další pracovníky, které město potřebovalo zaměstnat.

nedostatečné (Flew 2010)²⁸. Přesto se stále rozvíjejí **nové iniciativy**, které podněcují rozvoj kreativních průmyslů pro rozvoj měst.

Dle UNESCO (1995) hrají města vitální roli v **podněcování kreativity pro ekonomický a sociální rozvoj**, protože: **(1)** ve městech žije většina kulturních aktérů figurujících v řetězci kreativních průmyslů (od kreativního umění k produkci a distribuci); **(2)** města jsou živnou půdou pro kreativní klustry a ty mají potenciál podnítit kreativitu; **(3)** propojování/sít'ování měst může mít globální efekt; **(4)** města mají silný vliv na zakládání partnerství mezi veřejným, soukromým a občanským sektorem (PPP), které pomáhají uvolnit kreativně-podnikatelský potenciál a hrají významnou roli v nové ekonomice; **(5)** města jsou dostatečně malá, aby působila na lokální kulturní průmysly, a zároveň dostatečně velká, aby sloužila jako brány (*gateways*) na mezinárodní trhy.

Město a městský prostor v kontextu EHMK zkoumali Andersson a Ruoppila (2011) na příkladu Turku (EHMK 2011) a došli k závěru, že „město“ je zdrojem přidané ekonomické hodnoty, zázemím pro demokracii, „zásobníkem“ kolektivních vzpomínek a příběhů a fyzickou a sociální platformou pro umění, které nabízí nové interpretace.

Koncept kreativního města (creative city) byl poprvé představen **Charlesem Landrym** na konci 80. let 20. století. Po několika studiích (zejm. o britských a německých městech) vyšla jeho stěžejní kniha *The Creative City: A Toolkit for Urban Innovation* (2008), která je souborem rad a doporučení pro inovativní městské plánovače. Landry uvádí svoji knihu tím, že k řízení a plánování měst 21. století nemůžeme používat myšlení z 19. století, neboť dynamika městského a světového systému se dramaticky změnila²⁹. Proto apeluje na kompletní **přehodnocení myšlení** městských politiků a strategií, aby k „vytváření“ města přistupovali holisticky a kreativně.

Landry chápe kreativní město jako místo, v němž **kulturní aktivity** různých forem tvoří integrální součást ekonomického a sociálního života, díky čemuž se města stávají příjemnějšími místy pro život (více lidskými a produktivními). Za nejzásadnější a nejcennější zdroj kreativity považuje Landry všechny obyvatele města (jedná se dle něj o lidský kapitál).

²⁸ Flew (2010) proto vyzdvihuje nově vzniklou disciplínu kulturní ekonomické geografie, která má potenciál zaplnit tyto mezery poznání (zejm. díky možnostem originální syntézy kulturní a ekonomické geografie, kulturních studií a nových pramenů ekonomické teorie)

²⁹ Město může být rovněž chápáno jako progresivní systém (Calafati 2007 cit v. Francesca et al. 2010), neboť je reprezentováno množstvím rozličných aktérů a množstvím rozličných vztahů mezi nimi, které se neustále dynamicky vyvíjí, proto nejsou vzorce tohoto vývoje snadno předvídatelné. Trajektorie městského rozvoje závisí na struktuře města, a proto je nutné přistupovat ke studiu měst s metodologickou perspektivou, která je schopna tuto komplexnost zachytit.

Landry hovoří o kreativním městě jako o centru „**tvrdé infrastruktury**“ kreativních průmyslů (ta bývají tam, kde se nachází ředitelství klíčových hráčů /např. v sektoru médií/ a kam obvykle vlády investovaly mnoho prostředků do městské kulturní infrastruktury) s rozsáhlou sítí galerií, muzeí, knihoven, univerzit apod. Toto zázemí se může postupně stát katalyzátorem pro vznik tzv. „**měkké infrastruktury**“; tu definuje jako systém asociativních struktur a sociálních sítí, vazeb a lidských interakcí, které podporují a podněcují proudy idejí mezi jednotlivci a institucemi. Město se **sociální a kulturní infrastrukturu** má relativně vysoký podíl kreativních pracovníků. Města s aktivním kulturním životem jsou atraktivní pro investory a mohou přilákat investice i do jiných než kreativních průmyslů, neboť ve městě existuje přitažlivé/stimulující prostředí (tzv. kreativní milieu) pro jakékoliv firmy a jejich pracovníky (Organizace spojených národů 2010).

Můžeme říci, že se pojem kreativního města stává politickou a společenskou mantrou a zároveň oblíbenou socio-ekonomickou politikou měst (Pratt 2010). **Popularita** tohoto konceptu se odráží v existenci narůstajícího množství **konzultantských firem** (např. Comedia spojená s osobou Charlese Landryho; Creative Cities International, LLC s osobou Sira Petera Halla; Noema Research and Planning, LTD s ředitelkou Liou Ghilardi atd.) a v řadě **mezinárodních iniciativ**. V rámci EU je to iniciativa Evropské hlavní město kultury; celosvětově působí iniciativa Creative Cities Network³⁰ pod záštitou UNESCO. Dále existuje řada dalších podobných projektů i na jiných kontinentech³¹.

Koncepty kreativní třídy, kreativních měst a EHMK by se neměly zaměňovat. Ve své práci je však uvádím společně, neboť jejich společným rysem je to, že jsou **instrumentálními politikami** (Pratt 2010), které se snaží využít kulturu či kreativitu k dosažení specifických ne-kulturních cílů.

³⁰Celosvětový projekt Síť kreativních měst (Creative Cities Network) vznikl pod záštitou UNESCO v roce 2004 na základě původní iniciativy Global Alliance for Cultural Diversity (Globální iniciativa pro kulturní diverzitu; podněcování partnerství, propagace kreativních průmyslů, společné metodologické postupy, znalostní báze). Iniciativa UNESCO sdružuje k tomuto datu 29 měst, která rozděljuje do 7 skupin dle jejich kreativní náplně (literatura, film, hudba, řemesla a lidové umění, design, mediální umění a gastronomie). Města získávají tento titul pro to, čím už jsou, aby se nadále profilovala svým specifickým kreativním obsahem v globálním měřítku (UNESCO 1995).

³¹ Koncept EHMK se stal inspirací i za hranicemi EU (např. od roku 1996 Arab Capital of Culture zaštitěn Arabskou Ligou; od roku 2000 American Capital of Culture; od roku 2003 Canadian Capitals of Culture).

4 Evropské hlavní město kultury – European Capital of Culture

„...it was time for our voice to be heard as loud as that of the technocrats. Culture, art and creativity are not less important than technology, commerce and the economy”

(Melina Mercouri; cit. v Palmer 2004, str. 41)

Na základě studia dostupných materiálů, se kterými seznámím čtenáře hned v první části, představím projekt EHMK tak, jak se postupně vyvíjel. Jednotlivé etapy projektu (dle Brabcová et al. 2011) se od sebe v mnoha aspektech liší a je zajímavé sledovat, jak se v nich odráží aktuální potřeby a problémy měst i celé EU. Cílem je rovněž seznámit čtenáře s požadavky EU na města s titulem EHMK. V poslední části se ptám, jaké pozitivní efekty působení města od projektu EHMK očekávají, a to v oblasti kulturní, ekonomické, sociální i urbánní, zohledňuji i některé kritické názory.

4.1 Zdroje informací o EHMK

Obecné povědomí o projektu EHMK je navzdory svému velkému rozsahu a působnosti značně **limitované**, zejména co se týká akademického výzkumu. Mittag (2011) se domnívá, že to je zapříčiněno rotujícím a časově omezeným charakterem akce, a tedy značně obtížnou dostupností informací u jednotlivých měst (pokud informace a data vůbec archivují).

Jednotlivá města kultury poskytují v současné éře EHMK informace o svých projektech v přihláškách do soutěže EHMK, v materiálech a mediálních zprávách. Informace a data týkající se konečné realizace projektu EHMK města shrnují v **závěrečné zprávě** (*final report*). Závěrečné zprávy jsou však málokdy komplexní a většinou se omezují na hodnocení okamžitých výsledků/účinků EHMK v daném roce – bez navazujících střednědobých a dlouhodobých studií. Do roku 2009 nestanovila EK žádná pravidla a regulace týkající se evaluace, monitoringu a výzkumných přístupů EHMK³² (ECOC Policy Group 2010).

EK poskytuje na svých internetových stránkách o projektu EHMK velmi **základní informace**. Jedna z mála publikací EK, která shrnuje úspěchy EHMK, vyšla k příležitosti 25. výročí tohoto projektu (European Capital of Culture: The Road to Success, from 1985 to 2010). Jedná se však o publikaci spíše propagačního charakteru.

³² Na základě rozhodnutí Evropského parlamentu a Evropské rady z roku 2006, se EK zavázala k zajišťování externí a nezávislé evaluace výsledků jednotlivých EHMK (vždy rok po konání akce). Tyto evaluace provádí soukromá firma (ECOTEC Research & Consulting) a často se opírají o vlastní závěrečné zprávy jednotlivých měst.

Souhrnných či dlouhodobých kvalitativních studií existuje jen velmi málo. První studii měst kultury (od roku 1985 do roku 1994), která byla připravena jako základ pro další rozhodování sítě evropských měst a měsíců kultury³³, zpracoval **John Myerscough**³⁴.

Snad nejznámější studie, která mapuje města kultury mezi lety 1990 a 2004, vznikla pod vedením **Roberta Palmera** (osobně řídil projekt EHMK 1990 v Glasgow a 2000 v Bruselu). První část studie analyzuje perspektivy EHMK na několika rovinách (kulturní, ekonomická, návštěvnická, sociální, evropská atd.) a nabízí EK doporučení pro další etapu EHMK; v druhé části jsou potom studie individuálních měst. Oba svazky jsou volně dostupné na internetu. Navazující studie Roberta Palmera pochází z roku 2007 a není veřejně přístupná. EK na svých stránkách odkazuje také na volně přístupnou studii autorky Cogliandro³⁵, jež shrnuje působnost všech 9 měst kultury v roce 2000.

V **odborných zahraničních časopisech** vyšlo poměrně dost článků, které se zaměřují na jednotlivá EHMK (např. Glasgow, Thessaloniki, Rotterdam, Lille, Liverpool, Istanbul), ale věnují pozornost již specifickým oblastem v rámci EHMK (např. změna image, branding, identita, kulturní plánování) většinou právě v jednom městě. Nejvíce studií vyšlo snad o Glasgow včetně některých dlouhodobých kvalitativních studií (např. García 2005), které jsou u EHMK vzácností.

Liverpool EHMK 2008 vyvinul velmi sofistikovanou metodologii měření a hodnocení dopadů projektu EHMK – **Impacts08** (viz García et al. 2010). Na tuto metodologii navázala činnost sítě několika EHMK (ECOC Policy Network), která byla EK založena na jeden rok (2009–2010) za cílem vzájemné výměny zkušeností a vytvoření společného výzkumného rámce pro zjišťování dopadů EHMK. Výzkumná skupina publikovala studii³⁶ o hodnocení projektu EHMK. Tuto síť se však nepodařilo v minulém roce již obnovit.

Za další zdroj informací o EHMK lze považovat **síť univerzit měst EHMK**³⁷, jež byla založena roku 2006 v Pécsi. Tato síť propojuje činnosti univerzit a každoročně pořádá několik konferencí, ze kterých publikuje výstupy ve formě sborníků.

4.2 Proměny projektu EHMK v čase

Mezi lety **1985 a 2004** byla města kultury nominována evropskými (tedy národními) ministry kultury na setkání Rady ministrů. Projekt nespadal pod působnost Evropského parlamentu, což

³³ Network of European Cultural Capitals and Months (ECCM)

³⁴ European Cities of Culture and Cultural Months. Study prepared for the Network of Cultural Cities of Europe.

³⁵ European Cities of Culture for the year 2000

³⁶ The European Capitals of Culture Policy Group 2010

³⁷ UNeECC University Network of the European Capitals of Culture

často **ztěžovalo dosažení konsensu** ohledně výběru měst³⁸. Tato jednání se často konala „za zavřenými dveřmi“ (Mittag 2011) bez formálních náležitostí EU, proto některá kandidátská města během této etapy ani nedisponovala odpovídajícím časovým, finančním či hodnotícím plánem (Mittag 2011, viz např. Deffner, Labrianidis 2005).

Na základě rozhodnutí 1419/1999/EC (Evropská unie, Parlament 1999) se stal tento projekt věcí **podléhajícím rozhodnutím Evropského parlamentu a Rady** (získal tedy charakter unijní/komunitní akce) pro období v letech **2005–2019**; na základě téhož rozhodnutí došlo k přejmenování projektu z Evropského města kultury (European City of Culture) na Evropské hlavní město kultury (European Capital of Culture) s platností od roku 2005. Z tohoto rozhodnutí taktéž vyplynula nová pravidla pro výběr měst, počínaje rokem 2005 (Evropská unie, Komise 2010a).

S cílem ještě více vyzdvihnout **hodnotu titulu EHMK** stanovila nová pravidla, že státy se budou v jeho držení postupně střídat na základě předem sestaveného seznamu (ten je naplánovaný do roku 2019) a města z nominovaných států budou na titul EHMK s dostatečným časovým předstihem kandidovat. Jejich přihlášky budou vyhodnoceny mezinárodním panelem expertů. Aby se více podnítila **konkurence** mezi městy, stala se od roku 2013 soutěž mezi městy povinnou. Jména vybraných měst kultury známe do roku 2016 (Evropská unie, Komise 2010a, University network 2007).

4.3 Hlavní etapy vývoje EHMK

1985 – 1989

V první, počáteční etapě vývoje EHMK byla do soutěže vybírána především hlavní města a **uznávané kulturní metropole**, které disponovaly dostatečnou kulturní infrastrukturou a kvalitní kulturní nabídkou. Cílem projektu bylo **upozornit na kulturu**. Obecně se dá říci, že v této fázi se města zaměřovala na předvedení toho nejlepšího ze svého umění – a to s relativně nenáročným rozpočtem, omezeným plánováním a malou pozorností věnovanou dlouhodobým investicím (Richards 2000 cit. v Griffiths 2006).

1990 – 2004

Během této fáze se titul EHMK začal udělovat nejen hlavním městům, ale **i městům „druhým“ a „třetím“**, která se rozhodla využít potenciál projektu EHMK k regeneraci městského prostředí. Držení titulu EHMK se začalo považovat za příležitost ke **kulturnímu a ekonomickému rozvoji**. Hostitelská města se často rozhodla pro vybudování/rozšíření své

³⁸ Např. pro rok 2000 bylo vybráno 9 měst najednou, mezi nimiž byla i 4 města z nečlenských států včetně Prahy

kulturní infrastruktury, čímž si chtěla vylepšit image na mezinárodní scéně, a to často za pomoci strukturálních fondů EU. Mnoho zásadních projektů bylo infrastrukturní povahy za účelem přilákání velkého počtu turistů. Do centra pozornosti se postupně začala dostávat větší témata jako např. zapojení post-socialistických měst či nová role kultury ve společnosti (Brabcová et al. 2011).

Prvním městem, které znamenalo předěl v systému udělování titulu EHMK (tehdy EMK), byl skotský **Glasgow** (1990). Ačkoliv byl Glasgow nepochybně centrem kultury pro Skotsko, nebyl považován za město kultury v národním a mezinárodním měřítku. Měl image špinavého průmyslového města s velkými sociální problémy a ekonomikou, která právě procházela bolestivým procesem deindustrializace a restrukturalizace. Titul EHMK získal proto, že ho chtěl využít k podpoře ekonomické regenerace a změny image, což bylo v historii EHMK úplně poprvé. Případ Glasgowu byl oficiálně označen za úspěch a stal se modelem a motivací pro strukturálně postižená města (Goméz 1998; García 2005; Griffiths 2006; Mooney 2004). Další průmyslová města, která titul EHMK využila k nastartování hluboké strukturální³⁹ přeměny, byly mj. Antverpy, Rotterdam či Lille.

Od roku 2005

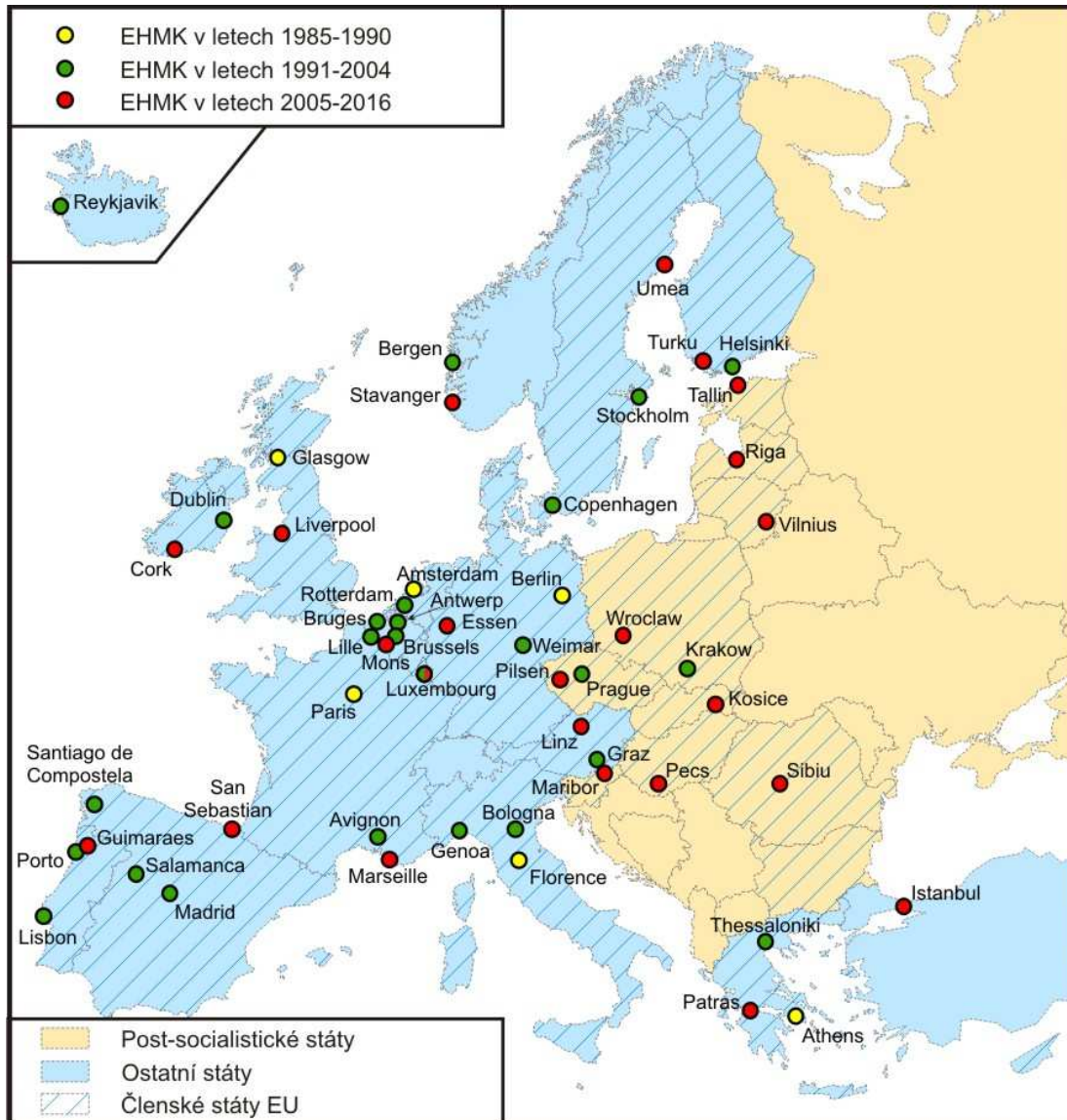
Začátek třetí etapy odstartovala nová pravidla pro výběr měst. Od roku 2005 až dodnes stále přetrvává trend **budování infrastruktury a regenerace města** (a zvyšování CR), ale projekt EHMK už mnohem intenzivněji přispívá k uspořádávání městských struktur a města se „*intenzivněji napojují na evropskou úroveň*“ (Kreuzmannová, Den Evropy 2011). Města si k řízení kulturních aktivit vytvářejí **nové struktury/organizace**. „*Nejsou to již struktury rigidní, ale více ‚tekuté‘, které jdou napříč sektory. Tyto nové formy řízení se odvíjí od mikro a makro situace města*“ (Brabcová, Den Evropy 2011). Je to rovněž „*období, kdy se buduje důvěra společnosti v důvěryhodnost projektu*“ (Kreuzmannová, Den Evropy 2011).

Města **východní Evropy** (noví členové EU z řad post-socialistických zemí) vzhledem k nižším finančním zdrojům využívají více strukturálních fondů na budování/opravy své kulturní infrastruktury (Brabcová et al. 2011). Pro každý rok jsou vybírána dvě města; jedno pochází ze starého členského státu a druhé z nového (zpravidla z bloku post-socialistické Evropy). EU se snaží **vyvažovat šance** obou částí Evropy, nicméně zkušenosti měst z bývalého východního bloku nejsou zatím příliš přesvědčivé (Kreuzmannová, cit. v Rais 2012).

Po roce 2019

³⁹ Palmerova studie (2004) uvádí, že tato města věnovala nadprůměrné prostředky na realizaci speciálně navržených programů aktivit až na 1 rok (€50 – 71 mil. oproti průměrným €40 mil. u EHMK v letech 1995-2004) a na kapitálové projekty (€150-230 mil. oproti průměrným €105 mil.).

Nová etapa vývoje EHMK nastane zřejmě po roce 2019. „*Iniciativa se dle současných záměrů patrně posune směrem k tomu podpořit ta města, která jsou připravena, a nikoliv se pokoušet nabídnout EHMK jako nástroj transformace městům, která se nejsou schopna zorientovat v systémových přeměnách, ke kterým v Evropě dochází. Lze očekávat i větší otevřenost vůči zemím mimo EU (Balkán, země bývalého Sovětského svazu apod.)*“ (Brabcová et al. 2011, str. 16).

Obrázek 1: Města držící titul EHMK mezi lety 1985-2016. Zdroj dat: Evropská unie, Komise 2010a. Vlastní zpracování.

4.4 Co očekává EU od měst s titulem EHMK?

Mezi hlavní požadavky (dle Evropská unie, Komise 2009c), které EU na projekt EHMK stanovuje, patří důraz na **vysoce kvalitní umělecký a kulturní program**, na rozvoj kulturní nabídky/produkce ve městě pomocí originálních a kreativních (inovativních) projektů a přístupů

a především na **závazek veřejné správy** podílet se (zejm. finančně) na realizaci projektu. Město totiž není nominováno pro to, čím je nebo čeho dosáhlo v minulosti (jako to bylo v první etapě EHMK), ale jakou nabízí **vizi do budoucnosti** a jak výjimečný a zároveň přesvědčivý kulturní **program** navrhne.

Evropská komise určila pro současnou éru EHMK dvě velmi komplexní témata, jsou jimi „**Evropská dimenze**“ a „**Město a občané**“ (Evropská unie, Komise 2009c).

- Smyslem kritéria „**Evropská dimenze**“ je podpora intenzivnější spolupráce v oblasti kulturních aktivit mezi různými aktéry (kulturní organizace, umělci, neziskové organizace), městy a státy EU. Oslavování bohaté kulturní rozmanitosti a vyzdvihování společných rysů jednotlivých kultur vede podle EU k posilování vazeb mezi komunitami, městy, státy a EU (Evropská unie 2006). Evropská dimenze se mj. stala **prioritou EU**, aby se zabránilo pokušení měst vytvářet „festivaly místního folklóru“ (Palonen 2010).
- Kritérium „**Město a občané**“ usiluje o větší participaci občanů města na dění ve městě a na kulturních aktivitách. Tím se zvyšuje zájem obyvatel a dochází k jejich aktivizaci. Jedná se o „*udržitelnou a nedílnou součást sociálního a kulturního rozvoje daného města*“ (Evropský unie 2006).

Města by se měla co nejdůsledněji řídit svojí **příhláškou**. Pokud město naplňuje své sliby a respektuje pravidla EU, potom mu bude udělena tzv. **cena Meliny Mercouri** (1,5 mil. euro na podporu programu, nikoliv na investiční akce), což je jediná finanční pomoc městu od EU. Dodržování pravidel a závazných kritérií sleduje mezinárodní monitorovací a poradní výbor.

Proces kandidatury a přípravy kulturního programu (mj. tvorba přihlášky) je velmi zásadní a vyžaduje mnoho času, peněz, úsilí, které se dle Kunzmann (2004) nakonec vždy vyplatí a je dobrou investicí do budoucnosti města. Griffiths (2006) tvrdí, že i když některá města v soutěži o titul EHMK nezmocní, stále mluví o velkém impulsu, který vznikl díky kandidatuře, a iniciátoři těchto myšlenek jsou dychtiví po realizaci své vize. Tento proces je potom odlišný a méně byrokratický. Griffiths (2006) se domnívá, že formální závazky by samy o sobě ke kreativnějším výsledkům nevedly.

4.5 Co očekávají města od projektu EHMK?

Evropská komise uvádí, že projekt EHMK má potenciál nastartovat dlouhodobé praktiky a politiky u hostitelských měst a regionů, aby se jejich prostřednictvím propojily rozličné cíle a výzvy (humánní, kulturní, sociální, ekonomické, politické a turistické; Evropská unie, Komise

2010b). EHMK je považováno za udržitelnou a integrální součást dlouhodobého kulturního a sociálního rozvoje města nebo za „**katalyzátor změny**“ (např. Palmer 2004).

Ačkoliv nebyly **dlouhodobé efekty** projektu EHMK na města původně explicitním záměrem EU, patří nyní toto téma k nejvíce diskutovaným a zároveň diskutabilním. EHMK se postupně stalo projektem, který přesahuje rámec roku kultury a má potenciál zajistit dlouhodobější dopady na socio-ekonomický rozvoj města a regionu (Evropská unie, Komise 2009b, 2010b).

Konání EHMK přináší množství **okamžitých účinků/výsledků**, které se mnohdy prezentují vytržené z kontextu jako kvantifikovatelné indikátory úspěchu (např. počet turistů, počet kulturních projektů, počet vytvořených pracovních míst atd.), ale EHMK má být (ideálně) především procesem změny a transformace města – jeho image, infrastruktury, kulturního sektoru a občanů – a u všech těchto změn se očekávají pozitivní efekty i mnoho let po konání EHMK (Evropská unie, Komise 2010b). Dlouhodobé pozitivní změny nejsou však samozřejmé a jsou **podmíněny mnoha faktory**, nikoliv jen titulem EHMK.

Dopady⁴⁰ projektu EHMK se dají rozdělit⁴¹ dle trvání na krátkodobé, střednědobé a dlouhodobé; a dle oblasti působení např. na dopady do kulturní, ekonomické, sociální, a urbánní sféry. Jednotlivé efekty spolu úzce souvisí a toto rozdělení by se nemělo považovat za definitivní (každé město k nim přistupuje s jinou metodikou). Jaký efekt bude konání EHMK mít, závisí ve velké míře na tom, jaké se dané město stanoví **cíle** a priority. Rozdíl mezi vizemi v přihlášce a skutečným zvládnutím projektu potom poskytuje užitečné zkušenosti pro politiky (Ponzini, Ruoppila 2011).

Kulturní dopady

Kulturní dopady jsou čím dál více oceňovány jako kýžené efekty samy o sobě (García 2005). Tímto termínem se rozumí dva odlišné efekty (Evans, Shaw 2004 cit. v García 2005); **(1) dopad na kulturní život** v daném místě (např. otevření galerie tam, kde předtím nebyla) a **(2) dopad na kulturu** v daném místě či komunitě (postoje, názory, identita občanů atd.). Další očekávané dopady na kulturní život města se týkají především proměny, zkvalitnění a diverzifikace kulturní nabídky ve městě; zajištění/doplnění chybějící/dostatečné kulturní infrastruktury nebo přípravy a „výchovy“ místního publika. Pozitivním dopadem je rovněž provázání činností jednotlivých neziskových organizací s dalšími aktéry; jejich profesionalizace a zviditelnění a zkvalitnění nabídky jejich služeb.

⁴⁰ Dopady lze také označit jako „efekty“ či „odkaz“ EHMK. V podstatě to jsou motivace a očekávání měst od projektu EHMK. Je s překvapením, že navzdory stále silnějšímu důrazu (ze strany EU) na dlouhodobé dopady EHMK, nebyly dodnes tyto efekty dostatečně studovány či potvrzeny.

⁴¹ Rozdělení dopadů na základě pracovních setkání v Plzni 2015; konkrétní dopady jsou souhrnem ze zpráv EK, Palmerovy studie (2004), ECOC Policy Group (2010), výzkumného projektu Impacts08 (García et al. 2010) a přihlášek jednotlivých měst EHMK.

Ekonomické dopady

Mezi žádoucí dopady do ekonomické sféry města patří rozvoj sektoru služeb, malého a středního podnikání, rozvoj kreativních průmyslů, kulturní ekonomiky, CR (zejm. kulturního CR) a znalostní ekonomiky.

Akademici jsou vůči těmto dopadům **skeptičtí**; Mooney (2004) soudí, že EHMK změní image města pouze povrchově a ekonomiku nerovnoměrně. Kong (2000 cit. v Gunay 2010) se domnívá, že ekonomický dopad projektu EHMK je relativně malý, přičemž ne všechna města se mohou stát kulturními centry. García (2005) tvrdí, že rozvoj CR a počty firemních relokací nejsou žádným důkazem zlepšení kvality života místních obyvatel. Projekt EHMK bezesporu zajistí vznik nových pracovních míst v sektoru služeb, ale kvalita těchto pozic bývá často velmi nízká a jen málokdy podněcuje přenositelné znalosti (García 2005), které jsou dlouhodobě nutné pro uchycení se na pracovním trhu. Autoři se shodují, že nekvalifikovaná a krátkodobá práce v CR nepřispívá k dlouhodobému řešení otázky nezaměstnanosti. Vysoce specializované profese v kreativních průmyslech zároveň nemohou vykonávat ti, kteří nemají patřičné vzdělání a praxi; tyto pozice potom většinou obsazují lidé dojíždějící z jiných měst).

Sociální dopady

Mezi kýžené dopady do sociální sféry města se řadí rozvoj občanské společnosti (aktivizace, participace obyvatel na veřejném dění); zvýšení identifikace obyvatel se svým městem (jsou hrdými obyvateli města); zlepšení společenského klimatu či vylepšení image města v národním i mezinárodním měřítku. Iniciativa EHMK by také měla napomáhat k sociální inkluzi a interkulturnímu a mezigeneračnímu dialogu; k lepšímu vzdělávání, ke snižování kriminality a společensky patologických jevů. Griffiths (2006) při komparaci přihlášek britských kandidátských měst na EHMK pro rok 2008 s překvapením zjišťuje, že téměř žádné město nemluví o kultuře jako o prostředku kolektivní emancipace, o kultuře jako nástroji vzdoru/nesouhlasu.

Urbánní dopady

Dopady EHMK na urbánní sféru města se promítají v budování nových staveb (kulturní infrastruktury), k vytváření kulturních/kreativních klastrů, k regeneraci upadajících městských částí, nevyužívaných průmyslových areálů (*brownfields*) a k oživení (kultivaci a využití) veřejného prostoru. Nejzřetelnější dopady přitom zasahují především městské jádro (zejména v případě tzv. vlajkových projektů).

5 Regenerace měst pomocí kultury

„Each story of regeneration begins with poetry and ends with real estate.“

(Klunzman 2004 cit. v Evans 2005)

V této kapitole přiblížím čtenáři podstatu, způsoby, politiky a praktiky regenerace měst pomocí kultury. Speciální pozornost věnuji dilematům, kterým města při realizaci EHMK čelí. Poznatky, které mi přineslo studium jiných měst, využiji k ilustraci efektů EHMK v kontextu regenerace a rozvoje města. Narážím na obecnější problémy EHMK a na to, co města přeceňují a co podceňují.

Regenerace (*regeneration, renewal, revival, revitalisation*; dle Evans 2005) je definována jako transformace komunity nebo místa/prostoru (rezidenčního, komerčního nebo veřejného), který vykazuje známky fyzického, sociálního a ekonomického úpadku. Regenerací se vdechuje nový život zanedbaným komunitám, průmyslu a prostoru; regenerace přináší dlouhodobé zlepšení kvality místního života a zároveň naplňuje ekonomické, sociální a environmentální potřeby. Regenerace měst tedy propojuje potřeby společenské (sociální inkluze, obyvatelnost města) s ekonomickými (konkurenceschopnost, ekonomický rozvoj a růst) skrze fyzickou obnovu a architekturu.

Kulturní regenerací se rozumí využití kulturních aktivit⁴² k oživení socio-ekonomicky deprivovaných měst a regionů, které spolu s většími investicemi do kultury oslovují témata jako sociální vyloučení, pohodu (*well-being*) místních obyvatel a jejich větší začlenění do komunitního života (Evans 2005). Tento typ regenerace dosahuje tedy i tam, kam ostatní druhy regenerace nikoliv – právě díky symbolickému⁴³ potenciálu umění.

Využití kultury v rámci regenerace měst a regionů se stalo v Evropě populární už v 80. letech 20. století (v USA o deset let dříve) a to zejména při přechodu na ekonomiku služeb spolu s rozvojem technik městského marketingu (García 2004). V mnoha případech tyto strategie zaznamenaly úspěch, zůstává však otázkou, jaké jsou dlouhodobé dopady kulturní regenerace.

Projekt EHMK má za sebou dlouhou tradici a dotkl se všech členských zemí EU (téměř 50 měst z rozdílných prostředí), proto nabízí v rámci zkoumání regenerace měst zajímavé případové studie (které jsou bohužel často velmi parciální). Od roku 1999 se městská regenerace stala

⁴² Mezi kulturní aktivity při regeneraci řadíme propagaci **uměleckých/kulturních akcí** (*mega-events*), **vlažkových** (*flagship*) **projektů a atrakcí**, spolu s prosazováním rozvoje bydlení a obchodů vysoké kvality, které mají přilákat profesionální obchod do dané oblasti (Middleton, Freestone 2008).

⁴³ Např. využívání kulturně-historického potenciálu (např. kulturní dědictví) pro posilování identity a hrdosti obyvatel (Bailey a et al. 2004)

explicitně jedním z cílů EHMK (Palonen 2010). Od 90. let 20. století se v Evropě paralelně rozvíjela **debata o efektech kulturní politiky** v kontextu urbánní regenerace.

„Městští dinosauři“, kterými Harvey (cit. v Goméz 1998) nazývá deindustrializující se, nebo také „rust belt“ (rezavějící) města, se snaží využít titulu EHMK pro regeneraci, přičemž kultura má hrát **vitální roli při transformaci**. Palonen (2010) se domnívá, že titul EHMK je nejvíce rentabilní právě pro tato „druhá“ (druhá nejdůležitější po hlavním městě) národní města nebo pro města procházející post-fordistickou fází vývoje. CR a kultura (kulturní a kreativní průmysly) zde mají alespoň částečně nahradit dřívější masovou produkci. Na příkladech těchto měst lze asi nejlépe ilustrovat snahy **nahrazovat staré novým** (image, infrastruktura aj.) a zároveň snahy **obnovovat/regenerovat existující/zděděné prostředí** pro současné potřeby (Holcomb 1993 cit. v Goméz 1998).

Samotná **kultura** zřejmě nemůže nenastartovat takový ekonomický rozvoj, jaký si často představujeme v duchu průmyslového věku, je však **podstatnou součástí jakýchkoliv úspěšných rozvojových strategií**. Bez kultury nelze plánovat život lidí/komunit. Bez kultury strategie zkrátka nefungují (Hughes 1998 cit. v Evans 2005).

Modely regenerace měst pomocí kultury

Evans a Shaw (2004 cit. v Evans 2005; též García 2005) zkoumali efekty kulturní regenerace měst ve Velké Británii. Na základě toho definovali tři **modely regenerace měst pomocí kultury**. Tyto modely se mezi sebou liší v tom, jak široce kulturu včleňují do celkových rozvojových strategií, vzájemně se však nevyklučují (mohou se prolínat, zejména v dlouhodobém hledisku).

- „**Culture-led regeneration**“ (kulturou tažená regenerace) – v tomto modelu je kulturní aktivita chápána jako hnací motor regenerace⁴⁴; to je případ velkých kulturních akcí (mega-events), mezi něž se řadí i projekt EHMK (García 2005).
- „**Cultural regeneration**“ (kulturní regenerace) – dle tohoto modelu je kulturní aktivita integrována do místních rozvojových strategií vedle dalších aktivit ve sféře environmentální, sociální nebo ekonomické; příkladem je kulturní plánování.
- „**Culture and regeneration**“ (kultura a regenerace) – v tomto modelu nejsou kulturní aktivity zcela začleněny do strategického rozvoje nebo plánování a intervence jsou většinou jen malého rozsahu.

⁴⁴ Landry et al. (1996) uvádějí mnoho podnětů, které jsou v centru tohoto typu regenerace, např. významná (*hallmark/flagship*) budova, umělecká aktivita, pořádání událostí (*events*), regulace plánování, společenské sebevědomí, individuálové, umělci, marketing, kulturní organizace aj.

5.1 Zaměňování cílů kulturní a ekonomické regenerace

Unikátní kulturní události, nová kulturní politika, podpora CR, zlepšování image města – to jsou dle Goméz (1998) jen rozdílné podoby téže cesty – snahy o **celkovou regeneraci** města a další rozvoj ekonomické základny města.

Někteří autoři (např. García 2004, 2005; Evans 2005, 2009) upozorňují na časté **zaměňování** významů kulturní a ekonomické regenerace města.

- **Kulturní regenerace** se více zabývá tématy, jako je sociální inkluze, komunita, její rozvoj a sebevyjádření (*self-expression*) apod.
- **Ekonomická regenerace** se vztahuje k růstu a rozvoji majetku města a nalézá řešení v prestižních projektech a teritoriálním (*place*) marketingu.

Ekonomická regenerace města nemusí nutně přispívat k regeneraci kulturní (Bassett 1993 cit. v Evans 2005) a ekonomika a kultura nemusí být harmonicky konvergentní (García 2004). Autoři spatřují problém především v **nedostatečném pochopení cílů** kulturní a sociální regenerace jako vzájemně se doplňujících s cíli ekonomickými. Vzhledem k tomu, že cíle kulturní a sociální agendy bývají často **mlhavě definované**, tedy i obtížněji uchopitelné a měřitelné, jeví se ekonomické cíle mnohem jasněji (García 2004, 2005). Ovšem převládající názor, že co je dobré pro obchod, je dobré i pro město, může výrazně oslabit schopnost umění (jehož předpokladem je svoboda vyjádření) poukazovat na alternativní představy a řešení (García 2005).

Ústředním tématem současné debaty ohledně regenerace měst pomocí kultury je otázka **skutečného charakteru rozvoje** a jeho **motivů** (Mommaas 2004). Je nasnadě položit si otázku, **k čemu má kultura** (a čí kultura) v souvislosti s rozvojem (kreativního) města **sloužit**. Jde skutečně o ryzí zájem měst o kulturní rozvoj s použitím vhodné kulturní či umělecké strategie, zaměřené na stimulaci a rozvoj autonomních uměleckých hodnot? Nebo jde o rozvoj městské ekonomiky (pouze jiným způsobem) skrze kulturu, která se tedy stává prostředkem/nástrojem? De Propis a Hypponen (2008) rozlišují následující dva **přístupy**.

- První z nich lze označit jako „**kulturo-centrický**“ (*culture-centric*); klade důraz převážně na kreativní jednání, které obohacuje kvalitu života občanů, přičemž ekonomické výhody jsou vnímány jako druhořadé.
- Druhým, „**ekono-centrickým**“ (*econo-centric*) pohledem je místní ekonomický rozvoj a růst viděn jako primárně důležitý a umělecké hodnoty jsou druhořadé.

Tyto dva náhledy se liší v chápání hodnoty kreativity a směřují nutně k otázce, zda-li je důležitější nehmotná hodnota představitivosti člověka, nebo její ekonomická (směnná) hodnota (De Propis, Hypponen, 2008).

V projektu EHMK se dle mého názoru prolínají **oba přístupy**. Města během své kandidatury akcentují především kulturní a sociální zájmy (tedy kulturo-centrický přístup; snad aby vybudovala v obyvatelích důvěru v tento projekt), které se od momentu nominace mohou dostat do pozadí a „vyměnit“ se za rétoriku oslavující hlavně budoucí ekonomické benefity „pro všechny“ (ekono-centrický přístup).

Tak to bylo např. v případě **Liverpoolu** (Jones, Wilk-Heeg 2004) do soutěže EHMK (2008). Cíle z přihlášky byly odbornou porotou vyhodnoceny jako nejlepší zejména díky „více než symbolickému důrazu na sociální inkluzi“. Podrobná **analýza přihlášky** však ukázala, že ačkoliv přihláška zmiňuje existenci možných sociálních výhod, hlavním cílem jsou zejména ekonomické efekty, které může úspěšné zvládnutí EHMK přinést. Politici v Liverpoolu stáli před **dilematem**, zda-li se má projekt EHMK využít jako příležitost pro další podněcování místního **ekonomického růstu** (tyto růstové strategie probíhaly ve městě již několik desetiletí) skrze marketing města; nebo zda se má EHMK pojmut jako oslava **kultury místních obyvatel**. Toto dilema vyřešili představitelé města tím, že veřejnosti slíbili značné ekonomické zisky díky realizaci EHMK, což by následně mělo umožnit investice i do projektů podporujících grassrootové kulturní aktivity (a tedy přispět k sociální kohezi pomocí **trickle-down**⁴⁵ efektu; Jones, Wilk-Heeg 2004). Tato předimenzovaná a poněkud **povrchní rétorika** rychle vyvolala vlnu kritiky a nedůvěry mezi některými místními skupinami. Liverpool zřejmě nebyl jediným městem, které využilo kulturu (Kearns, Philo 1993 cit. v Jones, Wilk-Heeg 2004) k dosažení primárně ekonomických cílů.

García (2004) kritizuje často **povrchní chápání role kultury**, zejm. při pořádání velkých festivalů a mega-akcí, kdy je lokální identita často využívána jako **prostředek k marketingu**. Tato „totalizující reprezentace“ města (hegemonicky konstruovaná vládnoucí elitou) může vést k nelibosti místních obyvatel (García 2004) a k jejich následnému odchodu/odsunu (*displacement*). Na tento problém poukazují Jones a Wilk-Heeg (2004) na příkladě Liverpoolu. Upozorňují na fakt, že „**oficiální**“ **kultura**, která je shora (top-down) „zabalená“ v podobě **agresivního městského marketingu** může poškozovat původní vnitřní kulturní prostředí, které dlouhodobě vytvářelo „milieu“ města a tato autentičnost je nyní nabízena turistům a investorům. Dochází tedy k paradoxní situaci: původní místa ztrácí svoji identitu, kreativní milieu se vytratí

⁴⁵ Trickle-down efekt znamená proces sestupného „stékání“ bohatství na nízkopříjmové skupiny; explicitní mechanismy nastavené a podporované místními aktéry, aby zajistily, že kulturní investice obohatí zranitelné a opomíjené sociální skupiny a deprivovaná sousedství (Colomb 2011). Bailey et al. (2004) se domnívá, že úspěšná regenerace měst vůbec nemusí být o trickle-down efektu. Podle něj jde o revitalizaci kulturních identit v tom smyslu, že vytváří protiváhu k širším procesům kulturní globalizace.

a město přichází o své skutečné jmění. Louis Armstrong (šéf královské výzkumné instituce RICS cit. v Jones, Wilk-Heeg 2004) toto přirovnává k „**zabití husy, která snášela zlatá vejce**“.

García (2005) ve studii o Glasgow uvedla, že organizátoři akce EHMK podcenili tvorbu partnerství a organizačních struktur, které by přetrvaly do budoucna. A to zejména proto, že město přistupovalo k EHMK z ekonomického spíše než z kulturního hlediska. Kultura byla použita jako nástroj **pro ekonomickou regeneraci** bez vhodně navržené kulturní politiky. Většina rozhodnutí byla tedy podřízena potenciálním obchodním ziskům, mediální odezvě a turistické návštěvnosti **na úkor rozvoje místní komunity** a jejich sebe-vyjádření.

Mommaas (2004) upozorňuje na **rozporuplnou a konfliktní** směs výše uvedených kulturních, ekonomických, sociálních a prostorových zájmů a „sentimentů“, které se prolínají při regeneraci měst pomocí kultury. Tvrdí, že z **krátkodobé perspektivy** může být takováto eklektická směs zájmů považována za dobrou příležitost pro městský kulturní rozvoj (v rámci postmoderního města); ale z dlouhodobého hlediska existuje nebezpečí, že se **divergentní zájmy** a postoje začnou vzájemně podkopávat a oslabovat, což v závěru může vyústit v nepřátelské efekty, vzájemnou nedůvěru a slepou uličku rozvoje. Nebo je možné – jak se Mommaas (2004) zamýšlí – že sledujeme vývoj nové, komplexnější interakce mezi kulturou a ekonomikou, ve které se popírá tradiční náhled na umění a trh jako na dvě antagonistické síly.

5.2 Jakým dilematům musí města čelit?

Většina problémů s naplňováním strategií založených na kultuře (resp. s EHMK) pramení ze **tří základních dilemat**, která definoval **Bianchini** (1993 cit. v García 2004, 2005). Obtížnost měst vypořádat se s těmito dilematy je zapříčiněna zejména výše zmíněným, nevyváženým vztahem mezi kulturními a ekonomickými prioritami a nedostatečným pochopením jednotlivých cílů regenerace.

5.2.1 Cultural funding dilemma

Dilema investic do kultury se vztahuje k hledání rovnováhy mezi investicemi do dočasných a trvalých aktivit. Jde o výběr mezi **krátkodobými/rychlými a budoucími/dlouhodobými zisky** z investic, které by měly přesahovat samotnou událost (daný rok kultury, mluvíme-li o EHMK) a vést tak k trvalému a **udržitelnému odkazu** (*legacy*). Toto dilema je nejvíce zřetelné u infrastruktury a kulturních programů. Otázkou není, jestli má město financovat buď program, *nebo* infrastrukturu, **ale jak k obojímu přistupovat** (García 2004). Udržitelnost jednotlivých aktivit je především záležitostí města a je podmíněna mnoha faktory, např. kulturní politikou nebo rozpočtem.

Mnoho měst využilo titulu EHMK k rozvoji/budování chybějící/nedostatečné kulturní infrastruktury (např. Graz se díky nově zbudované architektuře stal později městem designu v rámci sítě kreativních měst UNESCO). Fyzická regenerace města je sice součástí projektu EHMK, nicméně nemusí být vhodná pro každé město⁴⁶; důležitá je i regenerace sociální či podpora kreativity a inovací, které mají trvalejší charakter (Landry 2008).

Tento fakt podcenila některá města, která se přesprávil soustředila na **budování nové (tvrdé) infrastruktury** na úkor vytváření funkčních vztahů a vazeb, sociální agendy či posilování image. Právě novou infrastrukturou chtěla některá města přilákat **zájem turistů a investorů** a tím zabezpečit „trickle-down“ efekt. Bylo to například portugalské **Porto**, EHMK 2001 (Balsas 2004), které budovalo a modernizovalo infrastrukturu na úkor budování institucionální kapacity, lokální identity či posilování kreativity vlastních obyvatel. Balsas (2004) označil projekt EHMK v Portu za „projekt městské propagandy“. Tento fakt vyzněl ještě naléhavěji při srovnání Porta s **Rotterdamem** (EHMK taktéž v 2001), který „investoval méně a získal více“ (Richards, Wilson 2004) – a to zejména ve formě změny vnímání/vylepšení image (pro obyvatele města i návštěvníky). Deffner a Labrianidis (2005) zhodnotili projekt v **Thessaloniki** (EHMK 1997) jako „promarněnou šanci“ či „sérii nevyužitých možností“, neboť se město soustředilo zejména na vlajkové budovy a projekty a zanedbávalo např. politiku CR a marketingovou strategii do budoucna. Palonen (2010) popisuje německý **Weimar** (EHMK 1999) jako nejméně úspěšné město EHMK vůbec (dle Palmer 2004), kde se zcela zbytečně utrácelo. Očekávání místních podnikatelů ohledně nárůstu CR (přenocování v hotelích) se nesetkalo s realitou. Investice do turistických atrakcí zdaleka překročily potřeby města; v dalších letech po konání EHMK zely nově postavené hotely a penziony prázdnou (Palonen 2010).

Právě **vlajkové/ikonické stavby** jsou často kritizovány coby „*historické omyly*“ (Bianchini cit. v Institut umění 2009, str. 83), poněvadž pro regeneraci města většinou ve výsledku neznamenaají tolik, kolik se od nich původně očekávalo (García 2004). Města se často inspiřují učebnicovým příkladem **Bilbaa**⁴⁷ a snaží se díky moderní architektuře, navržené renomovanými či kontroverzními architekty, na sebe upozornit a nastartovat tak rozvoj města (např. Pratt 2008). Hoffmann (1999 cit. v Kunzmann 2004) na tyto snahy reaguje tím, že jedno Guggenheimovo muzeum již stačí; a pokud budou některá města v Evropě cítit potřebu kopířovat tento vzor, ale s menší kuráží, s méně penězi a ne s tak excelentním designem, mohou

⁴⁶ např. Stavanger ve své závěrečné zprávě (Miller et al., str. 265) kritizuje města, která koncept EHMK chápou jako budování tvrdé infrastruktury a fyzické regenerace města; zástupci Stavangeru se vyjádřili doslova: „*Excuse me, we said, with eyebrows raised – isn't this project about culture?*“

⁴⁷ Bilbao je hlavním městem Baskicka (Španělsko); jedná se o vysoce industrializované město, v němž bylo roku 1997 postaveno muzeum moderního umění (franšiza Guggenheimova muzea), jejímž architektem byl světově uznávaný Frank Ghery. Nová budova muzea (díky výjimečné kvalitě, designu a zejména značce) se stala mezinárodně známou dominantou města a se stala vyhledávaným turistickým cílem. Turistická návštěvnost se díky stavbě zvýšila z cca 300 tis. os/rok na cca 2 mil. os/rok (dle Terčová et al. 2008). Často se o tomto úspěchu mluví jako o tzv. „Bilbao efektu“

mnoho ztratit a poškodit si tak své vnitřní kulturní prostředí. García (2004) konstatuje, že tyto budovy zanechávají pouze estetický dopad a vyžadují **vysoké náklady** na údržbu a provoz, proto se z nich po určité době stávají méně populární „bílí sloni“⁴⁸, kteří paradoxně limitují regenerační efekty. Je proto nutné pečlivě zvažovat potřebnost těchto budov (z hlediska místních obyvatel/komunit⁴⁹) a hned v úvodu počítat s **dlouhodobými náklady** na jejich životaschopnost (dlouhodobé subvence z veřejných financí se většinou stávají nutností). Tyto budovy samy o sobě nemohou zajistit trvalé sociální, ani ekonomické přínosy, je proto důležité, aby města zvážila, jestli je mají kým/čím/pro koho vyplnit v dlouhodobém hledisku. Rychlé, viditelné a ikonické projekty jsou často oblíbené právě **u politiků**, neboť vyvolávají pocit, že „se něco děje“ (Landry 2008), což je pro ně velmi **atraktivní** vzhledem k omezenému mandátu (a zodpovědnosti).

Nejen při budování „tvrdé“ infrastruktury města „vystřelí“ svoje „náboje“; Palmer (2004) ve své studii zmiňuje, že mnoho měst věnovalo přespříliš energie ambicióznímu kulturnímu programu pro daný rok a tím vznikaly „**roční festivaly**“ bez perspektiv k dlouhodobé **udržitelnosti**.

Města často čelí problému nalézt tu správnou rovnováhu mezi místní a „importovanou“ kulturou. Při upřednostňování té „dovezené“ vzniká nebezpečí neudržitelnosti úrovně a kvality programu do dalších let; při preferenci místních aktérů zas hrozí, že projekt nebude rezonovat dále než za hranicemi regionu, čili nesplní kritéria EU týkající se „evropské dimenze“. Tyto disproporce plynou zejména z rozlišných očekávání od projektu mezi různými aktéry.

5.2.2 Economic dilemma

Ekonomické dilema směřuje k hledání rovnováhy mezi stimulací **kulturní produkce a kulturní spotřeby**. Strategie městské regenerace čím dál více oddělují kulturní produkci od spotřeby, ačkoliv se jedná o dvě stránky téže mince (Pratt 2008). Mommaas (2004) se domnívá, že v současné době sledujeme přechod z politiky zaměřené na organizování příležitostí pro spektakulární spotřebu k politice více laděné na **tvorbu prostorů, čtvrtí a milieu** pro kulturní produkci a rozvoj kreativity. Tvorba takových prostorů však vyžaduje již mnohé zkušenosti a zejména značné finanční i lidské zdroje.

Snaha vytvářet autentická, diverzifikovaná a zároveň kosmopolitní města na základě (nekritického) **přebírání⁵⁰ příkladů dobré praxe** odjinud totiž paradoxně přispívá k sériové produkci stále stejných vzorců (např. podobná divadla, obchodní galerie, muzea atd.; viz

⁴⁸ „Bílý slon“ je výraz pro vlastnictví něčeho, čeho se vlastník nemůže vzdát, i když cena (cena za vydržování) převyšuje užitečnost této věci. (Bílý slon 19.3.2012)

⁴⁹ Místním komunitám tyto stavby málokdy slouží, většinou se stávají terčem turistů. Důsledky zvýšeného cestovního ruchu mají rovněž neblahé následky pro místní obyvatele.

⁵⁰ V literatuře se také setkáváme s označením „**cookie-cutter policy**“ (Oakley 2004 cit. v Flew 2010), což je paradoxní efekt narůstající homogenity ve městě při stále vzrůstající propagaci specifických kreativních klastrů.

Harvey 1989), k homogenizaci prostoru a **snižování specifčnosti** místa, resp. rozmanitosti kultury jako takové.

Za **stimulaci kulturní produkce** se pokládá rozvoj kulturních a kreativních průmyslů a jejich shlukování (klastrování). Vybudování struktur pro kulturní produkci vyžaduje mnohem delší čas a více zdrojů, zato efektivněji přispívá k dlouhodobé udržitelnosti. Zajišťuje určitý stupeň kontroly nad místní ekonomikou/produkcí, tedy i jistou úroveň autonomie (García 2004). Podpora kulturní produkce ve městě však nemůže vzniknout jen tak jako „**katedrála v poušti**“, potřebuje být napojena a být součástí existujícího kulturního prostředí. Je nutné komplexně postihnout vzájemné závislosti a ne jen použít jedno k rozvinutí druhého (Pratt 2008). Jako je nesmyslné zakládat nové Silicon Valley, když už existuje (Scott 2000 cit. v Evans 2009), je stejně pošetilé domnívat se, že každé město může mít kreativní milieu a být magnetem pro kreativní třídu.

Paddison (1993 cit. v Evans 2005) kriticky hodnotí marketing měst, který často přehlíží **negativní sociální a politické následky**, které sám iniciuje. Je rovněž nutné zamyslet se nad **trvalostí „značky“**. Pokud se jedná o módní vlnu, jak mnozí autoři o využívání kultury a kreativity usuzují, je nutné předvídat příchod nového trendu. Proto se doporučuje budovat **nadčasové projekty**, které mají šanci na přežití (udržitelnost kvality a designu), a zejména podporovat specifčnost místa, nikoliv jej homogenizovat (Evans 2009).

Města EHMK se dle mého názoru spíše spoléhají na stimulaci kulturní spotřeby, neboť ta umožňuje sklízet „nízko visící ovoce“, a to zejména v oblasti CR⁵¹, který města považují za významnou součást úspěchu EHMK (to je patrné při prezentaci působivých čísel počtu turistů/přenocování v závěrečných zprávách).

5.2.3 Spatial dilemma

Prostorové dilema se vztahuje k hledání rovnováhy mezi provozováním kulturních aktivit/infrastruktury **v městském jádře a periferních oblastech**.

Města EHMK často revitalizují právě **městské jádro**, které působí jako magnet zejm. pro turisty. Revitalizaci centra města lze také odůvodnit tím, že centrum města již přestává být pro obyvatele města dostatečně atraktivním a navštěvovaným, a proto se města snaží dostat „život“ zpět do této oblasti. S rozvojem centra města se pojí výstavba tzv. **vlajkových budov**, které byly již komentovány.

51 Na CR se města často spoléhají ve dvou aspektech: zaměstnanost (nová pracovní místa) a zisky (multiplikační efekty), což je zejm. v dlouhodobějším hledisku značně diskutabilní (viz např. García 2005).

Rovněž se pracuje s **veřejnými prostory**, které jsou kultivovány a často využívány (a také privatizovány). Nová role se propůjčuje i starým, nevyužívaným, většinou průmyslovým areálům (*brownfields*), které mohou mít potenciál obsluhovat i jiné části města než centrum. Takové projekty, které se uskutečňují v místech původních kulturních zařízení nebo navazují na existující městské části (v jádru i na periferii) a jsou více integrované do městských plánů, se jeví jako pevnější a životaschopnější (Evans 2009). O **udržitelnosti** zde mluvíme tedy už nejen v kvalitě designu, ale i ve smyslu **integrace**. Pokud se nepodaří zasadit nové projekty do živoucího organismu města, hrozí, že se vytvoří bezduchá místa (*soulless places*), která budou místními obyvateli vnímána jako nebezpečná či zbytečná (Evans 2005). Toto se týká většinou jednoúčelových staveb/komplexů, sezónních staveb, nebo staveb, které využívá pouze jedna uživatelská skupina, což způsobuje exkluzi (vyčlenění) a negativní percepce jiných skupin obyvatel (Evans 2005).

Mezi hlavní témata spojená s lokalizačními strategiemi považuje Colomb (2011) zejména **(ne)dostupnost** těchto nově vzniklých prostor (tzn. jestli existují fyzické a socio-kulturní bariéry) a **gentifikaci** (která je typickým důsledkem umístění nových uměleckých a kulturních scén do deprivovaných čtvrtí) a následné **vysídlení** (*displacement; pricing-out*) místních obyvatel, kterým měl projekt v první řadě přinést výhody. Tyto skutečnosti mohou v dlouhodobějším hledisku vést k narůstání sociální polarizace a k rezidenční segregaci (např. Glasgow byl označen za více duální město než kdy předtím; García 2005).

Studie (Gunay 2010) o Istanbulu (EHMK 2010) dokládá, že hlavním dilematem při plánování projektu EHMK byla **regenerace vs. konzervace**; jakožto dva přístupy, které se zároveň **doplňují** (obojí zvyšuje hodnotu městského prostoru; regenerace je prostředkem pro dosažení konzervace) a zároveň **odpuzují** (konzervace může bránit regeneraci; konzervace je statická, zachovává původní, konzervuje; regenerace je dynamická, snaží se změnit původní na nové).

Mluvíme-li o prostoru, musíme si uvědomit, **kým je využíván**⁵², s jakou a **čí kulturou** je svázán (viz Zukin 1995). Mezi prostorem, jedinci a skupinami existují hluboké, subjektivní a komplexní vztahy (Andersson, Ruopilla 2011), které by měly být při plánování nové infrastruktury či při regeneraci brány na vědomí.

⁵² „The user's space is lived – not represented“ (Lefebvre 1974 cit. v Evans 2005).

6 Hodnocení úspěšnosti EHMK pro rozvoj a regeneraci měst

“One of the great mistakes is to judge policies and programs by their intentions rather than their results”

(Milton Friedman)

V této kapitole se snažím zachytit důvody, proč nelze jednoznačně posoudit, jestli je EHMK vhodným nástrojem pro regeneraci a rozvoj měst či ne, a jak města k hodnocení úspěšnosti realizace projektu přistupují. V druhé části se snažím zachytit různost názorů na toto téma, které je na jednu stranu velmi silně propagované ze strany politiků a na druhou stranu hojně kritizované ze strany vědců. Cílem je uvést i některé konkrétní argumenty.

6.1 Přístupy k hodnocení úspěšnosti

Odpovědět na otázku, jestli je EHMK vhodnou strategií pro regeneraci měst, není jednoduché. Příčinou jsou dle mnohých autorů **slabé standardy hodnocení a monitoringu** EHMK, a to zejména v dlouhodobém pohledu (např. ECOC Policy Group 2010). Systém sledování a hodnocení projektu a jeho organizační zajištění byly ve městech s titulem EHMK velmi **různorodé**, což odráží různý přístup k projektům a různý pohled na dopady projektu do měst a regionů. Výsledkem jsou **mlhavé představy** o hodnotě titulu EHMK a tyto „mýty“ neumožňují ostatním městům ponaučit se ze zkušeností (García 2004, 2005).

Palmerova zpráva (2004) uvádí, že mnoho měst se přiznalo k tomu, že **evaluace projektu** pro ně představuje značnou zátěž; nebo že bylo velice problematické nalézt takové indikátory, které by byly relevantní pro měření (ne)úspěchu. Některá města se dokonce obávala toho, že by se evaluací odhalil neúspěch, čímž by se zpochybnila celá investice. Města proto většinou spoléhají na obecnou rétoriku oslavující socio-ekonomický přínos projektu EHMK.

Myslím si, že by nemělo jít o to srovnávat města mezi sebou a stavět je na jednu úroveň; jde spíše o shromažďování informací, zkušeností, budování jakési znalostní základny, která napomůže **lepšímu pochopení projektu EHMK**, resp. regeneraci a rozvoji města pomocí kultury. Za přínosné se rovněž považuje sledování **modelů dobré praxe** a vyzdvihnutí **určitých** (opakujících se) **trendů** a společných témat, která jsou s EHMK spojená (Palmer 2004). Otázkou zůstává, pro koho jsou/mají být tyto komplexní výzkumy výzvou.

Jako zcela nevhodná pro **prokázání úspěchu** se jeví pouhá kvantitativní komparace měst. Z kontextu vytržená čísla položená vedle sebe se sice mohou na první pohled zdát působivá, ale

je třeba si uvědomit, že každé město je **specifické**, prochází jinou fází transformace, přistupuje k projektu EHMK jiným způsobem a s jinou motivací k dosažení jiných cílů. Pro zachycení dlouhodobých efektů je zřejmě vhodnější užívat kombinaci kvalitativních a kvantitativních metod se zvláštním zaměřením na sledování **percepce obyvatel v čase** (např. jako ve studii od García 2005), tedy zachytit dynamiku vývoje (to lze např. rozhovory nebo focus groups).

García (2005) vyjadřuje nesouhlas s měřením úspěšnosti projektů EHMK skrze **ekonomické ukazatele** (jak se ve většině měst děje) a tvrdí, že pokud se kulturní regenerace měst bude nadále měřit a odhadovat v termínech nesouvisejících s kulturou a kultura se nedostane do centra diskuzí, mohla by se celá událost EHMK považovat za zbytečnou. Je-li hlavním cílem města přilákat turisty a nikoliv podnítit kulturní a umělecký život, potom se dá dle García (2005) EHMK nahradit jinou událostí (např. sportovní akcí; obchodními meetingy atd.) bez ohledu na to, jestli bude ten který projekt citlivý k charakteru a kultuře místního prostředí nebo ne.

6.2 Politický optimismus vs vědecký „kulturní pesimismus“

„Sprinkle a little cultural fairy dust on a rundown area and its chances of revival will multiply – or so the argument goes...“

(Evans and Shaw 2006 cit. v Evans 2009)

Populární diskurz kulturní regenerace, osvojovaný městy a jejich politiky, byl/je vyživován hlavně **úspěšnými příběhy měst** (tzv. pionýrů v městské kulturní regeneraci a re-brandingu) jako Glasgow, Barcelona, Bilbao atd. Odborníci však upozorňují na nekritické přejímání vzorů odjinud. Je dokonce dost možné, že potenciál těchto modelů byl **již vyčerpán** – a to právě výhodou „prvního tahu“ (Keating, de Frantz 2004) – a kopírování těchto principů může mnoha městům spíše uškodit.

Mnoho odborníků poukazuje na nedostatek studií zaměřených na dlouhodobé dopady kulturní regenerace a na **nedostatečné pochopení sociálních a zejména kulturních efektů** regenerace. To značně limituje naše poznání (např. Garcia 2004, 2005; Bailey et al. 2004; Evans 2005). Městským rozvojovým agenturám a politikům, kteří glorifikují přínos kultury pro regeneraci města, to však nebrání v realizaci těchto projektů. Evans (2005) konstatuje, že pozornost upřená na vysoce nákladné a profilové projekty kulturní regenerace je nepřímou úměrná množství a kvalitě důkazů o jejich skutečných regeneračních efektech.

Akademičtí výzkumníci jsou obezřetní a zaujímají **kritický postoj**. Evans (2005) tento postoj nazývá **„kulturním pesimismem“** / „kulturou pesimismu“, který kontrastuje s oficiálním a

mediálním diskurzem a propagační literaturou, která je naopak velmi pozitivní a optimisticky laděná (např. zprávy EK, přihlášky a závěrečné zprávy měst).

Přesvědčení politiků o tom, že regenerace pomocí kultury/kreativity je jednou z mála zbývajících strategií, které mohou odolat vlivům globalizace (a zachytit dvojí cíl: konkurenční výhodu a kvalitu života), kritici často sarkasticky označují jako „**všelék**“ (*panacea*), který působí na všechny typy neduhů ve městě (Martin, Sunley 2003; Bailey et al. 2004; Pratt 2010).

Evans (2009) namítá, že regenerace měst pomocí kultury je „**novým vínem ve starých lahvích**“ (tzn. nové koncepty⁵³ kreativní a znalostní ekonomiky jsou zasazené do starých tradičních struktur a průmyslových ekonomických modelů). Pratt (2008) v tomto přístupu nevidí více než „znovuobjevení“ regionálního a městského marketingu. Zukin (1995) tvrdí, že v mnoha případech tyto „nové“ kulturní strategie jen vyplňují prázdné místo, které vzniklo absencí nových/alternativních průmyslových strategií stimulačních růst. Potenciální ekonomické výhody kulturní regenerace jsou podle ní vyvažovány erozí lokální specifity/zvláštnosti.

Mezi marxisty se běžně vyskytují extrémně **kritické zprávy**, které otevřeně odmítají rétoriku městské obnovy a/nebo regenerace skrze podobné mega-projekty. Hlavním bodem kritiky je zejména selhání města při řešení sociálních problémů. Harvey (1989 cit. v García 2005) poznamenal, že plán Glasgowu vsadit na významnou událost a sklízet tak mezinárodní aplaus jen maskuje snahu **skrýt trvalé, zakořeněné problémy** a spory vyvstávající z desetiletí chudoby a přidružených problémů s bydlením, zdravím a výživou. Tvrdí, že se kultura může stát „obětí“, aby **odvedla pozornost** od mocenských vztahů v dané oblasti (tyto vztahy se potom odráží ve výsledném typu projektu a vytvářeném prostředí). Evans (2003 cit. v García 2004) říká, že vytváření „všezahrnujících harmonických poselství“ může být v přímé opozici k rozdílným a často konfliktním kulturním identitám nebo danému kulturnímu prostředí. Tím naráží na tvorbu **umělých tematických parků** bez kontextu (*placeless*) a upozorňuje na možnost „úpadku“ značky (jak se běžně děje u módních trendů). Pokud si města nevybudují množství silných reprezentací, může být pro ně ztráta módnosti velmi závažná.

⁵³ Nové formy průmyslu, nová post-fordistická ekonomika, nová růstová teorie; všechny tyto „nové“ a dnes již známé koncepty znamenají přelom oproti minulosti zejména v charakteru zaměstnanosti, produkce a prostorových vzorců.

7 Plzeň EHMK 2015: příběh kandidatury a počátku realizace projektu

"Poté, co se zaseje semeno, není přibližně pět let nic vidět – až na maličký výhonek. Veškerý růst probíhá v podzemí; vytváří se složitá kořenová struktura, rozprostírající se vertikálně i horizontálně. Koncem pátého roku začne čínský bambus překotně růst, až dosáhne výšky pětadvaceti metrů."

(Paulo Coelho)

V této kapitole seznámím čtenáře s přípravami a realizací projektu EHMK v Plzni. V první části se pokusím diagnostikovat **současný stav města** Plzně včetně slabých stránek, na které by měly reagovat **strategické dokumenty**, jejichž rámcové vize rozvoje města představím v další části. Následně se budu věnovat samotnému příběhu kandidatury, od prvotního nápadů až po současný stav a dále představím projekt EHMK, některé ze základních cílů a myšlenek. Na závěr této kapitoly popíši, jak se zatím daří tyto vize naplňovat. Upozorňuji na zásadní problémy, se kterými se v současné době tým, zodpovědný za realizaci EHMK, potýká. Záměrně odděluji **vize** (teorii) **od reality** (praxe), neboť vztah mezi těmito dvěma rovinami nabízí spoustu možností pro kritické zkoumání. Chtěla bych, aby moje práce byla „oknem“ do města držícího titul EHMK; tento vhléd může pomoci vykreslit hlubší vztahy na úrovni místní politiky a mocenských struktur.

7.1 Struktura a metodika práce

Poznatky z teoretické části práce využívám jako prizma, skrze které se dívám na případ Plzně a současně vycházím z osobních zkušeností, které jsem postupně shromažďovala zhruba jeden rok (nejprve analýzou základních dokumentů a propagačních materiálů; potom jako dobrovolnice a účastnice na různých akcích pořádaných společností Plzeň 2015; později jako stážistka přímo ve společnosti Plzeň 2015).

Primárním zdrojem informací o plzeňském projektu jsou obě přihlášky do soutěže EHMK (Beneš et al. 2009; Havlíčková et al. 2010) a strategie společnosti Plzeň 2015 (Brabcová et al. 2011). Další informace jsou dostupné i na webových stránkách projektu Plzeň 2015 a v dalších propagačních materiálech (např. Kreuzmannová 2011). Tým Plzeň 2015 poskytuje informace o své činnosti, a to jak na svých profilových akcích, nebo přímo na pracovišti, kde se může každý občan objednat na schůzku.

Celou dobu bylo mým hlavním záměrem **pochopit smysl projektu** a seznámit se jak s konkrétními lidmi, kteří jej vytváří, tak s prostředím, ve kterém se odehrává. Získala jsem mnoho informací, ale pro potřeby této práce využívám jen ty, které jsem si mohla ověřit i z jiných zdrojů. Vzhledem k citlivosti řady otázek a problémů jsem nemohla použít metodu předem deklarovanych (polostrukturovaných) rozhovorů. Mé zkušenosti nejsou kvantifikovatelné. Formovaly však postupně můj názor a náhled na celé téma, které se díky stále novým informacím stávalo komplexnějším. Ani nyní nepovažuji svůj pohled za definitivní. Stále získávám nové informace, které si ověřuji; některé souvislosti však stále zůstávají zahalené.

7.2 Plzeň – diagnóza současného stavu

Cílem této části není podat čtenáři vyčerpávající socio-ekonomickou analýzu Plzně, která je k dispozici v mnoha koncepčních dokumentech, ale přiblížit mu **současnou situaci ve městě** (s větším důrazem na kulturní sféru města) a zároveň nastínit vybrané aktuální **problémy**, na které reagují rozvojové strategie města. Zabývám se komplexnějšími otázkami rozvoje. Diagnózu stavu jednotlivých „sfér“ Plzně zpracovávám metodou analýzy dokumentů⁵⁴; diagnóza kultury v Plzni je mou interpretací poznatků členů širšího kreativního týmu Plzně 2015, které jsem shromažďovala během své stáže.

7.2.1 Socio-ekonomická sféra

Plzeň je čtvrtým největším městem České republiky a je přirozeným průmyslovým, obchodním, kulturním a správním centrem Plzeňského kraje, rozprostírá se na ploše 125 km² a je domovem pro zhruba 167 000 obyvatel.

Ačkoliv jsou obyvatelé Plzně na své město většinou hrdí a vnímají jej i jako kulturní metropoli, má Plzeň v celorepublikovém kontextu image šedého průmyslového města, které si lidé tradičně spojují zejména s pivovarnictvím, Škodovými závody a sporty (ne apriori s inovačními technologiemi nebo kulturou), což je možné vysvětlit tím, že existují disproporce ve vnímání image města mezi jeho obyvateli a lidmi zvenčí (Brabcová et al. 2011).

I v Plzni byl proces deindustrializace propojen s restrukturalizací výroby, s přesunem k ekonomice služeb, se zahraničními investicemi (zejm. Městský industriální park Borská pole) a s rozvojem malého a středního podnikání, díky čemuž si Plzeň udržela (v rámci ČR) stabilní

⁵⁴ Tato část vychází především z dokumentů PRMP (Útvar koncepce a rozvoje 2004), IPRM-PEHMK (Terčová et al. 2008), IPRM-PUM (Západočeská univerzita 2008) a PRK (Krejsová et al. 2009). Vzhledem k častému výskytu odkazů v textu budu na tyto dokument odkazovat pouze jejich zkratkou.

ekonomickou pozici a poměrně příznivě se vypořádala s problémem nezaměstnanosti⁵⁵. V oblasti spolupráce veřejné správy s podnikatelským sektorem ale „*stále existují rezervy, a to zejména při přípravě společných projektů a v marketingu*“ (PRMP, str. 18–19).

Město se snaží přilákat velké firmy, a proto jim poskytuje výhodnější podmínky, což poškozuje malé a střední podnikatele (PRMP). Jejich vymizení z ulic města a následná „banalizace“ prostoru (zjednodušování struktury obchodů, např. stále narůstající počet kasin⁵⁶ a barů v centru Plzně, obchody s levným zbožím, vietnamské tržnice atd.) mohou ohrozit kvalitu života města obyvatel (např. snižování atraktivity a pocitu bezpečí).

Výrazným problémem je dle IPRM-PEHMK nízká úroveň spolupráce mezi školami a trhem práce a aplikační sférou, což vede k poměrně nízké míře vzniku inovací a patentů⁵⁷ (v této oblasti je Plzeň hodnocena jako průměrná či zaostávající) a k hrozbě odlivu vystudovaných mladých lidí z města. Město Plzeň si v současné éře znalostní ekonomiky dle IPRM-PEHMK uvědomuje důležitost tzv. měkkých faktorů pro přilákání/udržení kvalifikované pracovní síly a pro přitáhnutí investorů z jiných než výrobních oborů. To bylo důvodem, proč se město rozhodlo zvyšovat svoji atraktivitu. Plzeň zahájila trend přitahování pracovní síly ze zahraničí a podíl cizinců zde roste nejrychleji z celé ČR (údaje z roku 2008, IPRM-PEHMK), ale tato pracovní síla je převážně málo kvalifikovaná, což může vést k problematičtější integraci těchto lidí a k sociálnímu (etnickému) tření.

Úbytek obyvatelstva, jeho stárnutí a suburbanizace jsou celospolečenským problémem, který je patrný i v Plzni. Centrum města se postupně vysidluje (zejm. bydlení v centru je pro obyvatele příliš drahé) a není dostatečně atraktivní pro trávení volného času obyvatel (PRMP).

Významným prvkem pro zvyšování atraktivity a image města je CR⁵⁸, jehož potenciál není dosud v Plzni a okolí zcela využit. Plzeň patří dlouhodobě k nejméně navštěvovaným turistickým destinacím v ČR⁵⁹. Příčinou tohoto problému je dle PRMP nízká úroveň prezentace a propagace města, neatraktivní image města (zejm. negativní vnímání vzhledu města zejm. turisty, dopravní přetížení centra města, špatná orientace pro návštěvníky), nízká úroveň spolupráce mezi podnikateli navzájem i mezi Plzní a ostatními obcemi v regionu Plzeňsko.

⁵⁵ V Plzni je nejvyšší procento podnikatelských subjektů na počet obyvatel (33%) a nejnižší procento nezaměstnanosti (Brabcová et al. 2011, str. 18).

⁵⁶ Problém kasin v centru města Plzně je v současnosti velmi ožehavým tématem.

⁵⁷ Existují značné rezervy pro výrobu s vyšší přidanou hodnotou, strategické služby, výzkumné, vývojové a inovační instituce (Útvar koncepce a rozvoje 2004).

⁵⁸ CR a jeho posílení hraje v rozvoji města natolik důležitou roli, že PRMP (aktualizovaný roku 2007) definoval CR jako jeden z hlavních pilířů rozvoje města. Na základě těchto priorit byla vytvořena analýza potenciálu CR v Plzni a ní navazující Strategie rozvoje CR na léta 2008–2012 (Svoboda 2007); ta zmiňuje EHMK jako projekt, který dává oblasti marketingu města a CR nový rozměr a mohl by být „*výjimečným turistickým lákadlem, které dosud v Plzni chybí*“ (Svoboda 2007, str. 31–32).

⁵⁹ V roce 2006 byl Plzeňský kraj v rámci tuzemského CR na 10. místě, tzn. 3,8% návštěvníků z ČR (Západočeská univerzita 2008, str. 63).

7.2.2 Urbanistická struktura a infrastruktura

Těžiště Plzně představuje centrální část s historickým jádrem a prstencem sadů okolo něj. Velký, dosud nevyužitý potenciál mají řeky, nábřeží a vodní plochy (IPRM-PEHMK), Plzeň bývá označována jako město na soutoku 4 řek. V urbanistické struktuře Plzně existují mnohé proluky působící jako ruptury (včetně problematických proluk v centru), které narušují kompaktnost města (Útvar koncepce a rozvoje 2010). V Plzni je také mnoho nevyužívaných areálů (brownfields), některé již prošly revitalizací (např. Techmania Science Center). Mnoho problémů vzniká kvůli nedostatečné kulturní infrastruktuře (např. absence regionálního muzea umění, nevyhovující stav Západočeské galerie a divadla, chybějící koncertní sály pro větší orchestr i publikum, neprovázaná struktura malých klubů atd.). Ve městě je rovněž nedostatečně využíván veřejný prostor k uměleckým aktivitám.

7.2.3 Kulturní sféra

Změny v české kultuře během transformace

Abychom mohli smysluplně diagnostikovat současný stav kultury v Plzni, je zásadní zohlednit fakt, že plzeňská (potažmo česká) kultura prošla během svého vývoje mnoha **dramatickými změnami způsobenými komunistickým režimem**, kvůli němuž jí zejm. v posledních desetiletích vznikl výrazný dluh. Po převratu se začala transformovat společnost (tedy i kultura) a vznikaly nové demokratické struktury (Brabcová et al. 2011). Během této etapy byly prioritou jiné než kulturní zájmy.

Za nejzávažnější změny v české **kultuře během transformace** (tato část dle Černík 2008) se považuje (1) odstátňování; (2) privatizace; (3) vznik nových typů organizací (např. o.p.s.) a (4) rušení (bez jiné alternativy) uměleckých organizací/monopolních subjektů (např. městské a okresní kulturní středisko) a regulačních mechanismů (povinné umělecké svazy, schvalovací a cenzorské orgány), které do roku 1989 zajišťovaly potřebné finanční zdroje pro reinvestice do infrastruktury a financování projektů uvnitř ucelených a centrálně řízených systémů (např. Městská správa kin). Vznikaly rovněž nové právní předpisy a nová infrastruktura se tvořila na základě občanských iniciativ a podnikatelských záměrů. Oblast služeb (včetně kultury) se komercializovala a důležitou roli začal hrát rozpočet. Se vznikem krajů (2002) se ukončil proces odstátňování kultury a vzniklo tím další ohnisko problémů, tedy problematická komunikace mezi městem a krajem. Tyto skutečnosti způsobily současné problémy, z nichž nejpalčivější je chybějící koordinace kulturních aktivit mezi městskými obvody a městem a absence nepolitického koncepčního poradního orgánu.

Diagnóza současné plzeňské kultury⁶⁰

Plzeň se navenek prezentuje jako město s bohatou kulturní nabídkou a silnou kulturní (zejm. divadelní) tradicí; jako místo konání mnoha kulturních akcí a festivalů⁶¹ a v posledních letech se snaží o – v současnosti velmi atraktivní – propojení umění s technologiemi (např. Techmania⁶², Ústav umění a designu). Uvnitř města však vře řada problémů, na něž začal tým Plzně 2015 v rámci kandidatury na EHMK upozorňovat.

Dle IPRM-PEHMK vyjadřují občané Plzně s kulturou ve městě převážně **spokojenost**⁶³ (zejména střední generace „patriotů“, Brabcová et al. 2011), a to nejčastěji s nabídkou tradičních uměleckých aktivit (např. jako Divadlo J. K. Tyla, Komorní divadlo; pravidelný kalendář kulturních akcí – festivaly), které jsou městem dlouhodobě systémově podporovány. To na druhé straně vede podle týmu Plzně 2015 k nedostatečné podpoře a pozornosti věnované alternativním a novým uměleckým formám, které se nemohou tím pádem vyvíjet a mít větší než lokální či regionální přesah, Plzeň 2015 doslova kritizuje nevyvážený a málo variabilní kulturní program (s nabídkou žánrů je dle IRMP-PEHMK spokojeno 60% obyvatel). To dle týmu Plzně 2015 vede k **nespokojenosti** zejména u těch, kteří tyto žánry vyhledávají (např. mladí lidé či odborníci). IPRM-PEHMK uvádí, že nedostatky experimentu a alternativy pocítují spíše odborníci než laická veřejnost, přičemž nespokojenost stoupá s věkem a s klesajícím vzděláním.

Plzeň se v očích členů týmu Plzně 2015 jeví jako konzervativní město s nízkou mírou experimentu v oblasti kultury (chybí zejm. inovativní a multižánrová nabídka). Kultura zde má spíše **regionální charakter** bez potřebného nadregionálního přesahu (mnoho festivalů v Plzni, ale ani jeden není tím hlavním/národním jako např. Colours of Ostrava) a chybí jí schopnost sebereprezentace a propagace (tzn. „neumí se prodávat“). Kulturním organizacím chybí profesionalita, odbornost (např. obsazování vedoucích míst vystudovanými uměleckými manažery), potřebné vzdělání (např. i jazyková vybavenost), mnohdy i „štábní kultura“ (např. při žádostech o granty). Plzeňská kultura postrádá potřebné srovnání a reflexi na lokální (např. ve formě kulturně-vzdělávacího informačního a hodnotícího časopisu/zpravodaje) i národní úrovni (např. ve formě celostátních ocenění); vnitřní a vnější funkční konkurenci (to vyplývá z nedostatečně profesionální nezávislé scény a chybějících objektivních parametrů pro hodnocení kvality). Menší flexibilita některých kamenných institucí je zapříčiněná mj. tím, že zřizovatelem je kraj.

⁶⁰ V této části vycházím z diskuzí a brainstormingů širšího kreativního týmu Plzně 2015, jichž jsem se účastnila. Vybírám ty symptomy současného stavu plzeňské kultury, na které by měl projekt EHMK reagovat a překlomit je do budoucích příležitostí a úkolů.

⁶¹ např. Plzeňské kulturní léto (Jazz, Struny a Divadlo na ulici), filmové festivaly Filmák a Finále, Smetanovské dny, Skupova Plzeň, Animánie aj.

⁶² Techmania Science Center je interaktivní muzeum v areálu závodů ŠKODA, které bylo vyvinuto ve snaze posílit zájem dětí a mladých lidí o technicko-vědní obory.

⁶³ Analýzy kulturní nabídky a spokojenosti obyvatel s ní uvádí např. Gracová (2007), Svoboda (2007), Knížová (2011).

Za podstatný problém lze považovat nízkou angažovanost obyvatel (zejm. mladých) na veřejném dění, nízkou míru spolkové činnosti nebo absenci „mecenášů“ kultury (po vzoru někdejšího „Plzeň sobě“). **Publikum kulturních akcí** je podle týmu Plzně 2015 spíše pasivní, nekritické a netvůrčí, snad málo přemýšlivé a diskutující a velmi obtížně přijímá nové žánry. Toto je zapříčiněno možná chybějící diskuzí (o roli kultury) či systematickou výchovou mladého publika (i v rámci školního systému na druhém a třetím stupni). Publikum se však rychle proměňuje a je velmi těžko předvídatelné, jaké a kde bude v roce 2015.

7.3 Vize rozvoje města Plzně

Město Plzeň si je dle PRMP (str. 63) „*vědomo přelomového charakteru současného období, svého historického významu i předpokladů pro další rozvoj*“, a proto si nechalo zpracovat strategickou vizi, jež vytyčuje rozvojovou trajektorii města. Vize rozvoje města je v PRMP (str. 63) definována jako „**Plzeň – moderní evropské město**“ a opírá se o tři pilíře: (1) Plzeň jako **ekonomicky silné**, moderní a v Evropě konkurenceschopné město, zaměřené na vzdělanost, znalostní ekonomiku a práci s vysokou přidanou hodnotou v moderních průmyslových odvětvích; (2) Plzeň jako významné **kulturní a společenské centrum**, přesahující region; jako atraktivní turistická destinace; (3) Plzeň jako příjemné **město pro život** (přičemž území města a jeho nejbližší okolí bude vnímáno jako umělecké dílo).

Na PRMP navazují dva integrované plány rozvoje města Plzně⁶⁴. Jsou to: (1) **Integrovaný plán rozvoje města – Plzeň Evropské hlavní město kultury 2015**: strategie zaměřená na vylepšení kvality života a zvýšení atraktivity Plzně na mezinárodním poli prostřednictvím kultury a společenského rozvoje⁶⁵; a (2) **Integrovaný plán rozvoje města – Plzeň univerzitní město 2015**: strategie zaměřená na zlepšení možností pro vědu a výzkum, kvalitu univerzitního vzdělání, technologická centra a centra informačních technologií, s cílem posílit pozici Plzně jako střediska výzkumu a znalostí. Na základě těchto dvou dokumentů by se Plzeň měla stát centrem vědy, vzdělanosti a kultury celorepublikového významu.

PRMP (str. 34) uvádí, že město Plzeň „*vyhlásilo kulturu za oblast hodnou veřejného zájmu a přijímá pojem kulturní politika jako cílevědomé působení na podmínky života ve městě*“. Právě první **kulturní politikou**, která byla v Česku schválena a která „*vznikla na základě širokého participačního procesu s aktivním zapojením plzeňské občanské společnosti*“ (Havlíčková et al.

⁶⁴ Oba plány byly zpracované specificky pro programovací období 2007–2013 za účelem čerpání investičních prostředků ze strukturálních fondů EU (ROP NUTS II. Jihozápad) a schválené v září 2008.

⁶⁵ Tři klíčové oblasti, které jsou zdrojem atraktivity místa (dle IPRM, str. 65): (1) Doplnění kulturní a volnočasové infrastruktury regionálního a nadregionálního významu včetně doplnění vybavenosti městských čtvrtí o drobnější vybavenost lokálního významu; (2) Dokončení proměny centra města v místo plné života a zábavy a zlepšení jeho přístupnosti z dalších částí města pro lidi používající pěší a cyklistickou dopravu a snižování negativních dopadů individuální automobilové dopravy na život ve městě; (3) Proměna kulturní produkce ve městě, tvorba nových produktů kulturní turistiky a zvýšení efektivity informačních, propagačních a marketingových nástrojů města.

2010, str. 47), je **Program rozvoje kultury ve městě Plzni na léta 2009–2019** (dále jen „PRK“). Jedná se o koncepční a strategický dokument orientovaný oblast kultury a kreativních odvětví. Pro udržitelnost kultury hodlá Plzeň dle PRK zachovat financování provozu kultury minimálně na 9 % provozních výdajů⁶⁶ města Plzně. PRK neobsahuje implementační část⁶⁷.

PRK (str. 3) vystihuje **vizi** rozvoje kultury ve městě takto: *„Plzeň je otevřená a komunikující metropole s kvalitní kulturní a uměleckou scénou, vlídné město pečující o svůj vzhled, o své kulturní dědictví, obyvatele i návštěvníky. Je provokující, inspirující a lákající, město příjemné pro život, město, které musíte vidět, město, kde budete chtít žít.“*

Integrovaný plán rozvoje doslova říká, že *„aby město dosáhlo skutečně hluboké proměny své image a zvýšilo svou atraktivitu, musí sáhnout k velmi **razantnímu a velkorysému řešení**, které bude schopné oslovit lidi i mimo hranice ČR. Takovým nástrojem je kandidatura o udělení titulu „Evropské hlavní město kultury“ a investiční a neinvestiční akce, které si kandidatura vynutí“* (IPRM-PEHMK, str. 65).

7.4 Příběh plzeňské kandidatury na titul EHMK

Vznik prvotní myšlenky a kandidatura

Projektu EHMK a skutečnosti, že pro rok 2015 je vypsáné Česko spolu s Belgií, si v roce **2006** všiml tehdejší vedoucí Odboru kultury MMP, vysokoškolský pedagog, umělec a současný člen širšího kreativního týmu Plzně 2015, Roman Černík. Po prostudování podmínek kandidatury společně s Marcelou Krejsovou, tehdejší 1. náměstkyní primátora pro kulturu a současnou předsedkyní správní rady Plzně 2015, usoudili, že by Plzeň měla kandidovat v soutěži o titul EHMK (Havlíčková et al. 2010).

Předpoklady pro zdárné naplnění projektu viděli iniciátoři myšlenky zejména v tom, že Plzeň má silnou podnikatelskou tradici, výbornou geografickou polohu, mnoho mladých a studovaných lidí, střední a starší generaci patriotů se zájmem o veřejné dění, že má potenciál stavět na vzdělanosti a znalostech a hodlá systémově podporovat kulturu ve městě (Brabcová et al. 2011).

Přípravy kandidatury projektu se ujali lidé z celé ČR s mnohými (i zahraničními) zkušenostmi na poli kultury, utvořili tým a silnou vizi. Zastupitelstvo města Plzně záměr kandidatury jednohlasně schválilo (v září 2007) a začaly se připravovat strategické dokumenty (uvedené

⁶⁶ Jak ale vyplývá z analýzy financování kultury z roku 2010 (Knížová 2011), téměř 44% těchto výdajů bylo směřováno na provoz Divadla J. K. Tyla.

⁶⁷ Krokem k implementaci jeho myšlenek má být právě projekt EHMK, s jehož kandidaturou je PRK velmi úzce provázán.

v předchozí části), které včlenily projekt EHMK mezi priority⁶⁸ města. Od ledna 2009 začal tým vytvářet obsah **přihlášky** do 1. kola soutěže o titul EHMK⁶⁹. V rámci kandidatury zorganizoval tým Plzně 2015 během „kandidátského léta“ různé kulturní akce, besedy, workshopy, soutěže a happeningy, do nichž se podstatně zapojila i širší veřejnost (viz Havlíčková et al. 2010, str. 57-60).

Vítězství Plzně

Vize a plány plzeňského týmu byly mezinárodní komisí na finálovém výběru dne 8. září 2010 vyhodnoceny jako lépe odpovídající cílům a kritériím akce EHMK a **plzeňský tým zvítězil** v kandidatuře na EHMK 2015 nad Ostravou⁷⁰.

Mezinárodní **komise expertů** doslovně ocenila „*vizi pro kulturní strategii a pochopení evropského rozměru; silný politický závazek ze strany primátora města a všech místních úřadů; spolehlivé řízení; vysoce kvalitní, vyvážený program se správným pochopením koncepce akce a požadavků; evropské vazby a kontakty; jasný a realistický rozpočet a otevřenost strategie projektu*“ (Evropské hlavní město, Výběrová komise 2010, str. 3,4).

V listopadu 2010 odsouhlasila vláda ČR doporučení mezinárodní jury, které dále projednal Výbor regionů a Evropský parlament a **19. května 2011** se Plzeň oficiálně stala Evropským hlavním městem kultury; mohla tedy ze všech propagačních materiálů odstranit slovo „*kandidát na titul*“.

Vítězství Plzně bylo dle různých komentářů velmi překvapující. „*Úspěch Plzně je úspěchem historickým,*“ řekl na Dni Evropy primátor města Plzně Martin Baxa, když hovořil o pozici Plzně vůči Ostravě jako o „*Davidovi vedle Goliáše*“ či jako o „*outsiderovi*“ (Baxa, Den Evropy 2011).

Ostrava si údajně byla svou dominantní pozicí téměř jistá; „*měla hlasy z Čech* [např. podpora Václava Havla či ministra kultury Jiřího Bessera] *a lepší lobby*“ (Besser, Den Evropy 2011); do příprav projektu investovala zhruba pětkrát více prostředků než Plzeň; Radová, Baďura 2010). Obyvatelé a příznivci Ostravy byli během kandidatury dle dostupných informací možná více angažovaní (např. v Ostravě čekalo na ohlášení výsledku asi 3000 lidí, zatímco v Plzni desetkrát méně; Baďura, Němcová 2010), proto se o prohře Ostravy vyjadřují jako o nespravedlnosti

⁶⁸ Strategie (Brabcová et al. 2011, str 14) uvádí, že obě přihlášky „*vykazují mimořádný stupeň souladu s prioritami, které si město stanovuje již od roku 2003. (...) Koncepce projektu EHMK představuje jeden z vysoce účinných implementačních nástrojů realizace PRMP a vize jeho rozvoje*“

⁶⁹ Přihlášky do obou kol soutěže jsou vlastně strukturovanými soubory odpovědí, které mají EU přesvědčit o připravenosti města na držení titulu EHMK (přičemž 2. verze je již propracovanější a konkrétnější). Tým kandidatury Plzně v obou přihláškách reaguje na předem stanovené dotazy EU týkající se: (1) základních principů projektu EHMK; (2) struktury programu pro EHMK; (3) organizování a financování akce; (4) infrastruktury města; (5) komunikační strategie a (6) hodnocení a monitorování akce.

⁷⁰ Plzeň zvítězila nad Ostravou právě o jeden hlas; hlasování komise je tajné, proto nelze zjistit, jak kdo hlasoval.

(Radová, Baďura 2010). Dle Bessera (Besser, Den Evropy 2011) a mnohých dalších Plzeň zvítězila zejména díky umělecké ředitelce Yvoně Kreuzmannové, která má dle jeho slov mnohé konexe v zahraničí a ovládá problematiku evropské kulturní politiky, a díky předsedkyni správní rady Marcelce Krejsové, které se dle něj podařilo projekt prosadit na úrovni města (ve smyslu MMP). Kreuzmannová otevřeně přiznává, že Plzeň zvítězila díky autorskému týmu, který vytvořil Příhlašku, a díky hlasům zahraničních porotců a spolehlivému uměleckému vedení (Kreuzmannová 2012c). Zde samozřejmě existuje prostor pro spekulace a individuální domněnky, které se často z různých zdrojů objevují.

Z kvalitativního hlediska by možná zvítězila Ostrava, jak shrnuje⁷¹ analýza mediální prezentace značky EHMK (hodnotí profil marketingové a komunikační strategie), kterou na žádost Ostravy provedla agentura Media Tenor (3/2009 – 4/2010; Marková 2011b).

Počátky příprav projektu a první problémy

Po vítězství založilo město Plzeň **obecně prospěšnou společnost Plzeň 2015**,⁷² – samostatnou kulturní organizaci s věcně a časově omezeným mandátem (do konce roku 2016) za účelem přípravy a realizace projektu EHMK. Společnost má svého ředitele, dozorčí a správní radu. Do nově vzniklé společnosti přešly klíčové osobnosti, které projekt od začátku připravovaly, aby byla zajištěna kontinuita práce.

Poměrně rychle po získání titulu však začala média poukazovat na **problémy v Plzni**, a to v mnohem vyšší míře než na její úspěchy. Nechvalné zprávy o projektu EHMK se týkaly především nedostačující finanční podpory ze strany státu, nejisté budoucnosti některých klíčových kulturních staveb, náhlé rezignace ředitele společnosti a následných velmi dramatických změn ve vedení společnosti. Nelichotivé mediální zprávy zahrnovaly samozřejmě i události, se kterými projekt EHMK nesouvisí, ale všechna tato kontroverzní sdělení na sebe strhávají pozornost občanů – paradoxně mnohem více než na samotné vize EHMK, které mají přinést efekt přesně opačný.

⁷¹ „Na prezentaci Ostravy se v souvislosti se značkou EHMK, častěji než v případě Plzně, podílely osoby stojící mimo instituce samosprávy a státní správy města. (...) I výrok primátora Petra Kajnara, který se o EHMK vyjadřoval téměř třikrát intenzivněji než primátor Plzně Pavel Řödl. (...) Plzeň v této oblasti [českého televizního zpravodajství] dosahuje několikanásobně nižší medializace, a to ve většině kulturních žánrů v celostátním i regionálním dosahu zpravodajských relací“ (cit. v Marková 2011b).

⁷² ZMP vznik společnosti schválilo dne 16. 9. 2010. Byl založen typ o.p.s., protože statutární měst Plzeň (jako jediný zakladatel) nepovažuje projekt EHMK apriori za ziskový.

7.5 Cíle a vize projektu EHMK

Hlavní cíle projektu EHMK

Hlavní cíle projektu EHMK v Plzni (tzn. cíle, k jejichž naplnění byla společnost Plzeň 2015 přímo založena) jsou dle strategie (Brabcová et al. 2011, str. 7) následující: **(1)** realizovat kvalitní a atraktivní kulturní program pro rok 2015; **(2)** naplnit kritéria EU (Evropská dimenze a Město a občané) a získat cenu Meliny Mercouri; **(3)** vytvořit podmínky pro dlouhodobou udržitelnost změn, ke kterým by díky úspěšně zvládnutému projektu EHMK mělo dojít.

Další cíle projektu jsou již **dlouhodobějšího** charakteru a jejich naplnění tedy nezáleží jen na společnosti Plzeň 2015. Jedná se o **pozitivní změny/dopady**, které by měl projekt EHMK generovat (jak bylo již uvedeno v kapitole o EHMK). Tyto změny by s odstupem času měly reflektovat to, jestli byl projekt EHMK v roce 2015 kvalitní a udržitelný.

Jeden z těchto dlouhodobých cílů je „*vytvořit z Plzně **obecně známou značku nejen pro pivo, ale i pro kulturu a kreativitu***“ (Brabcová et al. 2011, str. 7). Nezbytným předpokladem pro dosažení tohoto cíle je dosáhnout toho, „*aby co nejvíce obyvatel města považovalo **projekt EHMK za vlastní** a vytvořit prostor pro **seberealizaci plzeňské a mimoplzeňské kulturní scény a jiných oborů***“ (Brabcová et al. 2011, str. 7).

Aby mohly být tyto cíle naplněny, snaží se společnost Plzeň 2015 prostřednictvím svých akcí⁷³ **představovat městu** (tzn. vedení města, obyvatelům, neziskovým organizacím, podnikatelům aj.) **rozvojové příležitosti**, které s sebou úspěšně zvládnutý projekt EHMK může přinést (zejm. na příkladech zahraničních zkušeností). Tyto šance podle ní nejsou spojeny výlučně s kulturou⁷⁴. Kulturu chápe v širších souvislostech a akcentuje její „novou roli“ **pro rozvoj města** a celé společnosti. („*Podstatným dlouhodobým přínosem je atraktivita města pro investice v oblasti znalostní ekonomiky včetně kreativních průmyslů*“; Brabcová et al. 2011, str. 46.)

Naplnění evropských kritérií

Kritérium Evropský rozměr má být zajištěno zejména mezinárodní komunikací společnosti Plzeň 2015; pravidelným pořádáním mezinárodní konference ke Dni Evropy, napojením Plzně na některé mezinárodní sítě⁷⁵ a spoluvytvářením nových sítí (výměna zkušeností, asistenční

⁷³ např. Den Evropy, Fórum pro kreativní Plzeň; Den Meliny Mercouri, 5 P pro Plzeň, Plzeňské ikony atd.

⁷⁴ Jak se ve svých proslovech na Dni Evropy vyjadřovaly některé osobnosti k projektu EHMK: „*Projekt EHMK není ryze kulturní záležitostí.*“ (Baxa, Den Evropy 2011); „*Kulturní projekt není jen o kultuře.*“ (Brabcová, Den Evropy 2011); „*EHMK je kulturním předsednictvím EU.*“ (Pacaud, Den Evropy 2011); „*EHMK je radost i závazek; je to velký mejdan od začátku, ale bez kocoviny a s vidinou dalších mejdanů potom.*“ (Brabec, Den Evropy 2011); „*EHMK není jen věcí kultury; kultura je hybná síla strukturálních změn.*“ (Besser, Den Evropy 2011).

⁷⁵ Např. Eurocities, Creative Cities, Les Rencontres atd.

pomoc); dále umožněním rezidenčních pobytů umělců a mezinárodních výměn; podporou společné mezinárodní práce, koprodukce a partnerství (institucí, měst, regionů), rozvojem evropského CR, užíváním evropských jazyků atd. (Brabcová et al. 2011).

Kritérium **Město a občané** se má dle strategie (Brabcová et al. 2011) naplnit skrze **(1)** zapojení plzeňských obyvatel do projektu EHMK 2015; **(2)** aktivní účast občanů na programových projektech a **(3)** výchovu publika. Cílovými skupinami jsou především děti a mládež, plzeňské organizace (zejm. kulturní), podnikatelé a široká veřejnost (včetně marginalizovaných skupin, což jsou dle strategie etnické menšiny, senioři a handicapovaní občané). Úspěšně zvládnutý projekt by dle strategie společnosti měl pomoci posílit sounáležitost obyvatel s městem (např. hrdost, identita, společenská odpovědnost firem⁷⁶, aktivní angažovanost mladých lidí); vytvářet společenství/komunitu; kultivovat veřejný prostor (na veřejných prostranstvích může docházet k interakci mezi lidmi, důraz na estetičnost a bezpečnost) a pomoci profesionalizovat činnosti organizací.

Chápání projektu EHMK autorským týmem

Nosné téma celého projektu EHMK vystihuje slogan „*Pilsen, Open Up!*“, který lze vyložit mnoha způsoby, ale především „*je konceptem otevřenosti, transparentnosti, zapojování občanů. Otevírá se občanské společnosti, chce vytvářet prostor pro kreativitu i nové vztahy mezi byznysem, veřejnou správou a neziskovým sektorem*“ (Kreuzmannová, Den Evropy 2011). Návrh koncepce komunikace (Plzeň 2011, str. 6) společnosti představuje projekt EHMK jako impuls pro změnu („totalitního“) myšlení, jako projekt se silným komunitním rozměrem, který je „protiváhou vůči neoliberálnímu ekonomickému paradigmatu“.

Aby bylo možné dojít k takové **systemové změně**, rozplánovala si společnost Plzeň 2015 cestu k roku 2015 tak (následující přehled dle Kreuzmannová 2011, str. 12), že v letech **2011–2012** bude probíhat fáze analýz, příprav, mapování situace a vyhodnocování potřeb; je to „*cesta k pochopení komplexnosti projektu EHMK co nejširším okruhem partnerů a veřejností*“. V roce **2013** se budou konkretizovat prioritní, profilové aktivity se zaměřením na kulturní turismus, nadále se bude zapojovat co největší okruh partnerů. Rok **2014** je označován jako „zahřívací rok“, v němž se bude finalizovat programová vize roku 2015 a proběhnou celoevropské meetingy některých sítí. Projekt by měl pokračovat i v roce **2016** (zejm. evaluací celého procesu). Ideálně by měly pokračovat nově nastavené kulturní aktivity i do dalších let, aby

⁷⁶ SOF je definována jako „dobrovolný závazek firem chovat se v rámci svého fungování odpovědně k prostředí i společnosti, ve které podnikají“; „Společensky odpovědné firmy staví na první místo plnění legislativních požadavků a poté nad jejich rámec dobrovolně uplatňují odpovědné chování. Výsledkem je pozitivní vliv na společnost a zároveň prospěch a konkurenční výhoda pro firmu“ (Business Leaders Forum 2008)

Plzeň zůstala „vyhledávanou turistickou destinací i místem ke studiu, podnikání, seberealizaci, zkrátka místem pro kvalitní život“ (Kreuzmannová 2011, str. 12).

Autorský tým se zřetelně distancuje od chápání projektu EHMK coby jednoletého festivalu. Projekt EHMK v Plzni je často označován za „**experiment**“; dle týmu Plzně 2015 by se Plzeň mohla stát prvním úspěšným městem kultury v post-socialistickém prostoru a zároveň by byla příkladem dobré praxe pro ostatní města – samozřejmě v případě naplnění vizí z přihlášky.

Členové týmu Plzně 2015 se shodují na tom, že (vzhledem k limitovaným zdrojům) je mnohem důležitější zajišťovat **menší a dílčí změny** a komunitní projekty, které se budou synergicky doplňovat a mít tak **trvalý charakter** (např. vytváření sítí, organizací, image města). „*Všechny tyto účinky lze kombinovat, a to prostřednictvím dlouhodobé politiky města, např. díky kultuře*“ (Brabcová et al. 2011, str. 48).

Plzeň 2015 si dle své strategie (Brabcová et al. 2011, str. 24) nezvolila cestu budování „*grandiózních investičních projektů*“, u nichž by hrozilo riziko, že nebudou nakonec realizovány. Nicméně díky/kvůli⁷⁷ projektu EHMK se akcelerovaly a „seběhly“ některé dlouhodobější plány města Plzně (a Plzeňského kraje), pro jejichž realizaci se stal projekt EHMK mimořádnou příležitostí.

Klíčové infrastrukturní projekty

V přihlášce (Havlíčková et al. 2010, str. 175) jsou proto představeny **klíčové investiční projekty**⁷⁸, které se mají uskutečnit do roku 2015 a na které se váže připravovaný kulturní program. Tyto projekty by se byly realizovaly i v případě nezískání titulu EHMK (většina z těchto projektů je zařazena do IPRM). Jedná se o: **(1)** vytvoření kulturního centra v areálu bývalého pivovaru **Světovar** (4x4 Cultural Factory /investor: město Plzeň/ a Muzeum designu a životního stylu /investor: stát/); **(2)** novou **divadelní budovu** (investor: město Plzeň); **(3)** novou budovu **Západočeské galerie** v Plzni (investor: Plzeňský kraj); **(4)** revitalizaci území **Štruncových sadů** (sportovně relaxační centrum a další úpravy pro zvýšení pobytové a výtvarné kvality území /investor: město Plzeň/); **(5)** **sportovně rekreační trasy** v údolí řek (investor: město Plzeň) a **(6)** využití **veřejných prostranství** pro kulturní účely (investor: město

⁷⁷ U galerie a divadla můžeme mluvit o tom, že se realizují *díky* projektu EHMK, tedy vznikly by dříve či později i bez titulu EHMK a titul EHMK je tedy příležitostí k jejich realizaci. Světovar je projekt, o kterém se začalo uvažovat až s kandidaturou Plzně na EHMK; realizuje se tedy *kvůli* EHMK. Tento významový rozdíl označuje Palmer (2004) za doplňkovost (*additionality*), kterou vyjadřuje, zda-li se ta která investice (nebo benefit) ve městě může považovat za přímý odkaz EHMK nebo za jakýsi doplněk.

⁷⁸ V přihlášce (Havlíčková et al. 2010) jsou uvedené i další investice, které město a další investoři chtějí realizovat bez ohledu na titul EHMK; programová náplň roku 2015 se na ně sice přímo neváže, ale přispívají ke zdárné realizaci projektu.

Plzeň). Společnost Plzeň 2015 je pověřená pouze neinvestiční částí projektu, za kterou plně zodpovídá. Za investiční projekty zodpovídají jejich investoři a majitelé.

Dá se říci, že těmito plány projekt EHMK reaguje na současné urbanistické problémy ve městě (viz Útvar koncepce a rozvoje 2010) tím, že nachází řešení pro doplnění urbanistické struktury centra (případně její změny v některých lokalitách) a dostavbu volných proluk; využití potenciálu veřejných ploch pro pořádání kulturních, sportovních, společenských a volnočasových akcí či pro revitalizaci nábřeží a náplavek řek.

Obrázek 2: Plánované klíčové infrastrukturní projekty v období kandidatury. Zdroj: <http://www.sedmicka.cz/plzen/clanek/na-boj-o-titul-evropske-kulturni-metropole-zbyva-19-tydnu-127640>

Vlajkovým projektem kandidatury Plzně na EHMK, který nadmíru zaujal porotní komisi EU (Evropské hlavní město, Výběrová komise 2010), je **Světovar**. Jedná se o revitalizaci brownfieldu⁷⁹, v němž má dojít k oživení (animaci) pomocí kultury. V části továrních budov do roku 2015 vznikne multižánrové kulturní centrum (4x4 Cultural Factory) s uměleckými rezidencemi, alternativní uměleckou scénou (v oblasti současného divadla, hudby, tance a výtvarného umění), ateliéry, zkušebnami atd. a bude sloužit i pro účely vzdělávání, komunitní práce, rekreaci, kreativní průmysly a sport (Brabcová et al. 2011). Můžeme tedy hovořit o kulturním a kreativním klastru, kde se počítá hlavně s „bottom-up“ iniciativami. Dle studie Světovar (Melenová 2010) má být tento projekt energeticky nízkonákladovým (díky využití

⁷⁹ Jedná se o komplex s několika architektonicky významnými budovami bývalého pivovaru, později kasáren.

moderních technologií) a „inteligentním“ prostorem, který dosud v Plzni chybí⁸⁰. Můžeme ho proto považovat za projekt, který má potenciál k trvalé udržitelnosti. Budoucí organizační struktura má umožnit zapojení neziskových organizací, umělců a kulturních operátorů. Tým Plzně 2015 spatřuje velký potenciál projektu především v inovativním tvůrčím procesu a v postupném zapojování dalších aktérů (klastrování). Předpokládaná úloha města přitom spočívá v tom, že vymezí a zajistí tento prostor a tím vlastně iniciuje vytvoření funkčního kreativního klastru.

V západní Evropě se (se silícím tlakem na moderní kulturní služby) podobné projekty již nějaký čas realizují, v Česku (a post-socialistické Evropě) zatím existují jen velice ojedinělé případy (např. Meetfactory v Praze). Tým Plzně 2015 proto očekává, že se Světovar v případě úspěšné realizace projektu stane inspirací pro tuto část Evropy (Melenová 2010).

Obrázek 3: Areál Světovar (budoucí 4x4 Cultural Factory). Zdroj: <http://www.bbkult.net/redaktion/details/13185189168995.html>

7.6 Úskalí při naplňování vize

Upadávající nadšení

Zdá se, že po „historickém“ vítězství Plzně téma EHMK v Plzni poměrně utichlo a „nadšení opadlo“ (Vaindl 2011). Dle týmu Plzně 2015 je to logické, neboť nejprve bylo nutné čekat na definitivní potvrzení titulu, zformovat organizaci a potom se koncentrovat na přípravu kvalitního strategického plánu; nicméně nedostatečnou komunikaci projektu vůči veřejnosti v této fázi pokládá za svůj nedostatek (Kreuzmannová 2012a).

⁸⁰ Místo pro experiment, mladou generaci, mezigenerační dialog, kulturní výměnu, profesionální uměleckou tvorbu s důrazem na jevištní technologie, psychologii prostoru, variabilitu jednotlivých sálů atd. (Melenová 2010)

Tým Plzně 2015 připouští, že se přípravná fáze projektu EHMK může zdát příliš dlouhá těm, kteří čekají na **viditelnou činnost** a výsledky. Vzhledem k tomu, že se jedná o projekt dlouhodobý a komplexní, nelze **vykazovat zjevné výsledky** již v této fázi (Kreuzmannová 2012a). Na stejný problém si stěžovali i zástupci jiných EHMK na Dni Evropy, proto Plzni doporučili maximálně se soustředit na rok 2015 a nenechávat se rozptylovat negativními ohlasy, protože nikdy není možné získat si na svoji stranu všechny potenciální aktéry. Jakékoliv předsouvání akcí a projektů z daného roku do přípravné fáze by podle jejich zkušeností znamenalo ztrátu koncentrace a prostředků. Kreuzmannová upozorňuje, že v případě zvýšení tlaku na viditelnou činnost ze strany města se projekt může „transformovat v lokální festival bez evropského rozměru nebo velkolepé zábavné show, které se míjejí s podstatou projektu EHMK“ (Kreuzmannová 2012a).

Nepochopení projektu

Členové týmu EHMK v Plzni často upozorňují, že právě **podstata projektu EHMK**, jeho velikost a komplexita není veřejností (českou i mezinárodní) zatím pochopená (Kreuzmannová 2012a). Toto **neporozumění** je pochopitelné u občanů města; ale u těch, kteří projekt schválili a odhlasovali, to přinejmenším zaráží. Kreuzmannová otevřeně přiznává, že při přípravách kandidatury „v Plzni na radnici neměli o projektu EHMK ani ponětí“ (Kreuzmannová, cit. v Umění je obrana 2012c). Mnoho témat, o nichž se na evropské úrovni diskutuje (např. kreativní průmysly/města, kulturní CR, společenská odpovědnost firem, nová role kultury a umění, participativní demokracie atd.), „je v České republice propustných pouze minimálně“, a proto „nikdo nechápe, jak se k titulu EHMK postavit, Ministerstvo kultury, stát, kraj, ani město“ (Kreuzmannová, Porada týmu 2011).

Nedostatečný závazek ze strany města, kraje a státu

Plzni byl udělen titul EHMK mj. díky pevnému závazku politiků na všech úrovních (Zpráva z konečného výběru). Na mnoha příkladech lze usuzovat, že **závazek města, kraje a státu** v době kandidatury byl spíše **rétorický**, a proto je dnes tolik překvapených, kteří si mezi sebou přehazují⁸¹ zodpovědnost „jako horký brambor“. Členové týmu Plzně 2015 se obávají, že toto jednání (a následný mediální obraz) nepřispívá dobrému jménu Plzně 2015, města Plzně a celé ČR v očích EU a vypovídá to o nepochopení celého konceptu a o jisté lokální zahleděnosti a uzavřenosti vůči EU a vůči projektu EHMK.

⁸¹ „Ministerstvo kultury by se mělo velice aktivně zapojit.“ (Brabec, Den Evropy 2011) - „Podpora od ministerstva kultury není povinností, nejedná se o zvykové právo (...) 100 milionů pomůže Plzni při realizaci projektu. (...) Požádat o víc by mohlo zhatit myšlenku jako takovou.“ (Besser, Den Evropy 2011)

Tím, kdo nese za projekt EHMK plnou zodpovědnost, je **město Plzeň**, nicméně „*Brusel nevidí jen Plzeň vytrženou z národního kontextu, ale pohlíží na celou Českou republiku jako celek*“ (Brabcová, Den Evropy 2011). Projekt EHMK přesahuje několik volebních období, proto umělecká ředitelka EHMK často apelovala na nutnost zainteresovat vládu, hledat spojení napříč politickým spektrem a propojit práci jednotlivých ministerstev.

K financování projektu EHMK se po získání titulu zavázalo město Plzeň a **vláda ČR**, která v srpnu 2011 schválila návrh MK ČR⁸² na dotaci 100 mil. Kč (zhruba 4 mil. euro) na předem stanovené čerpání v letech 2012 – 2015⁸³ (bez navýšení zdrojů rezortu MK⁸⁴). Výše této částky „*odráží současnou ekonomickou situaci ČR, neznamená to však, že reálně vystihuje potřeby projektu*“ a (...) „*oproti ostatním zemím jsou prostředky státu vyčleněné pro EHMK na limitně nejnižší úrovni za posledních 10 let projektu EHMK*“ (Kreuzmannová 2012a).

S Plzeňským krajem dosud nebyly dohodnuty jasné podmínky spolupráce. PK bude pravděpodobně rozhodovat o své účasti až po volbách v létě 2012 (Kreuzmannová 2012a). Jedním z explicitních cílů projektu EHMK je právě „*přesah programu do regionu*“, který by měl zajistit dlouhodobou „*organickou spolupráci na principu ‚zdola‘*“ (Brabcová et al. 2011, str. 85).

Nejen město, ale i kraj zároveň zodpovídají za **investice** do kulturní infrastruktury (např. novostavba Západočeské galerie, kterou PK odvolal, neboť se mu nepodařilo zajistit financování z evropských fondů; ze svého rozpočtu by takovou investici nezvládl a současně spatřoval priority intervence v jiných oblastech). Nedostatečnou angažovanost PK považuje tým Plzně 2015 za problém způsobený „*žárlivostí*“ kraje na Plzeň (např. Havlíčková et al. 2010, str. 240). V případě nezajištění spolupráce s PK by Plzeň 2015 kooperovala jen s obcemi a aktéry, kteří se k tomu již zavázali; finální podobu připravovaného projektu by nezapojení kraje však značně ovlivnilo (Kreuzmannová 2012a).

Mnozí se obávají (včetně primátora Plzně⁸⁵), že s těmito penězi tak rozsáhlý projekt **nelze realizovat**. Zástupkyně EK Jacqueline Pacaud při poslední návštěvě Plzně (5. 3. 2012) zdůraznila, že pokud má být program EHMK v roce 2015 úspěšný, musí se rozpočet

⁸² MK ČR je garantem soutěže o titul EHMK vůči Evropské komisi. Není však jediným rezortem, kterého se EHMK týká.

⁸³ Načasování státních dotací není dle vedení společnosti Plzeň 2015 optimální (poučení ze zahraničních zkušeností), neboť chybí zásadní posílení rozpočtu rok předem (v roce 2014).

⁸⁴ Při 1. neformálním monitoringu v Bruselu plzeňský tým doporučil, že by bylo „žádoucí rozhodnutí ministra financí o navýšení rozpočtu rezortu kultura o adekvátní částku v příštích letech, stanovení priority EHMK pro čerpání dotací od ostatních rezortů (viz příklad Finska) a paralelní podpora investic do kulturní infrastruktury ze strany státu.“ (podklady k monitoringu, str. 15)

⁸⁵ Primátor Plzně Martin Baxa se obává, že podpora státu není konkurenceschopná na evropské úrovni a domnívá se, že existuje větší prostor pro příspěvek od státu (Česká tisková kancelář 2011)

z přihlášky⁸⁶ dodržet. „Pacaud vyjádřila **znepokojení nad dosavadním finančním zajištěním projektu a kofinancováním ze strany státu, kraje a města**“ (Osvaldová 2012).

Konkrétní důsledky nedostatečné spolupráce

Nezajištěná spolupráce se záhy po plzeňském vítězství zcela konkrétně odrazila na ohrožené realizaci některých **klíčových staveb** obsažených v přihlášce (zejm. se diskutovalo o Západočeské galerii a novostavbě divadla, ale týká se to např. i „odstaveného“ projektu Muzea designu a životního stylu, na které stát nezískal finance). Tato zaváhání vysvětlil tým Plzně 2015 na monitoringu v Bruselu s tím, že během kandidatury se jednalo o souběžné aktivity, „*kteří vyjadřovaly dobrou vůli města Plzně a Plzeňského kraje řešit chronicky zanedbanou úroveň kulturní infrastruktury města*“ (Kreuzmannová 2012a), přičemž nebyly posuzovány dopady provozních nákladů obou staveb na celkový rozpočet města/kraje a nebyla také posuzována energetická náročnost/úspornost obou staveb (Kreuzmannová 2012a).

Zejména kvůli obrovské finanční zátěži novostavby divadla (současně diskutovaná suma je 818 mil. Kč bez DPH; Nedvěd 2012) neměl tento projekt podporu u všech politických stran a kulturních aktérů (např. nyní otevřeně i Kreuzmannová⁸⁷), kteří upozornili na obrovský a netransparentní nárůst nákladů (zejm. s nevyčíslenými provozními náklady do budoucna⁸⁸). Kreuzmannová rovněž upozornila na to, že „*megalomanské stavby tohoto druhu patří do minulého století a dnešní trendy ve světě jdou jiným směrem*“ (cit. v Vaindl 2012). Monitorovací výbor proto doporučil Plzni „*neztrácet čas a v reakci na tento vývoj přehodnotit počet projektů v kontextu rozpočtových omezení*“ (Monitorovací a poradní výbor 2011) a oznámil, že pro úspěšné naplnění EHMK musí být bezpodmínečně realizován projekt Světovar, který je „*klíčovým prvkem kulturní infrastruktury Plzně a nedílnou součástí programu*“ (tamtéž).

ZMP nicméně odhlasovalo (22.3.2012) novostavbu divadla coby svojí prioritu (a nezbytnost pro zdárnou realizaci projektu EHMK), i přes jeho finanční náročnost (Nedvěd 2012), což vyvolalo rozporuplné diskuze a vlnu spekulací mezi širokou plzeňskou veřejností.

⁸⁶ Očekávaná ideální suma od státu byla původně odhadována na 500 mil. Kč. (viz Havlíčková et al. 2010).

⁸⁷ „*Investici do nové budovy divadla tak, jak je plánována, považuji v této době za nesmyslnou. Nejen že megalomanské stavby tohoto druhu patří do minulého století a dnešní trendy ve světě jdou jiným směrem, ale visí tu ještě hrozba extrémního zvýšení provozních nákladů divadla.*“ (Kreuzmannová; cit. v Vaindl 2012)

⁸⁸ Zpracování IPRM-PEHMK (srpen 2008) předcházela předběžná **studie proveditelnosti** (Avratová et al., březen 2008), která expertně odhadla skutečnou cenu plánovaných staveb (zde je např. uvedena stavební cena divadla 650 mil. Kč a provozní náklady spolu s náklady na údržbu činí ročně 10,5 mil. Kč), která se však při plánování IPRM nezohlednila a odborná stanoviska nebyla brána na zřetel. O skutečné ceně divadla se dlouho mlčelo (v přihlášce do 1. kola je uvedena suma 600 mil. Kč, v přihlášce do 2. kola již 720 mil. Kč.) – údajně z toho důvodu, aby konkrétní částka neovlivnila návrhy architektů v soutěži (Špalková 2010).

Obrázek 4: Vizualizace novostavby divadla. Zdroj: http://www.mistnikultura.cz/files/snimani-1_1924.jpg

Nedostatečné pochopení projektu ze strany veřejnosti

Profilové akce Plzně 2015, zprávy v médiích a na sociálních sítích slouží mj. jako zrcadlo poskytující zpětnou vazbu společnosti Plzeň 2015. Na Fóru pro kreativní Plzeň (v roce 2011 bylo věnováno kulturním a neziskovým organizacím Plzeňského kraje), se ukázalo, že i **sveřejnost a kulturní (neziskové) organizace** mnohdy špatně vysvětlovaly úlohu společnosti Plzeň 2015. Některé totiž věřily, že tato nově vzniklá organizace bude sponzorovat jejich činnosti (že bude jakousi produkční společností). Plzeň 2015 však působí jako iniciátor a koordinátor projektu; „*nenahrazuje grantové systémy, ani nevytváří paralelně své vlastní*“ (Kreuzmannová 2011, str. 6) a sama si musí zajistit vícezdrojové financování pro své projekty. Plzeň 2015 přes toto nedorozumění považuje poměrně vysoký zájem neziskových organizací i jednotlivců podílet se na projektu EHMK za pozitivní a rovněž hodnotí kvalitu těchto organizací jako vyšší, než původně přepokládala (Kreuzmannová 2012a).

Zapojení **podnikatelů** coby sponzorů projektů má zatím velké rezervy, což uvedla i zpráva z konečného výběru EHMK (Evropské hlavní město 2010). Plzeňští podnikatelé se otevřeně přiznali na veletrhu realitních, stavebních a investičních příležitostí Finpex (prosinec 2011), že jim stále není projekt EHMK zcela jasný. "*Jako podnikatelé zatím nevidíme, kde se máme zapojit. Přitom chápeme, že je to velká příležitost pro Plzeň, kraj i celé Česko,*" řekl šéf Okresní hospodářské komory Plzeňsko Miloslav Zeman (cit. v Česká tisková kancelář 2011).

Členové týmu 2015 si toto vysvětlují tím, že podnikatelé chtějí reklamu, připravené balíčky a zejména silný argument, že se projekt naplní a přinese očekávané benefity. Tým Plzně 2015 si toto vysvětluje tím, že v českém prostředí zatím chybí zkušenosti s podobnými projekty, a proto se podnikatelům jeví jako velmi riskantní. Tým Plzně 2015 se také shoduje na tom, že podnikatelé cítí malou identitu s místem a nízkou podporu a stimulaci ze strany magistrátu.

Západočeská univerzita (ZČU), která se smluvně zavázala ke spolupráci s Plzní 2015, je členem sítě univerzit Evropských hlavních měst kultury (UNeECC⁸⁹), zatím však není v tomto směru téměř vůbec aktivní. Děkan Ekonomické fakulty Jiří Vacek proto navrhl, že by pro ZČU bylo výzvou uspořádat v roce 2015 konferenci sítě univerzit právě v Plzni a zapojit se tak do činností UNeECC.

Členové týmu upozorňují na to, že mezi Plzní 2015 a **dalšími útvary magistrátu** či jinými subjekty⁹⁰ nejsou zatím příliš jasně rozvržené úkoly a existuje zde značný prostor pro spolupráci s experty (Kreuzmannová 2012a). Dle mého pozorování spolupracují tyto instituce se společností Plzeň 2015 různě intenzivně a propojení stojí spíše na konkrétních osobnostech, které zajišťují obousměrný kontakt.

Nedílnou součástí projektu jsou **média**. Plzeňský tým si dlouhodobě stěžuje na **nezájem novinářů** (zejména z celostátních periodik), a proto se snaží je zainteresovat a co nejvíce projekt EHMK medializovat (jako se nyní daří např. při pravidelných debatách ve spolupráci s Českým rozhlasem Plzeň či nově s regionální televizí ZAK), čímž by se zajistila lepší informovanost veřejnosti (i té politické) a snad i lepší image společnosti Plzeň 2015.

Politizace a lokalizace

Za největší riziko, vyzorované u měst střední a východní Evropy, považuje společnost Plzeň 2015 „*snahy o politizaci projektu EHMK či jeho komercializaci*“ (Brabcová et al. 2011, str. 9). Na obecný problém měst EHMK najít rovnováhu mezi lokálními a evropskými zájmy a zároveň mezi zájmy politickými a uměleckými upozornilo i mnoho zástupců jiných EHMK na Dni Evropy.⁹¹

To je však obtížné, pokud je **správní rada (SR)** společnosti Plzeň 2015 obsazená z velké části lokálními a regionálními politiky. Ve SR zcela chybí zastoupení představitelů velkých podniků, vrcholného vedení univerzity, celostátně a mezinárodně uznávaných osobností z kultury, pracovníků z ministerstva⁹² atd. Při aktuálním (neúplném) složení SR může docházet k prosazování partikulárních zájmů a hrozí tak, že projekt EHMK nebude rezonovat dále než za hranicemi regionu a nebude mít nutný evropský přesah. Takovou kritiku vedla nyní již bývalá

⁸⁹ The University Network of European Capitals of Culture

⁹⁰ např. Odbor prezentace a marketingu; Útvar pro koordinaci evropských projektů města Plzně, Útvar koncepce a rozvoje města Plzně, Regionální rozvojová agentura, ZČU, CpKP atd.

⁹¹ Trevor Davies (Den Evropy 2011) z Dánska (Aarhus EHMK 2017) na konferenci ke Dni Evropy v Plzni prohlásil, že projekt EHMK nemůže být „*rukojmím jedné nebo druhé strany; projekt musí být přijatý všemi, jít napříč problémy konkrétních osobností*“. Hans Dietrich Schmidt (Den Evropy 2011) z německého Essenu (EHMK 2010) zdůrazňoval, že projekt EHMK „*není hřištěm pro politiku*“. Tomáš Szalay (Den Evropy 2011) z Pécse (EHMK 2010) radil plzeňskému týmu, že je nutné „*oddělit práci politiků od práce odborníků*“, aby se zabránilo politické intervenci a přílišnému ovlivňování.

⁹² Podle Krejsové byl zájem mít ve SR zástupce ministerstva, kraje či univerzity od počátku, ale bývalý ministr kultury, Jiří Besser, to odmítl. Primátor Plzně Baxa oslovil novou ministryni kultury Alenu Hanákovou (Veselá 2012b).

umělecká ředitelka projektu Yvona Kreuzmannová, která za zdroj těchto problémů považuje „*provinčnost české kultury v evropském kontextu a eskalaci dílčích zájmů v kombinaci s místními egy*“ (Kreuzmannová cit. v Kučerová 2012). Na stejný problém upozornili i někteří zastupitelé (zejm. z TOP 09): „*Mám obavu, abychom titul Evropského hlavního města kultury neprošvihli, a to jsem použil ten slušnější výraz. A aby se nám v Ostravě nesmáli a nezbyla z toho jen hořká pachut' něčeho politického,*“ (Antonín Procházka, cit. v Veselá, 2012b).

Rozhodnutí správní rady jsou zaměstnancům týmu EHMK do poslední chvíle neznámá, nicméně prosakují na povrch ve formě „něčích“ rozhodnutí. Na to, že se jedná o poněkud netransparentní jednání, začali upozorňovat i opoziční politici. „*Vše se dozvídáme z médií a vedení města o tom mlčí*“ (Jaroslava Maříková; cit. v Veselá, 2012b).

Dramatické personální změny

Během posledního čtvrtletí roku 2011 došlo ve společnosti Plzeň 2015 k **radikálním personálním změnám**. V říjnu na svou žádost rezignoval ředitel společnosti Plzeň 2015 Milan Svoboda. Ve stejný den oznámila svoji rezignaci na místo ve SR i vedoucí Odboru kultury MMP, Helena Knížová.

To se odehrálo před prvním neoficiálním **monitoringem v Bruselu**, kam se chystali vyslanci plzeňského týmu obhájit dosavadní přípravy projektu a vyměnit si zkušenosti s belgickým Monsem, druhým EHMK pro rok 2015. Kreuzmannová na poradě týmu oznámila (Kreuzmannová, Porada týmu 2011), že nenadálá rezignace ředitele jistě poznamená do té doby dobrou pověst Plzně v Bruselu a bude členy jury „*svádět k otázkám o politizaci projektu, jak je to ve východní Evropě zvykem*“; tím může být ohrožen celý projekt a „*při nejhorším může dojít i k odebrání titulu Evropskou komisí, což by bylo poprvé v historii EHMK*“. Proto apelovala na maximálně transparentní výběrové řízení na nového ředitele společnosti, které by mělo mít, pokud možno, mezinárodní přesah. SR však bez výběrového řízení dosadila ředitele nového a od 1. 11. 2011 se jím stal Tomáš Froyda, do té doby člen širšího kreativního týmu EHMK a ředitel loutkového divadla Alfa v Plzni.

Členové monitorovacího výboru v Bruselu vyjádřili **znepokojení nad plzeňskou situací** a doslova se obávali, „*že personální obsazení v současné době není na úrovni odpovídající akci takového rozsahu*.“ Dále uvedli, že „*nestabilita v uměleckém týmu by mohla zásadně ohrozit schopnost realizovat projekt, který byl základem přihlášky města do soutěže*“ (Monitorovací a poradní výbor 2011, str. 5). Kreuzmannová později v médiích uvedla, že monitorovací komise byla situací v Plzni velmi konsternovaná (zejm. kvůli nedostatečnému financování a nepochopení významu projektu), přičemž jedna členka výboru dokonce navrhla možnost odebrání titulu, pokud město cítí, že není na projekt připraveno (Kreuzmannová 2012b).

Před koncem roku 2011 se nový ředitel společnosti rozhodl bez jasně formulovaných důvodů neprodloužit pracovní smlouvu umělecké ředitelce Kreuzmannové, což vyústilo ve velmi dramatickou mediální přestřelku, která bude mít dohru u soudu (Veselá 2012a). Ačkoliv Kreuzmannová okomentovala postup Tomáše Froydy jako „*sérii pochybení*“ (cit. v Kučerová 2012), SR jeho návrh na ukončení spolupráce s Kreuzmannovou schválila a ten během několika dnů představil **nového uměleckého ředitele** – herce a režiséra Petra Formana. Opět bez výběrového řízení. Froyda v médiích uvedl, že tímto krokem rozptýlil kritické názory ohledně regionálního rozměru projektu EHMK (Vaindl, Veselá 2012).

Vynořující se spekulace

Tyto překotné změny ve společnosti nenechaly na **spekulace** ohledně Plzně 2015 dlouho čekat; např. plzeňské hnutí Umění je obrana⁹³ a jeho podskupina Za Plzeň bez šneků a parazitů na radnici upozorňují na „*spiknutí ohledně 2015*“ (Umění je obrana 2012b) či na „*Evropské hlavní město NEkultury*“ (Rais 2012a) a rozkrývají ne zcela transparentní souvislosti mezi radniční politikou a projektem EHMK, a to např. pomocí koláží z fotografií. Dle těchto informací lze považovat situaci v Plzni za značně zneklidňující.

Na rozporuplné záležitosti ohledně stavby nového divadla poukázalo např. hnutí **Škoda Plzeň**. Sivák (2012) upozorňuje na celou řadu nevyřešených a politiky zamlčovaných otázek, jmenuje mj. např. odborníky dlouhodobě kritizovaný výběr parcely pro stavbu divadla, podivný přerod výherního návrhu vyzvané soutěže-nesoutěže v projekt, neúměrné narůstání financí (od 300 milionů k 840 milionům), ignoraci celkového plzeňského kontextu (např. vytěsnění návrhu Galerie, potřeba investic do oprav stávajících budov), špatné načasování investice, megalomanství, víceúčelovou neúčelnost, budoucí finanční odsávání financí určených pro jiné instituce a neziskové organizace, rozporuplnou kvalitu uměleckých souborů plzeňského divadla atd.

⁹³ Toto hnutí se charakterizuje jako: „*rezistentní hnutí, které využívá provokativní a umělecké metody performance k tomu, aby upozornilo na nebezpečí, číhající v naší společnosti*“ (Umění je obrana 2012b).

V PROJEKTU PLZEŇ 2015 SE STŘETNULY 2 ROZDÍLNÉ VIZE,
KTERÉ VYCHÁZELY Z ROZDÍLNÝCH ÚMYSLŮ...

**ODKUD VANE VÍTR Z RADNICE?
A PROČ SE NEZÁVISLÉ UMĚLECKÉ PROJEKTY
STALY ČÍMSI NEŽÁDOUCÍM ?!?**

Obrázek 5: Spekulace ohledně projektu Plzeň EHMK 2015, 1. Zdroj: Umění je obrana 2012a.

8 Vlastní hodnocení

“Everything that can be counted does not necessarily count; everything that counts cannot necessarily be counted.”

(Albert Einstein)

Červenou nití, která se táhne celou mojí prací, je **kontrast** mezi vizí a realitou. U plzeňského projektu jsou tyto disproporce zřetelné již v první fázi projektu, neboť záhy po „historickém vítězství“ vypluly na povrch i slabiny a rizika (ty jsem diskutovala v předchozí části práce).

Problémy, které se staly transparentními a alarmujícími, mají **hlubší příčiny**. V následující části se pokusím zachytit klíčové momenty, kvůli kterým je dnes situace natolik závažná, že **Plzeň zvažuje, zda-li se má či nemá titulu EHMK vzdát** (viz Česká tisková kancelář 2012).

V kontextu této aktuální situace rovněž provádím hodnotící analýzu. Při hodnocení se zaměřím na **průběh příprav projektu EHMK a stav v Plzni v polovině jeho příprav**.

Hlubší příčiny současných problémů budu pro potřeby hodnocení označovat jako [1] „**místní chyby**“. V další části se pokusím upozornit na některé [2] „**obecnější jevy a procesy v naší společnosti**“, které možná působí v celém post-socialistickém bloku (tedy působily by např. i v Ostravě) a v synergii s místními chybami mohou celý projekt destabilizovat.

Neboť **kritické hodnocení** není a priori o kritizování, v dalších částech nastíním a budu diskutovat i [3] „**pozitivní aspekty kandidatury**“ a [4] „**příležitosti**“, které projekt EHMK může ještě městu přinést. Mezi současným stavem a touto budoucí příležitostí/perspektivou je zatím neznámý a poněkud zneklidňující prostor. (Pro jeho zaplnění se pokusím navrhnout některá **doporučení**, která by mohla směřovat k překonání překážek a k lepšímu prosazení vize projektu v Plzni. Tato doporučení uvedu v závěru kapitoly.)

V další části se zamyslím nad specifickým vlivem společenského kontextu v **post-socialistických městech**, kde se zatím zdá, že je problémem zrealizovat projekt EHMK na „evropské“ úrovni. Na základě této úvahy zkusím navrhnout doporučení, která by mohla vést k úspěšnější realizaci projektu v těchto zemích.

Vzhledem ke komplexnosti tématu není možné vyjmenovat všechny aspekty, ani to není mým cílem. Snažím se proto v rámci hodnotících kategorií diskutovat ty body, které považuji za podstatné.

8.1 Kde se staly místní chyby?

Díky zúčastněnému pozorování přímo v týmu Plzně 2015 vnímám celý projekt EHMK ve **dvou rovinách**, které jsou velmi odlišné, zároveň však velmi reálné; proto obě označuji slovem „**realita**“.

- (1) V první rovině je to realita EHMK, která byla popsána v přihlášce. Je to **vize autorského týmu**, která oslovila EU i mnoho občanů a organizací již v době kandidatury. Je to vize založená na kultuře pro kulturu, která má přinést pozitivní a dlouhodobou změnu a pronikat i do jiných oblastí života ve městě. Tuto vizi sdílejí členové plzeňského týmu Plzně 2015 i jiní, kteří se pro tuto myšlenku nadchli. Lze tedy říci, že vize se stala realitou.
- (2) V druhé rovině vnímám EHMK coby projevy **politických a mocenských struktur**. Tato realita je velmi netransparentní, informace vztahující se k ní jsou velmi citlivé a oficiální cestou takřka neověřitelné. Tato realita je však v Plzni již poměrně citelná a často prosakuje ve formě „něčích“ rozhodnutí, která mě nutí ptát se na otázku, kdo rozhoduje o tom, kdo rozhoduje (Pahl 1975 cit. v Sýkora 1993); a kdo těmito rozhodnutími sleduje jaké zájmy. V této „realitě“ vnímám projekt EHMK jako spíše „nechtěné dítě“ (nikdo o něj nemá příliš zájem a neví co s ním), nebo jako příležitost k dosažení jiných, partikulárních zájmů. Tuto realitu tvoří politická reprezentace města a možná další aktéři, kteří mi zůstávají zahalení.

Nerada bych zacházela do detailů a není ani mým cílem rozkrývat tyto kauzy. Snažím se jen poukázat na to, že tyto dvě reality **nejsou v harmonii** a nesledují společné zájmy. To znemožňuje nalézt společný a důvěryhodný dialog o dalším směřování projektu EHMK, resp. o dalším směřování města.

V době kandidatury se zdálo, že **obě reality jsou propojené**, že se podařilo najít společnou cestu. Skutečnost, že ZMP **jednohlasně schválilo** projekt EHMK, považuji z dnešního pohledu za velmi **překvapující** moment. Tuto situaci si vysvětluji dvěma způsoby, případně jejich kombinací. **(1)** Myšlenku EHMK se podařilo politicky prosadit s motivací dosáhnout nějakých konkrétních cílů (např. příležitost k realizaci velkých infrastrukturních projektů, příležitost pro zvýšení politického kreditu, příležitost pro získání financí z EU). **(2)** Koncepce projektu EHMK nebyla pochopena a nebyly zváženy budoucí důsledky a závazky. Celý projekt nebyl do poslední chvíle politickou reprezentací považován za prioritní. Projekt EHMK byl brán na lehkou váhu a nevěřilo se, že by bylo možné v takové soutěži uspět.

Domnívám se, že výše zmíněné důvody mohly způsobit dnešní stav věcí.

8.2 Jaké obecné jevy a procesy mohou projekt destabilizovat?

Existují problémy, které mohou být všeobecným rizikem a zejména v **součinnosti s „místními chyby“** mohou vést k závažným důsledkům. Tyto „obecné jevy“ nelze samotným projektem EHMK řešit. Většinou působí na **celostátní úrovni**, tzn., že by se pravděpodobně opakovaly i v jiných městech, některé z nich jsou obecné (např. nízké povědomí o EHMK, vliv médií, konkurence atd.), některé jsou zároveň typické pro post-socialistické země (např. vzájemná delegitimizace). Považuji za nutné na některé z těchto faktorů upozornit.

Mezi tyto problémy řadím např.: nízké povědomí veřejnosti o projektu EHMK (na české i mezinárodní úrovni), kulturu vzájemné delegitimizace (viz např. Horák 2007), narůstající konkurenci a nedostatek financí, chápání role kultury a její „konzumaci“ v českém prostředí, vliv médií, charakter politického prostředí v ČR (netransparentní jednání, klientelismus, korupci, nebezpečí politizace projektu) atd.

Nízké povědomí o projektu EHMK

Obávám se, že ve srovnání s jinými projekty (např. Expo, Olympijské hry, Mistrovství světa atd.) se stále jedná o málo známý projekt a to zejména v nových členských zemích EU. Dle Palmerovy studie (2004) existují značné **rezervy pro podněcení kritické debaty** ohledně významu EHMK. Nízké povědomí může být způsobeno také tím, že se jedná o ryze evropskou iniciativu bez přesahu na jiné kontinenty (kde často existují podobné projekty), nebo že střídání měst po roce je velmi intenzivní (každý rok 2 města), což možná ztěžuje zorientovat se a hlouběji se zaměřit na zkoumané aspekty. EHMK také nemá žádné jednotné logo (jako např. Olympijské hry); každé město si vytváří svůj vlastní vizuální styl, proto může být těžké bez předchozí znalosti rozpoznat, že dané město je EHMK.

Nedůvěra a vzájemná delegitimizace

Landry (2008) konstatuje (na příkladu úspěšných společností s nejdynamičtější ekonomikou a životaschopnou sociální kohezí), že právě **kultura hluboké důvěry** umožňuje jednotlivcům, aby na sebe vzali **zodpovědnost** a také aby udrželi dlouhodobé obchodní a zaměstnanecké vztahy i s lidmi, které neznají. V české společnosti toto však stále není zvykem. Komunismus v nás zanechal **nedůvěru** k veřejné správě a zdá se, že dnešní politická konstelace příliš nepřispívá ke změně našeho vnímání. Spíše se setkáváme se vzájemnou nedůvěrou, protekcí a klientelismem. Za velmi závažný problém považuji **despekt k odborníkům** a k expertním stanoviskům, vzájemné napadání se a popírání názorů druhých. Tato „kultura“ jednání nepřispívá k nalezení konsensu.

V klimatu, kde obyvatelé nedůvěřují zvoleným politikům a vládě/vedení města, vedení města zas nedůvěřuje ve schopnosti obyvatel a neziskových organizací, kde soukromé firmy nedůvěřují ve schopnosti univerzit a veřejné správy a kde univerzity a veřejný sektor nejsou na takovou spolupráci připravené, v klimatu, kde se neziskové organizace a kulturní sektor považují za nepodstatné a málo efektivní (neboť nevytvářejí zisk a nejsou technického směru), kde se nedůvěřuje pokrokovým, nekonvenčním metodám a kreativním lidem, v takovém klimatu jen stěží může vyrůst něco jiného než opět nedůvěra.

Pokud aktéři, kteří by spolu měli spolupracovat, **nespolupracují** a ani spolupracovat nechtějí, vzájemně se ocerňují a snaží se přesvědčovat veřejnost o tom, že ti předchozí/druzí jsou nekompetentní, potom taková společnost nemůže najít společný dialog a sdílet společnou vizi.

Toto se bohužel děje jak přímo ve společnosti Plzeň 2015, tak mezi společnostmi Plzeň 2015 a vnějším prostředím.

Tento začarovaný kruh nelze být sebekvalitnějším programem EHMK přetnout během několika let. Je však potřeba začít chovat se „jinak“ a snad i jít příkladem. Ani společnost Plzeň 2015 si zatím bohužel (potažmo projekt EHMK) nezískala mezi aktéry města mnoho důvěry.

Zvyšující se konkurence a nedostatek financí

Pozorují, že konkurence je často i tam, kde by byla mnohem **smysluplnější spolupráce** – např. u jednotlivých kulturních institucí nebo útvarů/odborů magistrátu, u kateder, škol, výzkumných organizací atd. Konkurence mezi městy, regiony i státy (např. srovnáváním měst kultury) může vést k **nerealistickým** a příliš **velkorysým plánům** (např. snaha předvést velkolepý kulturní program na evropské úrovni), které mohou svést město (bez potřebných zdrojů), do „bažiny **zadlužení**“ (Harvey 1989).

EHMK je využíváno coby jeden z nástrojů pro zvyšování **konkurenceschopnosti** měst, která se před sebou předhání v počtech turistů a počtech kulturních událostí. Vzhledem ke **specifičnosti** jednotlivých měst jsou taková srovnávání nerealistická. Především snahy post-socialistických měst vyrovnat se městům „západním“ mohou vést k fiaskům.

Nedostatek financí a příliš velkorysé plány nutně směřují k řešení **dilemat** (často ve smyslu kvalita – cena) a nutnosti hledání nových zdrojů financování. Hrozbou u mnoha projektů můžou být příliš vysoké provozní náklady na udržování vysokého standardu produkce/služeb, což vyžaduje subvence z veřejných zdrojů (mnohdy „odsávání“ těchto prostředků i z jiných rozpočtů).

Pokud se Plzeň 2015 v čele s novým managementem vydá cestou megalomanských plánů a festivalů, může to způsobit značnou finanční zátěž do budoucna, neboť takové mega-projekty

nejsou obvykle příliš udržitelné. Mnohem větší šanci (v situaci Plzně) „na přežití“ mají malé projekty komunitního charakteru, které mohou přispívat sice malými, o to udržitelnějšími kroky ke změně.

Chápání role kultury v Česku

Státy západní Evropy mají důsledkem historické akumulace kapitálu více finančních prostředků a jejich obyvatelé vlivem dřívějšího přechodu ke společnosti služeb také více času, energie (fyzicky málo náročná práce) a prostředků na kulturu v tom nejširším smyslu – na umění, sport, kvalitní jídlo, stylové oblečení, designové výrobky atd. Jsou u nich patrné zažití vzory chování (výchova ke kultuře v rodině i ve škole, estetická výchova, aktivní diskuze o kultuře), proto je zde „spotřeba“ kultury považovaná za **přirozenou součást životního stylu**. Jinému postavení se zde také těší představitelé kulturních organizací a experti v oblasti kultury.

V post-socialistickém světě vnímám tuto situaci odlišně hned z několika důvodů. Kvůli **filosofickému a politickému vývoji** („ztráta vztahu k historii, k tradicím, zanedbaná estetická výchova, absence „vzorů“, vyřazení občana – obyvatele ze správy „věcí veřejných“ a v neposlední řadě nekulturnost řídicích pracovníků,“ Mansfeldová 2010) a **ekonomické situaci** (lidé nemají dostatek finančních prostředků, a proto se snaží šetřit); to spolu se zanedbáním estetické výchovy způsobilo, že kultura je stále vnímaná jako **luxus a nadstavba**. V době komunismu měla kultura spíše propagandistický charakter nebo na druhé straně existovala kultura zakázaná a její „konzumace“ byla stíhaná. Tato „**kulturní**“ **výchova** vedla k tomu, že naše společnost zatím ještě nevnímá kulturu jako nedílnou součást životního stylu; její spotřeba je často nárazová a jakoby nepřirozená. Jako substitut kultury slouží často televize, počítač, internet, sociální sítě atd. a jaksi se vytrácí potřeba „jít ven“ a „zažít“ kulturu „naživo“ (což se možná změní, až budeme přesyceni neosobní komunikací a začne být kontakt s umělcem/uměním cenný). Zažití vzory chování a nedostatek vzdělání o kultuře (včetně konstruktivní kritické diskuze) limitují porozumění novým kulturním trendům, což vede k **nekritické spotřebě** masové kultury a ve výsledku způsobuje obrovský rozdíl mezi západní Evropou a námi.

Jedním z úkolů EHMK je podnítit kreativitu v lidech, a to např. tím, že se kultura přenesou z kamenných institucí do prostoru města a že se zároveň přenesou občané „z publika na jeviště“. Je důležité dodat jim odvahu, že i oni jsou kreativní a že jejich nápady jsou vítané. Cílem je dosáhnout toho, aby lidé začali považovat **kulturu za součást svého životního stylu**.

Jedním ze zásadních úkolů týmu Plzně 2015 je aktivizovat a „**vychovat**“ **místní publikum**, aby bylo schopné ocenit a přijmout nové formy kultury a umění. Tomuto bodu přičítám specifickou významnost právě v českém prostředí.

Mediální (ne)zájem

Negativní zprávy tvořené **reprezentacemi** malé skupiny novinářů silně ovlivňují **percepce** velkého množství obyvatel. Je možná obecným problémem médií, že raději informují čtenáře/diváky o senzacích, o šokujících a negativních tématech než o tom, co se kde daří a rozvíjí. Kultura má tradičně své místo v novinách spíše na konci, po ekonomice, politice a sportu. Obávám se, že negativní mediální zprávy ohledně situace v Plzni očerňují image celého týmu Plzně 2015, vrhají tedy negativní stín i na pozitivní úsilí některých členů a na projekt EHMK jako takový.

8.3 Co pozitivního přinesl projekt EHMK Plzni?

Motivace členů autorského týmu

Za velmi pozitivní považuji fakt, že projekt EHMK přitáhl do Plzně mnoho **vzdělaných a zkušených osobností** (působících zejména v kulturní sféře) z celého Česka, které se dokázaly **shodnout** na tom, že je třeba v kultuře, v jejím chápání a plánování něco **změnit**. V projektu EHMK spatřovaly obrovskou příležitost právě pro tento cíl. Tito lidé mají zkušenosti ve veřejném, neziskovém a občanském sektoru, vědí tedy, jak instituce fungují a jak je těžké prosadit se v tomto prostředí. Připouštím, že motivace jednotlivých členů pro zapojení do projektu mohou být rozmanité, věřím však, že mnoho lidí, které jsem osobně poznala, rámcovou vizi projektu skutečně sdílí. Snaží se ji naplňovat už proto, že kultura je součástí jejich života (jsou členy kulturních či neziskových organizací). Díky spolupráci, kterou se podařilo těmto lidem nastolit, vznikla i celá vize projektu EHMK.

Příhláška oslovující pravou podstatu projektu EHMK a velkorysá vize

Po prostudování propagačních materiálů, obou přihlášek, strategie a po absolvování veřejných konferencí a seminářů Plzně 2015 se mi **vize** projektu EHMK zdály být **vhodnou „cestou (s) Evropou“**. Na přihlášce (Havlíčková et al. 2010) je patrné, že byla precizně vytvářená (připravovala se 3 roky), aby vystihovala **pravou podstatu konceptu EHMK**⁹⁴ v současné etapě vývoje.

⁹⁴ tzn. distancování se od jednoletého spektakulárního festivalu za účelem zvýšení atraktivity města především pro turisty; zasazení projektu do přirozeného prostředí města – návaznost na historii a identitu města; rozvoj spolupráce a společného dialogu mezi různými aktéry na různých úrovních; propojení lokálních potřeb a globálních výzev; změna v chápání role kultury; kulturní plán jako plán nejen pro kulturu atd.

Zde musím připomenout, že město nezískává titul EHMK pro to, co je, nýbrž pro to, jakou nabídne vizi do budoucna (Evropská unie, Komise 2009c). V tomto ohledu se domnívám, že se Plzeň podařilo nabídnout **vizi** na české podmínky skutečně **velkorysou**.

Inspirace teoriemi, poučení z jiných EHMK

Ve **vizi** plzeňského projektu (resp. u členů plzeňského týmu) je patrná inspirace konceptem **kreativního města** od Charlese Landryho (např. cesta „odspoda“, obyvatelé coby nejcennější kulturní kapitál, snaha o změnu zaběhnutého stylu myšlení a rigidních struktur, budování tvrdé i měkké infrastruktury, zvyšování kulturní diverzity ve městě atd.) a spíše kritika uměle vytvářených kreativních inkubátorů po vzoru Richarda Floridy či nepřírozeného kopírování projektů odjinud.

Kreativní tým Plzně 2015 chápe projekt EHMK především jako **proces změny**, jako potřebný impuls pro komplexní rozvoj Plzně. *„Koncept otevřeného, kreativního města nabízí obrovskou změnu. Trvalou a udržitelnou **proměnu provinčního města** ve skutečnou evropskou kulturní metropoli. Taková proměna není otázkou jednoho, dvou let, dokonce ani pěti. Vnímáme ji jako dlouhodobý proces, pro který může být právě titul EHMK zásadním a nenahraditelným impulsem. Plzeň chce otevřít svou náruč Evropě přirozeným, nenásilným a inovativním způsobem“* (Havlíčková et al. 2010, str. 15).

Uvědomění si **důležitosti kultury a kreativity** a role, kterou mohou pro rozvoj a regeneraci nejen města, ale celé lidské společnosti hrát, považuji za velmi podstatné. Kreativita (jak ji popisuje Kreuzmannová) je chápána jako „*přátelský kreativní virus*“ (inspirace patrně dle Andersson 1985 cit. v Kunzmann 2004), který šíří kreativní nákazu volně mezi lidmi. Za hlavní zdroj kreativity jsou považováni „*občané města, s nimiž by se mělo pracovat především*“ (Kreuzmannová, Den Evropy 2011). U kultury se hojně akcentuje její nová role a její schopnost reagovat na současné celospolečenské problémy.

Tyto preference kreativního týmu vypovídají o **znalosti** diskutovaných konceptů (včetně jejich kritiky) a zároveň budí dojem, že takto uvažuje celá Plzeň (tzn. i politici). Domnívám se, že tyto skutečnosti výrazně napomohly Plzni k získání titulu EHMK.

Přímá aktivizace občanů, participace

Za velmi pozitivní moment považuji intenzivnější **zapojování veřejnosti a neziskových organizací** a jejich zvýšenou participaci v době kandidatury⁹⁵. Zapojení širší veřejnosti (zejm.

⁹⁵ Např. také při přípravě PRK, při projektech Britské rady (British Council, v rámci sítě Creative Cities) a při vytváření přihlášek do soutěže.

mladých lidí a menšin) se dle členů týmu Plzně 2015 podařilo během „kandidátského léta“. Tato zkušenost byla mezinárodní komisí při příležitosti vítězství Plzně zdůrazněna jako velmi pozitivní. **Participace občanů** je zásadní pro to, aby se jich celý projekt EHMK dotýkal. Domnívám se však, že stále existují **rezervy** pro práci s občany, a to především v této fázi projektu, kdy hrozí, že lidé ztratí důvěru k projektu jako takovému.

Plzeň 2015 se snaží podnítit v lidech i motivaci k **dobrovolnictví** (které nemá v Česku zatím tak silnou tradici jako v zemích západní Evropy) a vznítit v nich nadšení pro projekt a iniciativu sami něco změnit. To se děje např. v rámci Klubu strážných andělů či skrze organizace, které zapojují i dobrovolníky ze zahraničí. V současné době vznikají zajímavé projekty pro mladé lidi na bázi zahraniční výměny; dále workshopy a semináře pro studenty. **Práci s mladými lidmi** považují za velmi podstatnou, neboť vede k přípravě budoucího publika⁹⁶ a snad i k větší identifikaci těchto mladých lidí se svým městem.

Podpora rozvoje dosud chybějících žánrů a prostorů

Projekt rekonverze **Světovaru** na kulturní fabriku považuji v českém prostředí za velmi novátorský. Monitorovací komise tento projekt vyzdvihla a považuje ho za klíčový pro projekt EHMK (Monitorovací a poradní výbor 2012). V souvislosti s velmi úspěšnými pilotními projekty ve Světovaru (březen, duben 2012) se v Plzni „objevilo“ **Kulturní centrum Papírna**⁹⁷ (industriální prostor bývalé papírny). Motivací tohoto projektu je dle jeho tvůrců „vytvořit v Plzni skutečně fungující mezioborový prostor, v němž se mohou realizovat různé kulturní programy a aktivity,“ jelikož „přes očekávání mnoha občanů tuto změnu do kulturně stagnující Plzně zatím nevnesl ani projekt EHMK 2015 a Plzni i nadále chybí moderní, mladé umění výrazně přesahující hranice regionu nebo i státu, stejně tak jako jednotný prostor, v němž by se tato aktivita odehrávala“ (Kulturní centrum Papírna 2012).

Jedná se o velmi čerstvou aktualitu, proto by bylo velmi smělé nyní předpovídat budoucnost, nicméně považuji oba **projekty za podstatné**, neboť **(1)** mají potenciál rozvíjet jinou než centrální oblast města (obojí městská část Slovany); **(2)** jsou nízkonákladovou investicí zajišťující mnohostranné využití; **(3)** dochází k funkčnímu oživení dosud nevyužívaného prostoru průmyslových budov; **(4)** vzájemná konkurence/spolupráce může být velmi přínosná.

⁹⁶ např. ve Stavangeru byl kladen speciální důraz na práci s dětmi a podařilo se zapojit 74% dětí z celého regionu do aktivit kulturního programu v roce 2008 (Miller et al. 2008)

⁹⁷ Kulturní centrum Papírna je společným projektem občanského sdružení Pilsen Live! a kreativního Studia Petrohrad s.r.o., oba subjekty působí v Plzni (Kulturní centrum Papírna 2012).

Vyvolání kritické diskuze, pojmenování problémů

Již samotná **kandidatura** vyvolala mnoho podnětných a **kritických diskuzí**⁹⁸ o dalším směřování města (např. dlouhodobá kulturní politika, vzdělávání budoucích kulturních operátorů, společenská odpovědnost firem, důležitost mladých lidí pro budoucnost města atd.), což je příznivým krokem.

Kladně hodnotím skutečnost, že se plzeňský tým (např. v přihlášce, strategii či v monitorovací zprávě) nesnaží zakrývat **nedostatky ve městě**; naopak – otevřeně pojmenovává některé možné problémy (zejm. vyzorované u měst střední a východní Evropy), kterým se chce vyhnout (např. politizace projektu).

Členové širšího týmu se snaží mj. **analyzovat stav a potřeby města**, pokouší se diagnostikovat problémy a výzvy; „*zmapovat situaci a najít způsoby, jak ji měnit k lepšímu*“ (Kreuzmannová 2011, str. 3). Toto se odehrává jak uvnitř týmu Plzně 2015, tak v rámci veřejných besed a debat, které společnost Plzeň 2015 koordinuje (např. architektonické besedy a vycházky) nebo sama organizuje (např. pravidelné debaty se členy Plzně 2015 v Českém rozhlase atd.); díky propagaci jsou tyto akce hojně navštěvovány širokou veřejností. Lze předpokládat, že tyto aktivity posilují image Plzně 2015 a budují důvěru veřejnosti v odbornost a nezávislost týmu; může tak vznikat „*platforma pro kultivovaný dialog*“ (Kreuzmannová 2012a). Právě taková platforma by se mohla stát „podhoubím“ občanské společnosti, která bude více kontrolovat činnosti politiků a úředníků a nebude jen dále pasivně a bezmocně přihlížet, jak tomu stále bohužel je.

Otázkou zůstává, jak město s takovými podněty a informacemi naloží a bude-li se řídit doporučeními odborníků a občanů.

Dovolím si kladně okomentovat i to, co Plzeň 2015 sice explicitně nezapříčinila, ale čemu možná mohla kandidatura města na titul EHMK pomoci. Tím je již rozpoznatelné **zvýšení aktivity občanů** (zastoupené různými **občanskými hnutími** a iniciativami) a stále se zvyšující artikulace vlastních názorů k veřejnému dění. Tyto názory se vztahují většinou ke konkrétním případům (např. Divadlo, Dům kultury) a jsou často artikulované odborníky pro danou oblast (např. platforma Škoda Plzně, jejímiž členy jsou architekti, plánovači aj.). Tato sdružení se snaží upozorňovat na palčivé problémy ve městě a hledat k nim **alternativní způsoby řešení**. Na netransparentní kauzy „politicko-podnikatelské mafie“ upozorňují nejen veřejnými besedami, publikacemi kritických zpráv, ale i pomocí umění – např. grafikou, humorem i happeningy (např. hnutí Umění je obrana), čímž se snaží „vybudit“ další občany Plzně „k akci“.

⁹⁸ Např. slavné plzeňské kašny Ondřeje Císlera, které se staly jedním ze symbolů kandidatury, vyvolaly obrovskou a kontroverzní diskuzi, která doslova rozdělila občany Plzně na dva tábory. Už jenom to, že se vyvolala kritická diskuze, lze označit za kladný moment.

Nerada bych na tomto místě rozebírala konkrétní kauzy, snažím se pouze poukázat na to, že **kultura** (včetně kultury projevu) může být také **občanskou „zbraní“** pro vyjádření nesouhlasu, jako **nástroj revolty/vzdoru** (na což mnohá EHMK vůbec neupozorňují, viz např. Griffiths 2006), tedy nejen nástroj pro prosazování marketingových, politických či podnikatelských cílů.

8.4 Jaké příležitosti může projekt EHMK ještě přinést?

Zástupci z jiných EHMK, i těch méně úspěšných, vždy hovoří o projektu jako o příležitosti **něco změnit**. Říkají, že i když se v daném roce všechno nepodařilo splnit, přece jen byl tento rok výjimečným a přinesl do města **něco nového**, co tam předtím nebylo, nebo co by bez projektu EHMK zřejmě nikdy nevzniklo. Myslím si, že projekt EHMK může nabízet **různé příležitosti různým skupinám**. Pokud má však vést k pozitivní změně, měly by se zájmy různých aktérů (a především obou dvou „realit“ EHMK) v něčem propojit. Myslím si, že by se tyto dvě roviny mohly sejít v právě v bodě (kritériu) „město a občan“.

Pro „kreativce“ a umělce je projekt EHMK skutečně velkou příležitostí (např. navázat spolupráci se zahraničními umělci a experty na kulturu, vyjet na „výměnu“ do zahraničí, vystupovat/vystavovat/tvořit po boku úspěšných umělců), což možná lidé, kteří nejsou z této branže, nemusí vnímat stejně. Většina členů týmu Plzně 2015 patří do této skupiny, a proto věří, že se nakonec jejich snaha vyplatí a přece jen se podaří **něco změnit**. Jakkoliv se toto v současné situaci může jevit jako boj s větrnými mlýny, velmi oceňuji vize, které snad nakonec, stanou-li se **věcí veřejného zájmu**, mohou být pro Plzeň tím potřebným impulsem. Nenásilné zapojování široké veřejnosti do kulturního programu se jeví jako velká příležitost a současně nezbytnost.

Pro politiky může být projekt příležitostí ke zviditelnění (zejm. před volbami⁹⁹). Jejich oficiální podpora projektu může být vhodným nástrojem pro zvýšení kreditu před občany-voliči (snad také proto, že podporu kultury je velmi těžké kritizovat, neboť na sebe váže mnoho pozitivních konotací¹⁰⁰). Jak jsem již uvedla, tyto rozvojové strategie jsou mezi politiky oblíbené, a to i v případě, že tak úplně nefungují (viz Keating, de Franz 2004). Navíc realizace velkých infrastrukturních projektů (jako je např. nové divadlo¹⁰¹) evokuje ve městě pocit, že se „něco děje“ (Landry 2008) a že se něco „dobrého“ podařilo prosadit, což je vzhledem k omezenému volebnímu mandátu pro politiky velmi přitažlivé.

⁹⁹ Jako se stalo např. v Lille (EHMK 2004), kde starostka města osobně velmi intenzivně propagovala projekt EHMK, díky čemuž uspěla i v následujících volbách. Celý projekt byl mimořádně úspěšný zejména díky tomu, že obyvatelé města pojali kulturní program za svůj a doslova měli „hlad“ po kultuře (Paris, Baert 2011).

¹⁰⁰ Stejně tak jako je velmi těžké namítat něco vůči podpoře velkých sportovních událostí, neboť sport (stejně jako kultura) má mnoho pozitivních konotací (viz Hall 2006).

¹⁰¹ V přihlášce do 1. kola se uvádí, že obyvatelé Plzně jsou velmi hrdí na své divadlo a že nepodporovat divadlo by byla „politická sebevražda“ (Kosová cit. v Beneš et al. 2009, str. 18).

Pro město jako celek může být projekt EHMK příležitostí k **otevření se novým impulsům**. Předpokládá se, že město se bude muset **intenzivněji zapojit** (např. do mezinárodních sítí) a spolupracovat i s jinými městy. To by mohlo být užitečnou a inspirativní **sebereflexí** pro Plzeň (srovnání je důležité nejen pro kulturní organizace, ale i pro městské politiky), která je týmem Plzně 2015 charakterizovaná jako velmi provinční, konzervativní město a do sebe zahleděné město.

Proces přípravy tak velkého (mega)projektu je pro město přínosný i v tom, že se lépe naučí **strategicky plánovat**, koordinovat činnosti širšího spektra aktérů, pracovat s místními zdroji (zejména lidmi) a vyhledávat různé zdroje financování. Tato schopnost zde zatím dle mého názoru chybí.

Pro obyvatele města může být projekt EHMK příležitostí naučit se a poznat něco nového, zažít „nový rozměr“ kultury, která by se postupně mohla stát součástí jejich každodenního života. Zvýšením atraktivity města by se také mohl zvýšit životní standard těchto obyvatel a mohla by vzrůst hrdost na své město. Postupná aktivizace a participace na veřejném dění může vést k větší otevřenosti a zároveň k ochotě a snaze sami něco změnit. Velmi závisí, jak se bude nadále s veřejností pracovat, jakou zvolí tým Plzně 2015 komunikační strategii a jestli se mu podaří vzbudit v obyvatelích zájem – alespoň tak, jak se to podařilo v době kandidatury.

8.5 Specifický vliv společenského kontextu v post-socialistických městech?

Zkušenosti měst z **post-socialistické Evropy** jsou „*dosud tristní*“ (Kreuzmannová cit. v Rais 2012). Média upozorňují na nelichotivé zprávy ne nepodobné těm z Plzně¹⁰². Tyto skutečnosti nutí k zamyšlení, zda-li jsou státy post-socialistické Evropy na takový projekt vůbec připraveny a zda-li je pro ně projekt EHMK v současné podobě efektivním nástrojem.

Město z **post-socialistického** bloku, které projekt EHMK již realizovalo, a je na něm možné demonstrovat některé obecnější rysy, je Pécs (EHMK 2010). Talone (2011) uvádí, že navzdory tomu, že se tamější tým EHMK od začátku snažil důsledně řídit doporučeními minulých EHMK a Palmerovou zprávou, vyskytly se **problémy**, které projekt značně **destabilizovaly** a velmi negativně ovlivnily veřejné mínění o projektu jako takovém. Byla to např. vysoká fluktuace vedoucích zaměstnanců (a jejich rezignace), nedostatečně zajištěné financování ze strany sponzorů, zpoždění projektů, nedostatečná autonomie kreativního týmu, změna politického vedení města během přípravy projektu či nízký stupeň zapojování místních obyvatel. Szalay¹⁰³

¹⁰² Např. u Košic (EHMK 2013) jsme mohli zaregistrovat např. odvolání uměleckého vedení, nezajištěné finance od státu, nařčení z politizace projektu nebo dosazení vedoucích pracovníků bez výběrového řízení (Ogurčáková 2010).

¹⁰³ T. Szalay – umělecký a mezinárodní poradce města Pécs a ředitel mezinárodních vztahů společnosti zahrnující umělecké instituce města Pécs

(Den Evropy 2011) přiznal, že největším úskalím projektu EHMK bylo přílišné soustředění se na investice, nadměru obsáhlý program a zejména silný politický vliv. Talone (2011) popisuje, že tento **politický vliv** (složité politické struktury na městské i národní úrovni, proto zdlouhavý a problematický proces rozhodování) brzdil plnohodnotnou přípravu kulturního projektu až do roku 2008, kdy už bylo pozdě zmobilizovat dostatek kulturních operátorů a naplnit všechny plánované vize. Kvůli nedostatku financí muselo město dokonce prodat některé nemovitosti a zbytek finančního deficitu vyřešit půjčkou.

Projekt se nakonec realizoval a i přes tato úskalí byl **rok 2010** pro město velmi **výjimečný** (Szalay, Den Evropy 2011). Szalay zdůraznil, že v roce 2009 bylo až 80% obyvatel města skeptických k projektu EHMK, což se prý během roku 2010 a 2011 výrazně změnilo. Jako největší pozitiva uvedl, že se v rámci projektu neplánovaly věci kvůli EHMK, ale **díky EHMK**, a projekt byl orientovaný do budoucna. Talone (2011) považuje za přínosné, že se Pécsi podařilo vytvořit novou strukturu (autonomní na centrální vládě), která řídí projekt a zahrnuje i oblast širšího regionu, a propojit činnost univerzity a dalších výzkumných organizací.

Myslím si, že **úspěchem** se stane to, co za něj budeme považovat. Proto je třeba k hodnocení jakéhokoliv města s titulem EHMK přistupovat **velmi opatrně**, neboť projekt může být a bývá) hodnocen různými aktéry odlišně (rovněž záleží, co se stane mediálním diskurzem).

*„Plzeň získala titul EHMK v době, kdy se v západní Evropě již viditelně proměnila – mimo **chápaní kultury i její pozice ve společnosti**, i samotná administrace kultury, její podpora a podoba. Změnila se infrastruktura kulturních organizací, stejně jako jejich architektura. Vývoje doznaly i pozice a působení umělců ve společnosti...“* (Brabcová et al. 2011, str. 22). Zjednodušeně lze říci, že co je v západní Evropě již zvykem, u nás stále chybí. V tomto bodě je dle mého názoru **zásadní problém** a zároveň největší hrozba úspěšné realizace projektu EHMK v Plzni.

Tým Plzně 2015 se nemůže soustředit pouze na přípravu a realizaci samotného kulturního programu pro rok 2015 a roky následující (má-li být projekt udržitelný), jak by to asi probíhalo v západní Evropě; plzeňský tým musí nejprve **vytvořit v rámci města** takové **prostředí**, do kterého bude možné projekt vsadit. Nemluvíme o prostředí pouze fyzickém, mám na mysli prostředí společenské a zejména politické.

Tým Plzně 2015 od začátku chápe projekt EHMK jako velkou **výzvu**, ačkoliv si uvědomuje, že je velmi obtížným úkolem, *„aby se projekt EHMK 2015 ve své realizaci přiblížil standardům, nastaveným úspěšnými evropskými městy“* (Brabcová et al., str. 22). Myslím si, že by bylo nereálné přiblížit se těmto standardům. Toto si je autorský tým vědom, a proto se rozhodl jít cestou menších a vzájemně se doplňujících změn, které by ve výsledku mohly mít pro Plzeň skutečně velký přínos (Brabcová et al. 2011).

Při současném vývoji situace se však ukazuje se, že bude možná **problematické vůbec naplnit vytyčené vize** a vypořádat se s projektem „*se ctí*“ – jak zněla jedna z definic „úspěchu“ (viz Brabcová et al. 2011).

8.6 Doporučení

1. Pro Plzeň

- **Více se zaměřit na práci s veřejností**

Město nejsou jen politici, ale především **občané**. Lidé a jejich aktivity tvoří město a jeho kulturu. Pro ně má být projekt EHMK určen především. Proto je nutné zajistit, **aby investice**, které provází EHMK, **sloužily právě místním obyvatelům a komunitám**, než riskovat, že dojde k povrchní změně prostředí a obyvatelé budou ponecháni v pozadí (García 2004).

Za podstatný nedostatek, který s tímto bodem úzce souvisí, považuji dosud neprovedenou **diagnózu očekávání** (studii/šetření objasňující očekávání) jednotlivých aktérů (občanů, podnikatelů, kulturních organizací, potenciálních turistů aj.) od projektu EHMK. Prakticky neznáme stav, který bychom mohli považovat za výchozí. V jiných městech (např. Essen, Stavanger) proběhla v období kandidatury šetření, díky kterým potom bylo jednodušší operacionalizovat slovo „úspěch“ (ten totiž představuje pro každou skupinu aktérů něco jiného) a sledovat dynamiku vývoje postojů občanů v čase neboli „mít prst na tepu doby“. Toto by měla být výzva jak pro univerzitu, tak pro město; pro Plzeň 2015 bude nyní povinností.

Diagnostikujeme-li, jací jsou **plzeňští občané** (resp. publikum) a jací by ideálně měli být, měli bychom (nebo tým Plzně 2015) **s nimi ještě intenzivněji pracovat** a pokusit se převést je z bodu A do bodu B – nejen rétoricky. Spokojení a s projektem ztotožnění občané potom mohou být hnací silou budoucích změn, půjde tedy o iniciativu „odspoda“. Je možné, že tyto procesy budou trvat velmi dlouho a budou se dít postupně. Je rovněž možné, že si projekt nezíská důvěru většiny; je však nutné zapojit ty, kteří o spolupráci mají zájem. Myslím si, že při úspěšně zvládnutém projektu EHMK mají **pocít'ovat vítězství** zejména **občané** a realizační tým, ačkoliv odvedl mnoho práce, by měl zůstat skromně upozaděn; aby se snad zdálo, že se všechno dělo „přirozeně“. Je však těžké (až nemožné) zabránit tomu, aby někdo nevyužil tak velkého projektu pro osobní prospěch (nejen finance, ale i zviditelnění pro budoucí kariéru).

Na otázku, **co můžeme udělat více**, aby měl projekt EHMK v Plzni skutečně trvalý přínos, odpověděl Milan Svoboda (Osobní setkání 2012), bývalý ředitel projektu Plzeň 2015, takto: „*Napadá mě jediné téma – pracujme s lidmi, odpoutejme se od politiků, MK ČR, EK a pracujme s lidmi. S těmi, pro které chceme ten projekt dělat. Zapojme je do programu, přitáhneme je k*

akcím. Pracujeme s nimi systematicky, pořád (nejen od pondělí do středy...). Vykašleme se na to, co je program a co je participace a pracujeme s lidmi – doopravdy.“

- **Podněcovat propojení činností jednotlivých organizací**

Za další významný bod považují **intenzivnější spolupráci mezi různými (nejen politickými) aktéry** ve městě. Spolupráce by byla efektivní ve chvíli, kdy by všichni zúčastnění chápali zapojení do projektu EHMK jako výzvu a viděli by v něm svoji úlohu. Toto však předpokládá nalezení společného dialogu a sdílení vize.

K tomu by mohlo napomoci jejich aktivnější **zapojení do sítí** (strategických spojenectví), jejichž vznik může tým EHMK iniciovat (např. podnikatelé a umělecké školy; univerzita a další výzkumné a rozvojové organizace). To by mj. umožnilo výměnu důležitých informací a kontaktů (je důležité nenechávat si je pro sebe).

Doporučila bych ZČU, aby se aktivněji zapojila do aktivit **sítě univerzit měst EHMK** (zapojení do mezinárodního výzkumu; to by mohlo obohatit vědomostní základnu a přinést více kritiky a postřehů z různých prostředí). Děkan Ekonomické fakulty Jiří Vacek proto již navrhl, že by pro ZČU bylo výzvou uspořádat v roce 2015 **konferenci** sítě univerzit právě v Plzni a zapojit se tak do činností UNeECC. Problém však nastává s tím, že UNeECC potřebuje včasný závazek (několik let dopředu) od univerzity, jež potřebuje závazek od města, s čímž by dle zástupců ZČU mohl být problém.

2. Pro města, která se rozhodnou kandidovat na EHMK

- **Zvážit potřebnost titulu EHMK**

Na základě zkušeností z Plzně bych doporučila ostatním městům, která se rozhodnou kandidovat na titul EHMK, aby ještě před kandidaturou velmi **sebekriticky zvážila**,

- **k čemu hodlají** titul využít,
- jaké jsou jejich **globální cíle**,
- jaké cíle sledují **jednotliví aktéři** a co od projektu očekávají,
- co bude pro koho představovat **úspěch**,
- jakým způsobem budou **s kulturou pracovat** (kulturo-centrický či ekono-centrický, jakou a čí kulturu budou podporovat),
- zda-li mají **zajištěné prostředky** jak pro realizaci projektu, tak pro jeho udržitelnost,
- zda-li mají nastavené **podmínky spolupráce** mezi různými aktéry na různých úrovních.

Považuji za podstatné mít **jasně definované cíle** a vybrat jich spíše méně, které budou skutečně nosné a zároveň postižitelné. Příliš dlouhý seznam rozmanitých cílů (zasahujících do různých sfér ve městě) naopak vede k jejich inflaci, povrchnosti a obtížnému naplnění (a samozřejmě k velmi obtížnému hodnocení).

3. Pro Evropskou unii (téma post-socialistických zemí)

Na základě ne příliš úspěšných příkladů realizace projektu EHMK u post-socialistických zemí se obávám, že **současná koncepce projektu není pro tato města velmi vhodná**. Tato města mají obvykle velké problémy nejen s finančním, ale také s organizačním zajištěním celé akce. Domnívám se tedy, že nejsou připravena na projekt EHMK v celé své šíři, neboť se vedle přípravy a organizace kvalitního kulturního programu (včetně jeho udržitelnosti do budoucna) musí zároveň soustředit na vytvoření podmínek v rámci města, do kterých mohou projekt EHMK „vsadit“.

U post-socialistických měst by měl být kladen **větší důraz na „proměnu“** vnitřního prostředí města (tzn. změna postoje ke kultuře a kreativitě, zvýšení úrovně politické kultury, změna společenské atmosféry, budování vzájemné důvěry a „rehabilitace“ vize a vzájemného dialogu) **než na špičkový kulturní program** v daném roce, který bude rezonovat v celé Evropě. Post-socialistická města obvykle nedisponují prostředky k zajištění marketingové kampaně, která by měla potenciál zasáhnout celou Evropu. Často ani nemají s tak velkými projekty předchozí zkušenosti. Pro tato města bývá obvykle náročné „vymanit“ se ze stínu hlavního města. Za úspěch bych proto u těchto měst považovala, stanou-li se vyhledávanou kulturní metropolí v rámci svého národního státu a dokáží-li si vybudovat silné a trvalé kontakty se zahraničím. Ambice na to stát se vyhledávanou evropskou kulturní metropolí považuji za přehnané a snaha těchto měst vyrovnat se kulturním metropolím západní Evropy je může svádět k megalomanským plánům (např. v podobě nákladné infrastruktury), kvůli kterým jim potom nezbyvají prostředky na tvorbu programu a podporu sítí.

Kritérium EU „**evropská dimenze**“ je pro projekt EHMK zásadní. U post-socialistických měst bývá však problematické jej naplnit. Pro tato města je velmi těžké najít rovnováhu mezi lokální a globální rovinou, zejména při lokální zahleděnosti politiků a nepochopení evropské dimenze rozvoje. V rámci tohoto kritéria bych doporučovala větší důraz na zapojení do mezinárodních sítí a aktivnější přístup i ze strany EU, která by měla zajistit mezinárodní platformu, jako bylo např. ECOC Policy Group (bohužel fungovala jen jeden rok), která by měla potenciál pro efektivnější výměnu znalostí.

Mám rovněž pocit, že tato města považují projekt EU v mnoha ohledech za „spasitelský“; je však třeba si uvědomit, že **EU nemá takové pravomoci** zasahovat do života města a do

projektu, jak by se mohlo zdát. EU projekt pouze zaštiťuje a dává mu formální rámec. Automatický úspěch však zaručit nemůže.

V tomto směru bych navrhovala, aby EU začala s **předběžným monitoringem** kandidátských měst mnohem dříve a aby jasně určila, čím tato města už musí disponovat (samozřejmě s ohledem na specifickou situaci města). Považovala bych za podnětné (nevím však, nakolik by to bylo pro EU reálné) zajistit odborníka/y (velvyslance) z EU, kteří by byli danému městu přiděleni, aby docházelo k intenzivnějšímu a kontinuálnímu kontaktu mezi městem a EU a nejen k nárazovým monitorovacím akcím, na které je možné se připravit a předstírat (v případě problémů), že je vše v pořádku (jako např. při poslední návštěvě výboru v Plzni). Považuji za problém, že města často chápou monitoring EU jako „diktát“ či „prověrku“, ne jako pomoc a doporučení. Tomuto nepochopení by se dle mého názoru mohlo předejít právě užší a intenzivnější komunikací mezi lokální a evropskou úrovní. Tím by byla rovněž zajištěna potřebná metodická pomoc těmto městům. Nedokážu však předpovědět, jak by na nabídku takové pomoci reagovala města.

Větší **finanční podporu** bych považovala za nutnou za současných podmínek EHMK (zejm. pro zajištění špičkového kulturního programu). Pokud by se však vytvořila pro post-socialistická města **jiná kritéria** (jakási „**light-verze**“ EHMK s větším důrazem na proměnu), byla by situace už méně dramatická. Větší finanční pomoc od EU by zřejmě snižovala motivaci týmu EHMK samostatně hledat jiné možné cesty financování. Zároveň se obávám, že zvýšení finanční podpory není ani v zájmu EU.

9 Závěr

“To finish a work? To finish a picture? What nonsense! To finish it means to be through with it, to kill it, to rid it of its soul, to give it its final blow the coup de grace for the painter as well as for the picture.”

(Pablo Picasso)

Cílem diplomové práce bylo představit projekt Plzeň EHMK 2015 v kontextu iniciativy EU a diskutovat a vyhodnotit přípravu realizace projektu v Plzni s důrazem na potenciály a úskalí a hledání hlubších příčin v současnosti neuspokojivého až kritického stavu přípravy EHMK Plzeň 2015. Abych mohla naplnit tento cíl, bylo třeba nejprve téma EHMK zarámovat do teoretických konceptů a zohlednit rozličné náhledy na tyto koncepty reflektující současnou diskuzi. Seznámila jsem se nejprve s teoretickými koncepty, založenými na využití kultury a kreativity pro rozvoj a regeneraci měst, včetně možných způsobů jejich aplikace a problémů a dilemat, ke kterým při aplikaci dochází. Práce je rozdělena do několika tematicky ucelených kapitol, které si odpovídají na dílčí cíle. Tyto poznatky jsem využila při zhodnocení projektu EHMK v Plzni. Hodnotící analýza se z velké části opírá o postřehy získané zúčastněným pozorováním přímo ve společnosti Plzeň 2015. V závěru celé práce nabízím souhrnné obecné zhodnocení.

Kultura a kreativita, coby synergicky působící koncepty, začínají postupně pronikat do všech sfér lidského života. Tyto pojmy samy o sobě vyvolávají mnoho pozitivních asociací a je velmi těžké proti jejich propagaci něco namítat. Často se však setkáváme s velmi vágně vymezenými koncepty, v rámci nichž se kultura stává prostředkem k zajištění mnohem komplexnějších cílů socio-ekonomického rozvoje a regenerace měst (především ke zvýšení atraktivity a konkurenceschopnosti).

Věřím, že kultura je nezbytnou **součástí lidského života** a myslím si, že města (nezávisle na držení titulu EHMK) by měla vytvářet vhodné **podmínky** pro její přirozený rozvoj, přičemž by měla reagovat primárně na potřeby obyvatel města. Nejsem zatím přesvědčená, že kulturu lze **strategicky** plánovat „shora“ (např. marketingovými strategiemi), a nepřilíš důvěřuji strategiím, které považují kulturu za **hlavní motor** rozvoje/regenerace města. V kontextu těchto strategií vnímám jako velmi závažné nebezpečí instrumentalizace kultury pro jiné než kulturní účely (jak upozorňuje např. Zukin 1995 nebo Jones a Wilks-Heeg 2004). Z tohoto důvodu by se mělo k plánování/využívání kultury přistupovat velmi **opatrně** (citlivě provedený marketing může mít velké přínosy, ale agresivní formy mohou mít nedožrnné negativní následky). Ztotožňuji se s názorem, že je třeba „**plánovat kulturně, nikoli plánovat kulturu**“ (Bianchini cit. v Institut umění 2009, str. 84).

Projekt EHMK, stejně jako koncepty založené na kultuře a kreativitě, je na jednu stranu velmi intenzivně propagovaný, na druhou stranu také kritizovaný, v obou případech je i přes svou mnohaletou tradici stále považován za málo známý či pochopený.

Zdá se, že **pro EU** je projekt EHMK poměrně levným „**politicko-ekonomicko-marketingovým**“ nástrojem, neboť podporuje evropskou integraci¹⁰⁴, šíří „unijní“ značku a příznivý image EU, podněcuje konkurenci mezi městy i ekonomickou výkonnost (např. propagace „nově objevených“ kreativních průmyslů; nebo např. tlak na evaluaci a monitoring prováděný soukromými konzultantskými firmami současně bez snahy EU o vytvoření metodiky vlastní), přičemž EU na projekt EHMK alokuje velice nízkou hladinu financí.¹⁰⁵

Města v podstatě sledují obdobné cíle jako EU, jen v jiném měřítku. Snaží se o pozitivní změnu image (včetně posílení identity obyvatel) a zároveň o nastartování ekonomického rozvoje (např. stimulací kulturní spotřeby a produkce, rozvojem CR). Města očekávají, že k nim bude díky EHMK proudit více investic a ve větší míře i státní subvence. To pro města představuje zejména větší možnost **rozvoje a regenerace**, na druhou stranu také potenciální zdroj **konfliktu** právě kvůli směřování a možnostem využití zdrojů (Palonen 2010), které jsou vždy limitované.

Ideálem by mělo být nápadité **propojení** mezi kulturním rozvojem a socio-ekonomickou udržitelností, což nutně vyvolává kritické otázky, zda-li může vést ekonomika a kultura ke konvergenci a jestli se kulturní, sociální a ekonomické cíle v dlouhodobém hledisku spíše sbíhají, či odpuzují.

Vzhledem k množství **rozičných aktérů**, kteří rozhodují o projektu EHMK – jeho cílech i způsobech realizace, je téměř nemožné vyhnout se **problémům a dilematům** v otázkách např. o tom, jaká (čí) kultura se bude propagovat (např. Zukin 1995), které části města a které skupiny obyvatel z toho budou mít prospěch, jestli jsou sériová opakování (např. Harvey 1989) postavena před unikátnost a specifičnost lokální kultury, jak se vzájemně doplňují globální ambice a lokální potřeby (Ponzini, Ruoppila 2011), zda-li je atraktivnější podporovat mega-projekty s cílem přilákat turisty nebo preferovat dlouhodobé investice, které osloví místní obyvatele (např. Jones, Wilks-Heeg 2004) atd.

Myslím si, že projekt EHMK by měl zůstat především v rovině **kultury**. Je přitom možné, že silná vize projektu spolu s akcelerací politických rozhodnutí, propojením činnosti různých aktérů a s přehodnocením další vývojové trajektorie města má značný potenciál pozitivně ovlivnit i jiné sféry ve městě (např. socio-ekonomickou oblasti). Tyto **další změny a jejich**

¹⁰⁴ projekt EHMK podněcuje myšlenku budování jednotné Evropy a vytváří pocit sdíleného prostoru, propaguje společnou evropskou kulturu a hodnoty a usiluje o posílení identity „evropanství“

¹⁰⁵ Ačkoliv EU navýšila rozpočet (z pův. prům. €120 000 na město; na současnou částku €500 000 k roku 2001), částky jsou stále nedostatečné k podpoře plného programu a aktivit (zejm. v době obrovských očekávání ze strany obyvatel a stále tvrdší konkurence uvnitř měst a mezi městy). Finance od EU pokrývají asi 1,53% celkových nákladů, státní podpora EHMK je průměrně 56,84% a město a region přispívají 31% (Palmer 2004).

udržitelnost závisí však na mnoha dalších faktorech (např. vyspělost politické kultury, kontinuita vlády a vize, zapojování širšího spektra aktérů do rozhodovacích procesů, činnost neziskových organizací, dlouhodobá vize rozvoje města, kulturní politika, rozpočet města, fungující spolupráce mezi různými sektory založená na vzájemné důvěře atd.).

Lze usuzovat, že úspěšně zvládnutý projekt EHMK má potenciál přispívat k některým pozitivním změnám v dlouhodobějším hledisku; obávám se však, že toto nelze vysledovat během samotné realizace EHMK ani několik let po ní, a to ani sebekvalitnější evaluací. Dle mnohých autorů je největším **dlouhodobým pozitivním přínosem** projektu EHMK změna image města. K dalším efektům působení EHMK, zejména k dlouhodobě pozitivním dopadům do ekonomické a sociální sféry města, jsou odborníci, na rozdíl od EU, spíše skeptičtí.

Plzeň nepovažuji za „rezavějící“ ani deprivované město (co se týká nezaměstnanosti či sociální polarizace) ve srovnání s jinými českými městy (jako byl např. Glasgow v britském kontextu). Není proto nutné chápat projekt EHMK jako příležitost k dosahování ekonomických cílů či k radikální přestavbě města. Spíše by se mělo jednat o **impuls k oživení místního** potenciálu (především lidského a kulturního), který již ve městě nepochybně je, a k diverzifikaci a profesionalizaci stávající nabídky služeb (především neziskových organizací). Tím by se mohlo město pomalu začít proměňovat a projekt EHMK. Tyto žádoucí efekty považuji za poměrně reálné, avšak velmi závisí na tom, jak se bude projekt EHMK v Plzni vyvíjet dál.

Projekt EHMK by dle mého názoru měl sloužit jako impuls k nastavení **společné vize**, k rozvinutí **vzájemného dialogu a kritické diskuze** či k překonání bariér, které nám brání spolupracovat, respektovat se či důvěřovat si. Právě tyto **bariéry** a další obecné **jevy a procesy**, typické zejm. pro post-socialistickou společnost (vzájemná delegitimizace a nedůvěra, provincialismus, nepochopení globální vize rozvoje atd), **spolu s místními chybami** (např. zcela odlišné zájmy a očekávání od projektu EHMK mezi umělci a mezi politiky, odlišná vize budoucího směřování města, nepochopení konceptu, podcenění budoucích důsledků, snahy o politizaci a komercializaci atd.) vedly k tomu, že vývoj projektu EHMK v Plzni během necelého roku prošel celou **škálou hodnot** – od nadějněho očekávání, velkých oslav přes nejistotu a váhání až po současnou „deziluzi“.

Současný stav projektu EHMK v Plzni je poměrně závažný. Tým Plzně 2015 nemá dostatek politické podpory (na státní, regionální a zřejmě ani lokální úrovni), nemá dostatečné finanční zdroje a kvůli nelichotivým mediálním kauzám ztrácí i dobrou image mezi obyvateli města. Situace došla tak daleko, že správní rada (v Plzni zastoupena především lokálními a regionálními politiky a úředníky) společnosti Plzeň 2015 oznámila, že pokud se nepodaří zajistit na podporu kulturního programu více financí (do října 2012), bude zvažovat dokonce odevzdání titulu EHMK.

Nemělo by se však zapomínat na to, co **příznivého** se díky projektu EHMK v Plzni již povedlo. Za velmi pozitivní aspekty považuji to, že projekt přitáhl mnoho vzdělaných a zkušených lidí, kteří se shodli na tom, že je třeba něco změnit, a vytvořili vizi toho, jak by měla Plzeň v roce 2015 i po něm vypadat. Tato vize sklidila úspěch i u mezinárodních hodnotitelů a splňovala evropská kritéria. Za další pozitivní aspekty považuji vyvolání řady podnětných a kritických diskuzí o dalším směřování vývoje města; podporu dosud chybějících žánrů a prostorů ve městě (např. Světovar) či paralelní aktivizaci některých občanských iniciativ, které začaly intenzivněji upozorňovat na konkrétní palčivé problémy ve městě (zejm. na netransparentní činnost politicko-úřednického aparátu). Tyto aktivity by mohly vést k nastolení kultivovanějšího dialogu a k větší emancipaci občanů, která by mohla být potřebnou a dosud nedostatečnou iniciativou „odspoda“.

Myslím si, že pro společnost Plzeň 2015 bude v tomto období klíčové začít opět velmi intenzivně **pracovat s veřejností** a jednat s těmi, kteří vizi, jež byla představena v přihlášce do soutěže EHMK, již sdílejí. Není čas přesvědčovat o „své pravdě“ ty, kteří projekt nepodporují a záměrně ho delegitimizují. Dále bych doporučovala co nejdříve provést **analýzu očekávání** široké veřejnosti od projektu a dle toho přehodnotit budoucí náplň programu. Je třeba, aby se projekt EHMK opíral o občany města, kteří dle mého názoru nepotřebují megalomanské projekty, nýbrž takovou kulturu, která by se mohla stát součástí jejich života.

Ukazuje se, že pro **post-socialistické státy** je velmi obtížné realizovat projekt EHMK na „evropské úrovni“. Obávám se, že současná **kritéria EU** na špičkový kulturní program (s mezinárodním přesahem) jsou pro tyto státy velmi přísná. V těchto městech musí přípravné a realizační týmy EHMK totiž kromě samotné přípravy kulturního programu současně vybudovat ve městě takové podmínky, do kterých by bylo možné program zasadit. Tyto podmínky jsou jak fyzické (např. vybudování odpovídající infrastruktury), tak společenské (příprava budoucího publika, rozvoj spolupráce napříč sektory, budování důvěry veřejnosti vůči důvěryhodnosti projektu atd.). Vzhledem k nedostatečným finančním zdrojům a nedostatečným zkušenostem s podobnými projekty dochází u těchto měst k mnohým problémům, které si jsou typově velmi podobné a setkáváme se s nimi i v Plzni. EU by dle mého názoru měla u těchto měst klást **větší důraz na „změnu“** (transformaci) **prostředí** než na excelenci kulturního programu. K tomu by mohla přispět větší metodická pomoc ze strany EU (např. zvýšená spolupráce s městem již v před-výběrové fázi, jasně stanovené požadavky od měst, která se o titul uchází, a kontinuální komunikace během celé doby; ne pouze několik monitoringů a nárazových kontrol) a přehodnocení současného konceptu EHMK.

Kultura a péče o ní je nezbytnou součástí našeho života a je záležitostí trvalou, neměří se na volební období, nedá se asi ani uspokojivě vyčíslit či „evaluovat“. Je to štafeta, kterou si

předáváme a zanecháváme na ní i svůj otisk, proto bychom měli důsledněji zvažovat, jakou kulturu budeme vytvářet a jakou „kulturní stopu“ po sobě zanecháme.

10 Seznam použitých informačních zdrojů

- ÅKERLUND, U. (2009): Implementation of hallmark events among tourism stakeholders: the discourses of Umea's bid for European Capital of Culture 2014. Department of Social and Economic Geography, Umea University, Sweden.
http://www.geo.umu.se/digitalAssets/42/42025_m_akerlundu.pdf
- ANDERSSON, H., RUOPPILA, S. (2011): Culture and urban space in academic research projects of Turku 2011 European Capital of Culture. Tafter Journal n. 42, dicembre 2011, numero speciále. <http://www.tafterjournal.it/2011/12/05/culture-and-urban-space-in-academic-research-projects-of-turku-2011-european-capital-of-culture/>
- AVRATOVÁ, S. et al. (2008): Plzeň – Evropské hlavní město kultury 2015. Předběžná studie proveditelnosti. DHV CR, Praha.
- BAĎURA, J., NĚMCOVÁ, B., (2010): Evropským městem kultury je Plzeň, Ostravu utěšoval i předseda poroty. iDNES.cz, 8.9.2010. http://kultura.idnes.cz/evropskym-mestem-kultury-je-plzen-ostravu-utesoval-i-predseda-poroty-1m5-divadlo.aspx?c=A100908_104130_divadlo_jaz (2012-02-02)
- BAILEY, C., MILES, S., STARK, P. (2004): Culture-led Urban Regeneration and the Revitalisation of Identities in Newcastle, Gateshead and the North East of England. International Journal of Cultural Policy, Vol. 10, No. 1, 47-65.
- BALSAS, C. L. (2004): City Centre Regeneration in the Context of the 2001 European Capital of Culture in Porto, Portugal. Local Economy, 19(4), 396-410.
- BAXA, M. [Den Evropy 2011]: Přivítací řeč. Mezinárodní konference o Evropských hlavních městech kultury. Den Evropy: The Day of Europe, dne 9.5.2011, Plzeň – Měšťanská beseda.
- BENEŠ, E. et al. (2009): Přihláška města Plzně do soutěže o titul Evropské hlavní město kultury 2015. Statutární město Plzeň, Magistrát města Plzně, Plzeň, 238 s.
- BESSER, J. [Den Evropy 2011]: Hlavní projev. Mezinárodní konference o Evropských hlavních městech kultury. Den Evropy: The Day of Europe, dne 9.5.2011, Plzeň – Měšťanská beseda.
- Bílý slon (2012): In: Wikipedie: otevřená encyklopedie. Wikipedia foundation, last update 19. 3. 2012. http://cs.wikipedia.org/wiki/B%C3%ADl%C3%BD_slon (2012-03-20)
- BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. (2011): Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, implikace. 2. vyd. Karolinum, Praha, 343 s.
- BRABCOVÁ, A. [Den Evropy 2011]: Diskuze u kulatého stolu – veřejná správa a politická reprezentace. Mezinárodní konference o Evropských hlavních městech kultury. Den Evropy: The Day of Europe, dne 10.5.2011, Plzeň – Měšťanská beseda.

- BRABCOVÁ, A. et al. (2011): Strategie společnosti Plzeň 2015. Plzeň 2015, Plzeň, 107 s.
http://www.plzen2015.net/wp-content/uploads/2009/10/STRATEGIE_Plzen_2015_final.pdf
- BRABEC, M. [Den Evropy 2011]: Projev. Mezinárodní konference o Evropských hlavních městech kultury. Den Evropy: The Day of Europe, dne 9.5.2011, Plzeň – Měšťanská beseda.
- BUSINESS LEADERS FORUM (2008): Co je společenská odpovědnosti firem. Business Leaders Forum. <http://www.csr-online.cz/page.aspx?csr> (2012-03-09)
- CIKÁNEK, M. (2009): Kreativní průmysly: příležitost pro novou ekonomiku. Divadelní ústav, Praha, 79 s.
- COLOMB, C. (2011): Culture in the city, culture for the city? The political construction of the trickle-down in cultural regeneration strategies in Roubaix, France. Town Planning Review, 82 (1), 77-98.
- COMUNIAN, R. (2009): Questioning creative work as driver of economic development: the case of Newcastle-Gateshead. Creative Industries Journal Vol.2 No.1, 57-71.
- COOKE, P., LAZZARETTI, L. (2008): Creative Cities, Cultural Clusters and Local Economic Development. New Horizons in Regional Science. Edward Elgar Publishing, Inc. Cheltenham, 367 s.
- ČERNÍK, R. (2008): Zpráva o stavu kultury ve městě Plzni. Magistrát Města Plzně, Plzeň.
- ČESKÁ TISKOVÁ KANCELÁŘ (2011): Plzeň bude hlavní město kultury, chce ale víc peněz od státu. ČT24, 13. 12. 2011. <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/regiony/156844-plzen-bude-hlavni-mesto-kultury-chce-ale-vic-penez-od-statu/> (2012-01-20)
- ČESKÁ TISKOVÁ KANCELÁŘ (2012): Plzeň nemá na Evropské hlavní město kultury. Vzdá se titulu? Lidovky.cz, 27.4.2012. http://byznys.lidovky.cz/plzen-nema-na-evropske-hlavni-mesto-kultury-vzda-se-titulu-p4c-/firmy-trhy.asp?c=A120427_125837_firmy-trhy_rka (2012-04-28)
- DAVIES, T. [Den Evropy 2011]: Proslov. Mezinárodní konference o Evropských hlavních městech kultury. Den Evropy: The Day of Europe, dne 10.5.2011, Plzeň – Měšťanská beseda.
- DE PROPIS, HYPONEN (2008): Creative clusters and governance: the dominance of the hollywood film cluster. In: Cooke, P., Lazzaretti, L. Creative Cities, Cultural Clusters and Local Economic Development. New Horizons in Regional Science. Edward Elgar Publishing, Inc. Cheltenham, 289-292.
- DEFFNER, A. M., LABRIANIDIS, L. (2005): Planning Culture and Time in a Mega-event: Thessaloniki as the European City of Culture in 1997. International Planning Studies, Vol. 10, No. 3-4, 241-264.
- EUROPEAN CAPITALS OF CULTURE POLICY GROUP (2010): An international framework of good practice in research and delivery of the European Capital of Culture programme. http://ecocpolicygroup.files.wordpress.com/2010/07/ecoc-policy-group_research-framework1.pdf

- EVANS, G. (2005): Measure for Measure: Evaluating the Evidence of Culture's Contribution to Regeneration. *Urban Studies*, Vol. 42, Nos 5/6, 959-983.
- EVANS, G. (2009): Creative Cities, Creative Spaces and Urban Policy. *Urban Studies*, 46 (5&6), 1003-1040.
- EVROPSKÁ UNIE (2006): Rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady č. 1622/2006/ES ze dne 24. října 2006. In: Úřední věstník Evropské unie, L304/1-L304/6.
- EVROPSKÁ UNIE. Evropská komise (2009a): 2009, European Year of Creativity and Innovation. Culture, last update 26 January 2012. http://ec.europa.eu/culture/news/ne0008-european-year-of-creativity-and-innovation_en.htm (26-02-2012)
- EVROPSKÁ UNIE. Evropská komise (2009b): European capitals of culture: the road to success: from 1985 to 2010. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- EVROPSKÁ UNIE. Evropská komise (2009c): Pokyny pro města ucházející se o titul Evropské hlavní město kultury. http://www.plzen2015.net/wp-content/uploads/2009/10/pokyny_pro_EHMK.pdf
- EVROPSKÁ UNIE. Evropská komise (2010a): History of the Capitals. Culture, 15. 10. 2010. http://ec.europa.eu/culture/our-programmes-and-actions/doc443_en.htm (2012-01-29).
- EVROPSKÁ UNIE. Evropská komise (2010b): Summary of the European Commission conference "Celebrating 25 years of European Capitals of Culture". Brussels, 23-24 March 2010. http://ec.europa.eu/culture/documents/conclusions_ecoc.pdf
- EVROPSKÁ UNIE. Evropský parlament (1999): Decision 1419/1999/EC of the European Parliament and of the Council of 25 May 1999. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1999D1419:20040501:EN:PDF>
- EVROPSKÁ UNIE. Rada (2009): Revidovaná zpráva 8749/1/09: Kultura jako katalyzátor tvořivosti a inovací – přijetí závěrů Rady. Evropská Unie, Rada, Brusel. http://www.mkcr.cz/assets/evropska-unie/predsednictvi-rade-eu/aktuality/zavery-rady_1.pdf
- EVROPSKÉ HLAVNÍ MĚSTO KULTURY (projekt). Výběrová komise (2010): Výběr Evropského hlavního města kultury pro rok 2015 v České republice: zpráva z konečného výběru. http://www.plzen2015.net/wp-content/uploads/2010/10/Zprava-z-konecneho-vyberu_EHMK-2015-CZ_CS1.pdf
- FLEW, T. (2010): Toward a Cultural Economic Geography of Creative Industries and Urban Development: Introduction to the Special Issue on Creative Industries and Urban Development. *Information Society*, 26(2), 85-91.
- FLORIDA, R. L. (2005): *Cities and the Creative Class*. Routledge. New York, 198 s.
- FLORIDA, R. L. (2009): *Who's your city? : how the creative economy is making where to live the most important decision of your life*. Vintage Canada. Toronto, 392 s.
- FLORIDA, R., TINGALI, I. (2004): *Europe in the Creative Age*. Demos. Milano, 48 s.

- FRANCESCA, A., ALINA, C., ALESSANDRO, C., FRANCESCA, D. (2010): Evaluating the culture-led regeneration. *Annals Of The University Of Oradea, Economic Science Series*, 19(2), 1062-1066.
- GAJDOŠ, J. (2010): Kreativní průmysly: rozvoj kultury, nebo nová tržní totalita? Disk, disk 32. <http://casopisdisk.amu.cz/cs/archiv/rocnik-2010/disk-32/kreativni-prumysly-rozvoj-kultury-nebo-nova-trzni-totalita> (2012-04-25)
- GARCÍA, B. (2004): Cultural Policy and Urban Regeneration in Western European Cities: Lessons from Experience, Prospects for the Future. *Local Economy*, Vol. 19, No. 4, 312-326.
- GARCÍA, B. (2005): Deconstructing the City of Culture: The Long-term Cultural Legacies of Glasgow 1990. *Urban Studies*, Vol. 42, Nos 5/6, 841-868.
- GARCÍA, B., MELVILLE, R., COX, T. (2010): Creating an Impact: Liverpool's experience as European Capital of Culture. University of Liverpool, Liverpool, 62 s. http://www.liv.ac.uk/impacts08/Papers/Creating_an_Impact_-_web.pdf
- GHILARDI, L. (2001): Cultural Planning and Cultural Diversity. In: Bennett, T. (ed.) *Differing Diversities: Cultural Policy and Cultural Diversity*. Council of Europe Publications, 2001. <http://www.culturalplanning-oresund.net/Annex-1-1liaghilardi.PDF>
- GIBODA, M. (2009): Buďme tvořiví v roce kreativity 2009. *Britské listy*, 9. 2. 2009. <http://blisty.cz/art/45237.html> (2012-03-12)
- GOMÉZ, M. V. (1998): Reflective Images: The Case of Urban Regeneration in Glasgow and Bilbao. *International Journal Of Urban And Regional Research*, 22(1), 106-121.
- GRACOVÁ, I. (2007): Názory obyvatel na kulturu výsledky dotazníkového šetření 2007. Plzeň – Evropské město kultury. Centrum pro komunitní práce západní Čechy, Plzeň. http://www.plzen2015.net/wp-content/uploads/2009/10/pmk_anketa_zaverecna-zprava_fin.pdf
- GRIFFITHS, R. (2006): City/Culture Discourses: Evidence from the Competition to Select the European Capital of Culture 2008. *European Planning Studies* Vol. 14, No. 4, 415-430.
- GUNAY, Z. (2010): Conservation versus Regeneration?: Case of European Capital of Culture 2010 Istanbul. *European Planning Studies*, 18(8), 1173-1186.
- HALL, C. M. (2006): Urban entrepreneurship, corporate interests and sports mega-events: the thin policies of competitiveness within the hard outcomes of neoliberalism. *Sociological Review Monograph*, 54(2), 59-70.
- HARVEY, D. (1989): From Managerialism to Entrepreneurialism: the Transformation of Urban Governance in Late Capitalism. *Geografiska Annaler* 71B (1), 3-17.
- HAVLÍČKOVÁ, Š. et al. (2010): Otevřete si Plzeň!: přihláška města Plzně na titul Evropské hlavní město kultury 2015. Statutární město Plzeň, Magistrát města Plzně, Plzeň, 246 s.
- HORÁK, M. (c2007): Governing the post-communist city: institutions and democratic development in Prague. University of Toronto Press. Toronto, 270 s.
- ILLNER, M. (2010): Deindustrializace průmyslových měst – projevy, příčiny, důsledky a strategie revitalizace. In: Hruška-Tvrď, L. a kol.: *Industriální město v postindustriální*

- společnosti. Vyd. 1. Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava, Ostrava, str. 9-20. http://impis.vsb.cz/docs/mono/IMPIS_dil01.pdf
- INSTITUT UMĚNÍ (2009): Sborník odborných příspěvků Fórum pro kreativní Evropu, 26.-27. března 2009, Praha. 1. vyd. Institut umění, Praha.
<http://www.culturenet.cz/res/data/012/001426.pdf>
- JONES, P., WILKS-HEEG, S. (2004): Capitalising Culture: Liverpool 2008. Local Economy, Vol. 19, No. 4, 341-360.
- KEA EUROPEAN AFFAIRS (2006): Economy of Culture in Europe.
http://ec.europa.eu/culture/key-documents/doc873_en.htm
- KEA EUROPEAN AFFAIRS (2009): The impact of culture on creativity: a study prepared for the European Commission. http://ec.europa.eu/culture/key-documents/doc/study_impact_cult_creativity_06_09.pdf
- KEATING, M., DE FRANTZ, M. (2004): Culture-led strategies for urban regeneration: a comparative perspective of Bilbao. Journal of Iberian Studies, 16 (3), 187-194.
- KELLER, J. (2010): Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti. 2. vyd. SLON, Praha, 211 s.
- KNÍŽOVÁ, H. (2011): Hodnocení realizace Programu rozvoje kultury na léta 2009-2019 za rok 2010. Odbor kultury Magistrátu Města Plzně, Plzeň. http://www.plzen2015.net/wp-content/uploads/2009/10/PPT_FKP_VOK_31.10.2011.ppt (2012-03-12)
- KREJSOVÁ, M. et al. (2009): Program rozvoje kultury ve městě Plzni na léta 2009–2019. Město Plzeň, Plzeň. <http://www.plzen.eu/zivot-v-plzni/verejne-dokumenty/koncepcni-dokumenty/clanky-8/program-rozvoje-kultury-ve-meste-plzni-na-leta-2009-2019.aspx>
- KREUZMANNOVÁ, Y. (2011): Pilsen Open Up!. Plzeň 2015, Plzeň.
<http://www.plzen2015.net/wp-content/uploads/2009/10/Info-bro%C5%BEura.pdf>
- KREUZMANNOVÁ, Y. (2012a): Zpráva Monitorovacímu výboru Plzně 2015: přípravný dokument pro povýběrové setkání Plzeň Evropské hlavní město kultury 2015. Divadelní noviny: kulturní čtrnáctideník pro divadelníky a jejich diváky, č. 2.
<http://www.divadelni-noviny.cz/zprava-monitorovacimu-vyboru-plzne-2015/> (2012-03-04)
- KREUZMANNOVÁ, Y. (2012b): Dovedla jsem Plzeň k prestižnímu titulu. Divadelní noviny: kulturní čtrnáctideník pro divadelníky a jejich diváky, č. 2, 21. 1. 2012.
<http://www.divadelni-noviny.cz/dovedla-jsem-plzen-k-prestiznimu-titulu> (2012-02-21)
- KREUZMANNOVÁ, Y. (2012c): Vážený pane primátore, vážení radní. Divadelní noviny: kulturní čtrnáctideník pro divadelníky a jejich diváky, č. 2, 31. 1. 2012
<http://www.divadelni-noviny.cz/vazeny-pane-primatore-vazeni-radni/> (2012-02-13)
- KREUZMANNOVÁ, Y. [Den Evropy 2011]: Panelová diskuze. Mezinárodní konference o Evropských hlavních městech kultury. Den Evropy: The Day of Europe, dne 9.5.2011, Plzeň – Měšťanská beseda.
- KREUZMANNOVÁ, Y. [Porada týmu 2011]: Plzeň 2015. Plzeň, dne 26.9.2011.

- KUČEROVÁ, L. (2012): Yvona Kreuzmannová k dění kolem EHD Plzeň 2015. Místní kultura, 16.1.2012. <http://www.mistnikultura.cz/yvona-kreuzmannova-k-deni-kolem-ehd-plzen-2015> (2012-01-20)
- KULTURNÍ CENTRUM PAPIRNA (2012): Pilsenlive. <http://www.pilsenlive.cz/papirna/> (2012-04-05)
- KUNZMANN, K. R. (2004): Culture, Creativity and spatial planning. Town, Planning, Review, 74 (4), 383-404.
- LANDRY, C. (2008): The Creative City: a Toolkit for Urban Innovators. 2nd ed. Earthscan, London, 299 s.
- LANDRY, C., GREENE, L., MATARASSO, F., BIANCHINI, F. (1996): The Art of Regeneration: Urban Renewal Through Cultural Activity. Comedia : London.
- MANSFELDOVÁ, A. (2005): Revitalizace brownfields v rozvojových programech sídel a regionů. In: Vaníček, I., Kuráž, V., Chamra S. (eds). Udržitelná výstavba. České vysoké učení technické, Fakulta stavební, Praha, s. 161-170.
www.udrzitelnavystavba.cz/workshop2005/24-Mansfeldova.pdf
- MANSFELDOVÁ, A. (2010): Úvod do problematiky urbanismu a územního plánování. Přednáška č. 1. ČVUT v Praze, Fakulta stavební, Katedra urbanismu a územního plánování.
http://departments.fsv.cvut.cz/k127/HTM/PREDMETY/SI/UUPS/UUPS_pr_01.pdf
- MARKOVÁ, B. (2011a): Lia Ghilardi: kreativita zlepšuje naše okolí. Konstrukt: internetový časopis o kulturních studiích, 15. 9. 2011. <http://www.konstruktmag.cz/lia-ghilardi-kreativita-motivuje-lidi-zlepsovat-sve-okoli/> (2012-03-12)
- MARKOVÁ, B. (2011b): Ostrava – kandidát na Evropské hlavní město kultury. Komunikační a marketingová strategie kandidatury Ostravy na Evropské hlavní město kultury. Místo jako značka.cz: nezávislý magazín o marketingu v cestovním ruchu, 6. 6. 2011.
<http://misto.jakoznačka.cz/pripadove-studie/ostrava-kandidat-na-evropske-hlavni-mesto-kultury/> (2012-01-24)
- MARKUSEN, A. (2006): Urban Development and the Politics of a Creative Class: Evidence from the Study of Artists. Environment and Planning A, Vol. 38, No. 10, 1921-1940.
- MARTIN, R., SUNLEY, P. (2003): Deconstructing Clusters: Chaotic Concept or Policy Panacea? Journal Of Economic Geography, 3(1), 5-35.
- MARTIN-BRELOT, H., GROSSETTI, M., ECKERT, D., GRITSAI, O., KOVACS, Z. (2010): The Spatial Mobility of the 'Creative Class': A European Perspective. International Journal Of Urban And Regional Research, 34(4), 854-870.
- MELENOVÁ, K. (2010): 4x4 cultural factory Světovar Plzeň: podrobná studie. Útvar koordinace evropských projektů v Plzni, Plzeň.
http://www.ukep.eu/IPRM/IPRM_EHMK/002_4x4/studie_svetovar.pdf
- MIDDLETON, FREESTONE (2008): The Impact of Culture-led Regeneration on Regional Identity in North East England. Regional Studies Association International Conference: The Dilemmas of Integration and Competition; Prague, Czech Republic; 27-29 May 2008. <http://www.regionalstudies.org/events/2008/may-prague/papers/Middleton.pdf>

- MILLER, M. et al. (2008): Stavanger 2008: European Capital of Culture. [S.n., Stavanger].
- MITTAG, J. (2011): European Capitals of Culture as Incentives for the Construction of European Identity?: Origins and changes of „one of the most visible and prestigious initiatives of European Union“: Paper prepared for the Biennial Conference of the European Union Studies Association, Boston March 3-5, 2011. Draft version. http://euce.org/eusa/2011/papers/1g_mittag.pdf
- MOMMAAS, H. (2004): Cultural Clusters and the Post-industrial City: Towards the Remapping of Urban Cultural Policy. *Urban Studies*, Vol. 41, No. 3, 507-532.
- MONITOROVACÍ A PORADNÍ VÝBOR PRO EVROPSKÉ HLAVNÍ MĚSTO KULTURY 2015 (2011): Zpráva z neformální schůzky po vyhlášení Plzně Evropským hlavním městem kultury 2015.
- MOONEY, G. (2004): Cultural Policy as Urban Transformation? Critical Reflections on Glasgow, European City of Culture 1990. *Local Economy* (Routledge), 19(4), 327-340.
- NEDVĚD, J. (2012): Nové divadlo v Plzni má zelenou, zastupitelé posvětili jeho stavbu. *iDNES.cz*, 22.3.2012. http://plzen.idnes.cz/nove-divadlo-v-plzni-ma-zelenou-zastupitele-posvetili-jeho-stavbu-1dz-/plzen-zpravy.aspx?c=A120322_191507_plzen-zpravy_sou (2012-03-23)
- OGURČÁKOVÁ, J. (2010): Projekt Európske hlavné mesto kultúry je ohrozený. *Košický korzár*, 14.1.2010. <http://kosice.korzar.sme.sk/c/5192825/projekt-europske-hlavne-mesto-kultury-je-ohrozeny.html> (2012-02-14)
- ORGANIZACE SPOJENÝCH NÁRODŮ (2010): Creative Economy Report 2010: creative economy: a feasible development option. United Nations, New York. http://www.intracen.org/uploadedFiles/intracenorg/Content/About_ITC/Where_are_we_working/Multi-country_programmes/CARIFORUM/ditctab20103_en.pdf
- OSVALDOVÁ, M. (2012): Do Plzně přijela kontrola na ověření příprav EHMK. *Plzeň: nejlepší-adresa.cz*, 6.3. 2012. <http://plzen.nejlepsi-adresa.cz/zpravy/clanky/Do-Plzne-prijela-kontrola-na-overeni-priprav-EHMK-12951> (2012-03-20)
- PACAUD, J. [Den Evropy 2011]: Úvodní slovo. Mezinárodní konference o Evropských hlavních městech kultury. Den Evropy: The Day of Europe, dne 9.5.2011, Plzeň – Měšťanská beseda.
- PALMER, R. (2004): European Cities and Capitals of Culture. Study prepared for the European Commission. PART 1, 2. PALMER/RAE ASSOCIATES. Brussels. http://ec.europa.eu/culture/key-documents/european-capitals-of-culture_en.htm
- PALONEN, E. (2010): Multi-Level Cultural Policy and Politics of European Capitals of Culture. HÖGSKOLAN I BORAS. NORDISK KULTURPOLITISK TIDSKRIFT, Vol. 13, NR 01, 87-108. <http://www.idunn.no/ts/nkt/2010/01/art01>
- PARIS, D., BAERT, T. (2011): Lille 2004 and the role of culture in the regeneration of Lille métropole. *TPR: Town Planning Review*, 82(1), 29-44.
- PECK, J. (2005): Struggling with the Creative Class. *International Journal of Urban and Regional Research*. Vol. 29.4., 740-770.

- PLZEŇ 2015 (2011): Návrh koncepce komunikace Plzně 2015, Evropského hlavního města kultury. <http://www.plzen2015.net/wp-content/uploads/2011/03/STRATEGIEKOMUNIKACE.pdf>
- PONZINI, D., RUOPPILA, S. (2011): What is the “city” in the design and implementation of European Capital of Culture? An open issue. Tafter Journal n. 42, dicembre 2011, numero speciale. Dostupné z <http://www.tafterjournal.it/2011/12/05/what%E2%80%99s-the-%E2%80%9Ccity%E2%80%9D-in-the-design-and-implementation-of-the-european-capital-of-culture-an-open-issue/>
- PRATT, A. C. (2008): Creative Cities: The cultural industries and the creative class. Geografiska Annaler: Series B, Human Geography 90 (2), 107-117.
- PRATT, A. C. (2010): Creative cities: Tensions within and between social, cultural and economic development A critical reading of the UK experience. City, Culture and Society 1 (2010), 13–20.
- RAABOVÁ, T. (2010): Multiplikační efekty kulturních odvětví v české ekonomice. Praha.
- RADOVÁ, M., BAĎURA, J. (2010): Prohra s Plzní je nespravedlivá. iDNES.cz, 9.9.2010. http://ostrava.idnes.cz/prohra-s-plzni-je-nespravedлива-rika-sef-tymu-ostrava-2015-pk1-ostrava-zpravy.aspx?c=A100909_085418_ostrava-zpravy_jab (2012-01-13)
- RAIS, V. (2012a): Plzeň 2015 - Hlavní město NEkultury. Facebook. <http://www.facebook.com/media/set/?set=a.206211982791133.52490.194438070635191&type=1> (2012-04-10)
- RAIS, V. (2012b): Proč Plzeň bojovala o titul Evropské hlavní město kultury 2015 a co si přeje dnes?!. Facebook, 16.1.2012. http://www.facebook.com/note.php?note_id=22967774711122 (2012-17-01)
- RAMPTON, J. et al. (2011): Ex-post evaluation of 2010 European Capitals of Culture: Final Report for the European Commission DG Education and Culture. Ecorys, Birmingham, 100 s. http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/evalreports/culture/2011/final-report_en.pdf
- RESNICK, M. (2007): Sowing the Seeds for a More Creative Society. Learning & Leading with Technology, December/January 2007–08. <http://web.media.mit.edu/~mres/papers/Learning-Leading-final.pdf>
- RICHARDS, G., WILSON, J. (2004): The Impact of Cultural Events on City Image: Rotterdam, Cultural Capital of Europe 2001. Urban Studies, 41(10), 1931-1951.
- RIŠLINKOVÁ, J. (2009): Kultura není žádná nadstavba, kultura je základ: projev Jany Ryšlinkové z veřejného shromáždění a happeningu “Kultura nad zlato!” dne 24. 5. 2005, Praha-Kampa. Za česko kulturní, 29. 05. 2009. <http://www.zaceskokulturni.cz/2009/05/kultura-neni-zadna-nadstavba-kultura-je-zaklad/>. (2012-01-05).

- SCHMIDT, D. H. [Den Evropy 2011]: Proslov. Mezinárodní konference o Evropských hlavních městech kultury. Den Evropy: The Day of Europe, dne 9.5.2011, Plzeň – Měšťanská beseda.
- SIVÁK, M. (2012): Plzeň a Divadlo: Lovestory. *Příběh nové budovy plzeňského divadla a vztahu Plzeňanů k jejich kulturní instituci*. Škoda Plzeň. 27.1.2012
http://www.skodaplzne.cz/index.php?A=akt_plzen#divadlo001 (2012-03-01)
- STEVENSON, D. (2004): "CIVIC GOLD" RUSH Cultural planning and the politics of the Third Way. *International Journal of Cultural Policy*, Vol. 10, No. 1, 119-131.
- STOLARICK (2010) Occam's curse, dialectics, and the creative city. *City, Culture and Society* 1,175–177.
- SVOBODA, M. (2007): Potenciál Plzně z pohledu cestovního ruchu. Část 2. Strategie rozvoje cestovního ruchu 2008-2012. DHV CR, [Praha].
<http://www.utok.cz/sites/default/files/data/USERS/u24/potencial%20plzne%20z%20pohledu%20CR.pdf>
- SVOBODA, M. [Osobní setkání 2012]: Plzeň 2015, Plzeň dne 26.4.2012.
- SÝKORA, L. (1993): Teoretické přístupy ke studiu města. In: L. Sýkora (ed.), *Teoretické přístupy a vybrané problémy v současné geografii*. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK Praha, pp. 64-99.
- SZALAY, T. [Den Evropy 2011]: Proslov. Mezinárodní konference o Evropských hlavních městech kultury. Den Evropy: The Day of Europe, dne 9.5.2011, Plzeň – Měšťanská beseda.
- ŠPALKOVÁ, G. (2010): Návrh divadla pro Plzeň zásadně změněn a odtajněn. Opera plus, 24.5.2010. <http://operaplus.cz/navrh-divadla-pro-plzen-zasadne-zmenen-a-odtajnen/> (2012-03-30)
- TALONE, A. (2011): Pécs 2010 – borderless culture? *Tafter Journal* n. 42, dicembre 2011.
<http://www.tafterjournal.it/2011/12/05/pecs2010-borderless-culture/>
- TERČOVÁ, J., PELCL, P., BENEŠ, P. (2008): Integrovaný plán rozvoje města. Plzeň – Evropské hlavní město kultury 2015. Útvar koordinace evropských projektů města Plzně 2008, Plzeň. http://www.plzen2015.net/wp-content/uploads/2009/08/PEHMK_IPRM_dokument.pdf
- UMĚNÍ JE OBRANA (2012): Plzeň 2015 – město nekultury. Umění je obrana.
<http://umenijeobrana.iprostor.cz/publikujte-fotografie/fotogalerie-i/plzen-2015---mesto-nekultury.htm> (2012-04-29)
- UMĚNÍ JE OBRANA (2012a): Plzeň bez šneků a parazitů na radnici. Umění je obrana.
<http://umenijeobrana.iprostor.cz/stranka-1.htm> (2012-03-18)
- UMĚNÍ JE OBRANA (2012b): Spiknutí okolo 2015. Umění je obrana.
<http://umenijeobrana.iprostor.cz/spiknuti-okolo-2015.htm> (2012-03-18)

- UNESCO (1995): Why Cities? Creative Cities Network. UNESCO, c 1995-2011.
<http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/creativity/creative-industries/creative-cities-network/why-cities/> (2012-02-02)
- UNIVERSITY NETWORK OF THE EUROPEAN CAPITALS OF CULTURE (2007):
History. UNeECC (University Network of the European Capitals of Culture).
<http://www.uneecc.org/htmls/history1.html> (2012-04-16)
- ÚTVAR KONCEPCE A ROZVOJE MĚSTA PLZNĚ (2004): Program rozvoje města Plzně 2004. Plzeň. (aktualizace 2010). <http://www.plzen.eu/zivot-v-plzni/verejne-dokumenty/koncepcni-dokumenty/clanky-8/program-rozvoje-mesta-plzne.aspx>
- ÚTVAR KONCEPCE A ROZVOJE MĚSTA PLZNĚ (2010): Plzeň: Centrální oblast a její oživení. <http://www.ukr.plzen.eu/download.aspx?dontparse=true&FileID=1091>
- VAINDL, L. (2011): EHMK rok poté: Nadšení už ochladlo. Plzeňský deník, 8.9.2011.
http://plzensky.denik.cz/zpravy_region/rok-pote-nadseni-uz-ochladlo20110908.html
(2012-04-11).
- VAINDL, L. (2012): Manažeři se neshodli na plzeňském divadle. Plzeňský deník, 17.1.2012.
http://plzensky.denik.cz/zpravy_region/manazeri-se-neshodli-na-divadle20120116.html?diskuse=1 (2012-02-03)
- VAINDL, L., VESELÁ, D. (2012): Petr Forman přichází: do Plzně má přinést atraktivní kulturu. Plzeňský deník, 2012, Roč. [21], č. 11, s. 2.
- VESELÁ, D. (2012a): Kreuzmannová podala trestní oznámení na bývalé kolegy. Plzeňský deník, 24.3.2012. http://plzensky.denik.cz/zpravy_region/kreuzmannova-podala-trestni-oznameni-na-byvale-kolegy-20120323.html. (2012-03-25)
- VESELÁ, D. (2012b): Plzeň zve na návštěvu ministryni, Besser to odmítl. Plzeňský deník, 25.1.2012. <http://www.denik.cz/plzensky-kraj/plzen-zve-na-navstevu-ministryni-besser-to-odmitl.html> (2012-03-10)
- ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA (2008): Plzeň univerzitní město 2015: integrovaný plán rozvoje města. Statutární město Plzeň, Plzeň.
http://www.ukep.eu/IPRM/IPRM_PUM_dokument.pdf
- ZUKIN, S. (1995): The Cultures of Cities. Blackwell Publishers, New York.
- ŽÁKOVÁ, E. (2010): Kulturní a kreativní průmysly v kulturní politice Evropské unie. Institut umění – Divadelní ústav, [Praha], 30 s. <http://www.idu.cz/media/document/2-priloha-c.-2-studie-kulturni-a-kreativni-prumysly-v-kulturni-politice-eu.pdf>

Zdroje obrázků:

- Obr. 1: Evropská unie, Komise 2010a. Vlastní zpracování.
Obr. 2: <http://www.sedmicka.cz/plzen/clanek/na-boj-o-titul-evropske-kulturni-metropole-zbyva-19-tydnu-127640>
Obr. 3: <http://www.bbkult.net/redaktion/details/13185189168995.html>
Obr. 4: http://www.mistnikultura.cz/files/snimani-1_1924.jpg
Obr. 5, 6, 7: Umění je obrana 2012a.

